

T.C.

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

MUÎNÜDDİN SÜLEYMAN PERVÂNE:

HAYATI VE SİYASETİ

İlknur ÇAKIR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Doç. Dr. Sayime DURMAZ

Çankırı – 2023

T.C.
ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

MUÎNÜDDİN SÜLEYMAN PERVÂNE:
HAYATI VE SİYASETİ

İlknur ÇAKIR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Doç. Dr. Sayime DURMAZ

Çankırı – 2023

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ.....	v
TEZ KABUL VE ONAY	vi
ÖNSÖZ.....	vii
ÖZET	ix
SUMMARY	x
KISALTMALAR	xi
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırma'nın Amacı, Kapsamı ve Yöntemi	2
1.1.1. Yöntem.....	2
1.1.2. Amaç	2
1.1.3. Kapsam	3
1.2 Konu ile İlgili Araştırmalar ve Kaynaklar.....	3
1.2.1. Türkiye’de Yapılan Çalışmalar.....	3
1.2.2. Kaynaklar.....	4
2. TÜRKİYE SELÇUKLULARINDA SİYASİ DURUM (1237-1262).....	12
2.1. II. Gıyaseddin Keyhüsrev’in Tahta Çıkışı (1237)	12
2.1.1. Samsat (Sümeysat) Kuşatması (1238)	13
2.1.2. Sadeddin Köpeğin Öldürülmesi (1238)	14
2.1.3. Harezmiler ile Mücadele	15
2.1.4. Amid’in (Diyarbakır) Alınması.....	15
2.1.5. Babai İsyanı (1240).....	16
2.1.6. Meyyafarikin (Silvan) Seferi	17
2.1.7. Moğollar ’ın Erzurum’u Zapt Etmesi.....	18
2.2. Köseadağ Muharebesi (1243)	19
2.2.1. Sivas’ın Yağmalanması ve Kayseri Kuşatması (1243-1244).....	21
2.2.2. Sahip Mühezzibüddin Ali’nin Baycu Noyan ile Antlaşması (1244-1245).....	21
2.3. Sultan II. İzzeddin Keykavus (1246-1249)	23
2.4. Üç Kardeş Dönemi (1249-1254).....	26
2.4.1. Mengü Han’ın Tahta Oturması (1251-1259).....	27
2.5. II. İzzeddin Keykavus (1254-1256)	29
2.6. IV. Rükneddin Kılıç Arslan (1256-1257)	30
2.6.1. Hülagu Han	31

2.7. II. İzzeddin Keykavus- IV. Rükneddin Kılıç Arslan “İki Kardeş Dönemi” (1257-1262)	33
2.7.1. Sultan İzzeddin Keykavus’un Bizans İmparatoruna Sığınması (1262)	36
3. MUÎNÜDDİN SÜLEYMAN PERVÂNE: HAYATI ve SİYASETİ (1262-1277).....	40
3.1. Sultan IV. Rükneddin Kılıç Arslan (1262-1266).....	40
3.1.1. Türkmenler ve Mehmed Bey	41
3.1.2. Karaman Beyliği ve Moğollar ile Mücadeleleri.....	43
3.1.3. Yönetimdeki Yeni Atamalar	44
3.1.4. Ermeni Kralı Hetum ile İlişkiler	45
3.1.5. Abaka Han’ın Tahta Çıkışı (1265- 1270)	46
3.1.6. Sinop’un Geri Alınması (1266).....	47
3.1.7. Pervâne ile Sultan’ın Arasının Bozulması	49
3.1.8. Sultan Rükneddin Kılıç Arslan’ın Öldürülmesi (1266)	50
3.2. III. Gıyaseddin Keyhüsrev’in Tahta Çıkışı (1265-1266)	53
3.2.1. Mısır Sultanı Baybars’ın Ermenilere Karşı Sefere Çıkışı	54
3.2.2. Abaka Han ve Berke Han’ın Mücadelesi	55
3.2.3. II. İzzeddin Keykavus’un Berke Han Tarafından Kurtarılması	56
3.2.4. Sahip Ata (Fahreddin Ali)’ya Tuzak Kurulması (1271)	57
3.2.5. Sahip Ata’nın Vezirlik Makamına Yeniden Tayini	59
3.2.6. Sahip Ata	61
3.2.7. Sultan Baybars’ın Abaka Han’a Elçi Göndermesi ve Pervâne ile Mektuplaşması	62
3.2.8. Selçukî Hatun’un Abaka Han’ın Oğlu Argun Han ile Evlenmesi	64
3.2.9. Birecik (Bire-Bira) Muhasarası (1275)	67
4. PERVÂNE MUÎNÜDDİN’İN MOĞOLLAR NEZDİNDE İTİBAR KAYBETMESİ	70
4.1. Hatiroğlu Hareketi.....	70
4.1.1. Hatiroğulları’nın Yakalanışı Olayın Moğollar Tarafından Bastırılışı	75
4.2. Türkmenlerin Moğollara Karşı Ayaklanması	77
4.3. Sultan Baybars’ın Anadolu’ya Gelişi	79
4.3.1. Sultan Baybars’ın Kayseri’ye Geçişi	83
4.4. Abaka Han’ın Anadolu’ya Seferi	86
4.4.1. Abaka Han’ın Erzurum’u Yağmalatması	89
4.5. Karamanoğlu Mehmed Bey ve Cimri Münasebeti.....	90
4.5.1. Cimri’nin Konya’da Saltanatı	92
4.5.2. Moğol Birlikleri’nin Mehmed Bey’e Müdahalesi.....	93

4.5.3. Gıyaseddin Keyhüsrev'in, Cimri'yi Durdurması	95
4.6. Pervâne Muînüddin'in Öldürülmesi (2 Ağustos 1277)	96
4.7. Pervâne Muînüddin Hakkında Birtakım İzahlar	99
5. SONUÇ	104
KAYNAKÇA.....	107
ÖZGEÇMİŞ.....	113

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım *Muînüddin Süleyman Pervâne: Hayatı Ve Siyaseti* adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakça gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

20/06/2023

İmza

İlknur ÇAKIR

TEZ KABUL VE ONAY

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

[İlknur Çakır] tarafından hazırlanan [Muînüddin Süleyman Pervâne: Hayatı ve Siyaseti] başlıklı bu çalışma, [20.06.2023] tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda [oybirliğiyle] başarılı bulunarak jürimiz tarafından [Tarih] Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)

Danışman	: Doç. Dr. Sayime Durmaz	İmza:
Üye	: Prof. Dr. Rahman Ademi	İmza:
Üye	: Doç. Dr. Mustafa Kalkan	İmza:

ONAY

Bu Tez, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun/...../ 201.. tarih ve sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Coşkun POLAT

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Türkiye Selçuklu Devleti, uzun yıllar boyunca Anadolu'nun belirli bölgelerinde varlığını sürdürmüş, derin köklere sahip bir devlet olarak tarih sahnesinde yerini almıştır. Kuruluş ve yükseliş devirlerinde yaşanan başarılarının yanı sıra, bir noktadan sonra ise tersi bir yöne doğru ilerleyişi ve neticede yıkılışı ise birçok devletin de yaşadığı bir akıbet olmuştur. Özellikle Anadolu'da yaşanan Babai Ayaklanması kaçınılmaz bir son olarak Moğolların Anadolu'ya yönelmesini sağlamış ve neticede Türkiye Selçuklu Devleti Köseadağ Savaşı hezimetini yaşamıştır. Böylece Anadolu'da tam bir Moğol tahakkümü oluşmuş hem de Türkiye Selçuklu devlet adamları bu tahakküm altında Moğollardan destek talep eder olmuştur. Özellikle tezimizin konusunu oluşturan Pervâne Muînüddin 'in, Sultan IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ın tahta oturmasıyla başlayan devri, sözünü ettiğimiz durumun başlangıcını oluşturmaktadır. Daha sonraki süreçte tüm yaşanmış olanlar mevcut olan Moğol baskısının daha da artmasına sebep olacak ve nihayetinde Türkiye Selçuklu Devletinin ve Anadolu halkının büyük kayıplar vermesiyle neticelenecektir. Tezimiz üç ana bölümden oluşacak şekilde ayrılarak, özellikle Pervâne Muînüddin 'in 1262 senesi itibarıyla Türkiye Selçuklu Devleti'ndeki konumunu irdelemiş, bu sürecin ne şekilde gerçekleştiğini ve ne gibi sonuçlar doğurduğunu ortaya koymayı amaçlamıştır.

Tezimizin birinci bölümünde; Türkiye Selçuklu Devleti'ni, Moğol tahakkümüne doğru sürükleyen süreç ele alınarak yaşananlar irdelenmiş böylece olayların daha net anlaşılması hedeflenmiştir. Özellikle Babai Ayaklanması ve neticesi sayılabilecek Köseadağ Savaşı aktarılmış ve Moğollara karşı verilmiş olan ilk tabiiyetlik süreci işlenmiştir. Üç kardeş ve İki kardeş dönemleriyle devam eden kronolojik olaylar ile de birinci bölüm nihayetlenmiştir.

İkinci bölümde ise tezimizin asıl konusunu oluşturan, Pervâne Muînüddin Süleyman'ın 1262 senesinden itibaren Türkiye Selçuklu Devleti üzerindeki etkisi incelenmiş, Moğollar nezdindeki yükselişiyle oluşturduğu otorite ortaya konmuştur. Pervâne Muînüddin 'in, Sultan Baybars ile iletişime geçmesiyle bu yükselişin sonuna yaklaşılmış ve ikinci bölüm sonlandırılmıştır.

Üçüncü bölümde ise Moğolların, Pervâne Muînüddin'e karşı güven duygusunun kırılmasıyla Sultan Baybars'ın Anadolu'ya gelişi ve neticesinde Abaka Han'ın öfkelenmesiyle iplerin kopuşu aktarılmıştır. **Pervâne Muînüddin'in** Abaka Han tarafından öldürülmesi ve Anadolu'da yaşanan Cimri Olayı ile üçüncü bölüm de sonlandırılmıştır.

Öncelikli olarak tez dönemim boyunca yanımda olan ve bana yol gösteren Doç. Dr. Sayime Durmaz hocama teşekkürlerimi bir borç bilirim. Ayrıca eğitim sürecimde değerli bilgiler edindiğim diğer hocalarıma da teşekkürlerimi sunarım.

20/06/2023

İlknur ÇAKIR

ÖZET

Tezin Başlığı : Muînüddin Süleyman Pervâne: Hayatı ve Siyaseti

Tezin Yazarı : İlknur ÇAKIR

Danışman : Doç. Dr. Sayime DURMAZ

Anabilim Dalı: Tarih

Tezin Türü : Yüksek Lisans

Kabul Tarihi : 20.06.2023

II. Gıyaseddin Keyhüsrev, 1237 senesinde tahta oturmuştur. Sonraki süreçte etkileri de büyük olacak olan “Babai İsyanı” ortaya çıkmıştır. Böylece Moğol ordusu Anadolu’ya yönelmiş ve neticede “Kösedağ Savaşı” yaşanmış, Selçuklu Devleti savaşı kaybetmiştir. Neticede ilk Moğol tabiiyeti yaşanmıştır. 1246’da II. İzzeddin Keykavus,’un yönetimi ilan edilmiş, ancak bu yönetim uzun sürmemiştir. Sultan Rükneddin Kılıç Arslan’ın yönetime tek başına sahip olmak istemesi İzzeddin Keykavus ile mücadele içine girmesine sebep olmuştur. Fakat sonuçta “Üç Kardeş” dönemi 1249-1254 başlatmıştır. II. Alaaddin Keykubad’ın ölümüyle üç kardeş dönemi sonlanmış, böylece süreç “İki Kardeş” (1257-1262) dönemiyle devam etmiştir. Pervâne Muînüddin ‘in yönetime tek başına sahip olma isteğiyle yaptıkları iki kardeş döneminin de kapanmasına sebep olmuştur.

Böylece Pervâne Devri olarak da adlandırılan süreç başlamıştır. Sultan IV. Rükneddin Kılıç Arslan, 1262 senesinde tek başına tahta oturmuş, ancak 1266 senesinde ölmüştür. Sultan III. Gıyaseddin Keyhüsrev’in tahta çıkmasıyla Pervâne Muînüddin, Türkiye Selçuklu Devleti’nde neredeyse tam bir bağımsızlık yaşamıştır. Vezir Fahreddin Ali gibi kendisine tehdit oluşturabilecek kimseleri bertaraf etmeyi amaçlamıştır. Moğolların kendisine olan güvenlerinin sarsılmasıyla Sultan Baybars ile ittifak oluşturmak için iletişime geçmiş ancak daha sonra bu durumdan vazgeçmiştir. Bu sırada Hatiroğlu Hareketi patlak vermiş ve Anadolu büyük bir dönüm noktasının eşiğine gelmiştir. Hatiroğlu İsyanının güç bela bastırılmasıyla Anadolu’da huzur sağlanmışken Sultan Baybars, Anadolu’ya gelmiş ve Kayseri’yi fethetmiştir. Bu durumun haberini alan Abaka Han, Anadolu’ya gelerek Kayseri ve Erzurum’u yağmalamış, Pervâne Muînüddin’i ise idam ettirmiştir.

Anahtar Kelimeler: Pervâne, Muînüddin Süleyman, Anadolu Selçukluları

SUMMARY

Thesis Title : Muînüddin Süleyman Pervâne: Life and Politics

Author : İlknur ÇAKIR

Supervisor : Assoc. Prof. Dr. Sayime DURMAZ

Department : Middle Ages

Thesis Type : Master's Thesis

Date : 20.06.2023

Gıyaseddin Keyhüsrev II. took the throne in 1237. In the subsequent process, the “Babai Rebellion” has emerged, the effects of which will also be great. Thus, the Mongol army headed to Anatolia and as a result, the “Kösedağ War” took place, the Seljuk State lost the war. As a result, the first Mongolian nature was experienced. In 1246, the administration of Izzeddin Keykavus II. was announced, but this administration did not last long. Sultan Rukneddin Kılıç Arslan's desire to have the administration alone caused him to enter into a struggle with Izzeddin Keykavus II. But in the end, the “Three Brothers” period started in 1249-1254. The three brothers period ended with the death of Alaaddin Keykubad, thus the process continued with the “Two Brothers” period (1257-1262). Pervâne Muineddün's desire to have the administration alone, which they did, caused the closure of both brother periods.

Thus, the process also called Pervane Period has started. Sultan Rukneddin Kilic Arslan IV. sat on the throne alone in 1262, but died in 1266. With the accession of Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev III. to the throne, Pervâne Muînüddin experienced almost complete independence in the Seljuk State of Turkey. He aimed to eliminate those who might pose a threat to him, such as Vizier Fahreddin Ali. When the Mongols' confidence in him was shaken, he contacted Sultan Baibars to form an alliance, but later gave up on this situation. At this time, the Hatiroğlu Movement broke out and Anatolia came to the brink of a major turning point. While peace was restored in Anatolia by barely suppressing the Hatiroglu Rebellion, Sultan Baibars came to Anatolia and conquered Kayseri. Abaka Khan, who received the news of this situation, came to Anatolia and plundered Kayseri and Erzurum, and had Pervâne Muinuddin executed.

Keywords: Pervâne, Muînüddin Süleyman, The Anatolian Seljuks

KISALTMALAR

a.g.e.	adı geçen eser
a.g.m.	adı geçen makale
a.g.t.	adı geçen tez
Bkz.	Bakınız
BÜİTBFD	Bayburt Üniversitesi İnsan Ve Toplum Bilimleri Fakültesi Dergisi
Çev.	Çeviren
DİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Ed.	Editör
EÜSBED	Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Hız.	Hazreti
İA.	İslam Ansiklopedisi
İSAM	İslam Araştırmaları Merkezi
NEÜSBED	Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
SBAD	Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi
SBE	Sosyal Bilimler Enstitüsü
TAED	Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
Terc.	Tercüman
TTK	Türk Tarih Kurumu
Vb.	Ve bunun gibi

1. GİRİŞ

“Pervâne Devri” Pervâne Muînüddin ‘in, Türkiye Selçuklu Devleti yönetiminde asıl söz sahibi olduğu dönem için kullanılmış bir tabirdir. Pervâne Muînüddin, IV. Rükneddin Kılıç Arslan ve devamı sürecinde küçük yaşta tahta çıkmış olan III. Gıyaseddin Keyhüsrev’in yönetiminde, Moğol desteğinden güç sağlayarak söz sahibi olmayı başarmıştır. Pervânelik ve vezirlik dönemlerinde sahip olduğu güç ile Türkiye Selçuklu Devleti’nin tarihinde belirli ölçüde izler bırakmıştır. Türkiye Selçuklu Devleti’nde önemli konumlardan biri olan “Vezirlik” makamında yer alan kişi; yönetimdeki iç ve dış ilişkileri kapsayan, Sultan’ın en yakın danışmanı olarak görev yapmıştır. Sultan’ın emirleriyle hareket eden vezir, adaletin sağlanmasından ve vergi gelirlerinin düzenlenmesinden sorumlu olmuştur. “Pervânelik” terimi ise; temel olarak bazı belge türlerine ve bu belgeleri hazırlayan kişiye verilmiş bir isimdir. Bu belgelerin asıl hazırlandığı makam ise “Pervânegî” makamı olarak mevcut olmuştur. Türkiye Selçuklu Devleti’nde pervâne; mülk, iktâ ve arazi işlerini yürütmüş tayin, temlik ve tahrir işleri ile ilgilenmiştir. Menşur ve beratları hazırlamış, defterlerin tutumundan sorumlu olmuş ayrıca Sultan için istihbarat görevi yürütmüştür. Bahsetmiş olduğumuz bu iki önemli konumda hatırı sayılır şekilde görev yapmış olan Pervâne Muînüddin, kilit bir nokta da Türkiye Selçuklu – Moğol ve Memluk ilişkilerinde önemli ölçüde rol oynamıştır. Türkiye Selçuklu Devleti’nin Köseadağ yenilgisinden sonraki Moğol baskısı sürecinde bizzat yürütmüş olduğu faaliyetler ile tarihe kazınmıştır. Pervâne Muînüddin ‘in Moğollara tabii bir yönetimi benimsemesi ve bu durumu sürdürebilmek için vermiş olduğu kararlar dönem içerisinde ayrışmaya sebebiyet vermiştir. Günümüzde de bu faaliyetler birçok tarihçi tarafından hoş karşılanmamıştır.

Bu sebeptendir ki bu dönemin ayrıntılı ve farklı pencerelerden incelenmesi gerektiği düşünülmüş böylece çalışmamız ortaya çıkmıştır. Çalışmamız, dönemin şartları, toplumsal yapının da incelenmesi ve siyasal ilişkilerinde işlenmesiyle yürütülmüş böylece konunun tesiri güçlenmiştir. Çalışmamız sırasında kullanmış olduğumuz ana kaynakların dönemin baskısı nedeniyle objektifliğinin kusurlu olması ve az sayıdaki kaynaklar bizlerin işini güçleştirmiştir.

1.1. Araştırma'nın Amacı, Kapsamı ve Yöntemi

1.1.1. Yöntem

Tamamı üç bölümden oluşan tezimizin asıl konusu olan Pervâne Muînüddin Devri öncesinde, Türkiye Selçuklu Devleti'nin siyasal durumunu anlamlandırarak, bir temel oluşturmayı hedefleyerek kaleme alınmıştır. Birinci Bölümde; Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in saltanatı devrinde yaşamış olan Saadettin Köpek ve iktidar mücadeleleri için yapmış oldukları, Harezmiler ile gerçekleştirilen mücadeleler ve büyük bir dönüm noktası olan Babai İsyanı ele alınmıştır. Bu hareketin sonucu olarak yenilgiyle neticelenen Köseadağ Savaşı işlenmiş ve Türkiye Selçuklu Devleti'nin Moğolların tahakkümüne girmesi işlenmiştir.

Tezimizin ana konusunu oluşturan ikinci bölümde, Sultan IV. Kılıç Arslan'ın tek başına tahta oturmasıyla başlayıp III. Gıyaseddin Keyhüsrev'in tahta oturmasıyla devam eden ancak "Pervâne Devri" olarak adlandırılan dönem ele alınmıştır. Bu süreçte Pervâne Muînüddin 'in Moğollar ve Sultan Baybars ile ilişkileri ele alınarak incelenmiş, Türkiye Selçuklu Devleti'nin yaşamış olduğu süreç takip edilmiştir.

Üçüncü Bölümde ise Anadolu'da yaşanmış olan "Hatiroğlu İsyanı" ile Pervâne Muînüddin 'in, Moğollar nazarında itibar kaybetmesi ve bunun sonucunda idam edilmesi işlenmiştir. Türkiye Selçuklu devleti açısından da önemli ölçüde yer alan Türkmen ayaklanmaları, Baybars'ın Anadolu'ya gelişi, Anadolu'nun Yağmalanması ve Cimri Hareketi incelenmiştir.

1.1.2. Amaç

Tezimiz, Türkiye Selçuklu Devleti'nin, Moğol tahakkümü altında yaşamış olduğu bir dönem olan, "Pervâne Devri" olarak da anılan 1262-1277 tarihleri arasındaki süreci birçok yönden ele almayı amaçlamıştır. İlhanlı-Memluk-Moğol ve Türk Devletleri'nin bir noktada buluşan tarihlerini, eş güdümlü olarak bir eksen

birleştirmeyi hedeflemiş, bunun için de yaşanan süreci farklı pencerelerden birleştirmeyi hedeflemiştir. Araştırmamız yaşanmış olan tarihi olayları irdeleyerek bu süreçte Anadolu halkı'nın siyasi, ekonomik ve kültürel yaşantısından da bahsederek, ilerleyen süreçlerde yaşananların anlamlandırılmasına yardımcı olmayı amaçları arasında tutmuştur. Özellikle Moğol ve İlhanlı Devletleri'nin Türkiye Selçuklu Devleti üzerindeki tahakkümünün başlangıcı ve ilerleyişi açısından ayrıntılı bir çalışma yürütmeyi hedeflemiş ve Anadolu halkı üzerindeki sonuçlarını da net bir şekilde incelemeyi amaçlamıştır.

1.1.3. Kapsam

Tezimiz, Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in 1237 senesinde tahta çıkmasıyla başlamış, Üç Kardeş ve İki Kardeş dönemini de incelemiş ve "Pervâne Devri" olarak da geçmekte olan 1262-1277 tarihleri arasındaki dönemi kapsamaktadır.

1.2 Konu ile İlgili Araştırmalar ve Kaynaklar

1.2.1. Türkiye'de Yapılan Çalışmalar

Pervâne Muînüddin ve Devri üzerine Türkiye'de ayrıca yapılmış çok fazla çalışma mevcut değildir. Nejat Kaymaz'ın 1999 senesinde gerçekleştirdiği "*Pervâne Süleyman-13. Yüzyılın İşbirlikçi Emiri Muînüddîn Süleyman-*" ismiyle basılmış olan eseri ve Bünyamin Peker'in Yüksek Lisans Tezi olarak hazırlamış olduğu "*Pervâneoğulları Beyliği*" isimli çalışmaları bu alanda mevcut olan çalışmalar arasındadır.

Bünyamin Peker'in Yüksek Lisans Tezi olarak hazırlamış olduğu bu çalışma bizim çalışmasından çok daha farklı bir noktadadır. İsminden de anlaşılacağı üzere daha çok Pervâneoğulları Beyliği üzerine gerçekleştirilmiş bu çalışma, Pervâne Muînüddin 'in devrini işlemiş bulunsa da ana merkeze Pervâneoğulları Beyliğini yerleştirmiştir. Pervâne Muînüddin 'in Sinop'un, yeniden fethini

gerçekleştirmesinden sonra bu bölgede kurmuş olduğu nüfuzu, daha ileriki dönemlerde ise burada Pervâneoğulları Beyliğinin kuruluşunu ve bu beyliğin siyasi-sosyal-kültürel tarihi ile ilgilenmiştir.

Diğer bir eser olan Nejat Kaymaz'ın eseri ise bizim çalışmamıza daha yakındır. Tezimizin de konusu olan Pervâne Muînüddin 'in, Türkiye Selçuklu Devlet'indeki mevkisi, bu mevkii'nin ona sağlamış olduğu gücü ve faaliyetlerini konu almıştır. Yazar, Anadolu Selçuklu Devleti'nin, Moğollara bağıllık döneminin Pervâne Muînüddin ile başladığını düşünmektedir. Pervâne Muînüddin 'in “böl-yönet-sömür” taktiği kullanarak ilerlediğini, böylece yönetimde asıl isim olarak mevcut olmak istediğini savunmuştur. Öyle ki IV. Rükneddin Kılıç Arslan için “kukla hükümdar” tabirini kullanmayı uygun görmüştür. Eserinde Pervâne Muînüddin'i ağır bir dilde eleştirmiş olan yazarın profesyonel bir tarih yazıcılığına ve objektif bir bakış açısına sahip olmadığı söylenilebilir.

1.2.2. Kaynaklar

İlk olarak bahsetmemiz gereken İbn Bibi'nin kaleme alarak, İlhanlı devlet adamı Ata Melik Cüveyni'ye sunmuş olduğu; “*El Evamirü'l-Ala' iye Fi'l-Umuri'l-Ala' iye*” (çev. Mürsel Öztürk, T.C. Kültür Bakanlığı, 1996, Ankara) adlı eseridir. İbni Bibi adıyla bilinen yazarın asıl adı Nasıreddin Hüseyin b. Muhammed b. Ali er-Ca'feri el-Rugadi'dir. Anadolu Selçuklu tarihi kapsamında kaleme alınmış olan Farsça eser, önemli bilgileri ayrıntılı şekilde aktarımıyla ön plana çıkmaktadır. Eser 1 cilt ve toplamda 744 sayfadan oluşmakta ancak Mürsel Öztürk neşrini gerçekleştirirken 2 cilt'e bölmüştür. Eser, XII. yüzyıl sonlarından XIII. yüzyıl sonlarına kadar ki süreyi aktarmasıyla, özellikle de Anadolu Selçuklu Devleti'nin son dönemlerine bizzat şahit olması ve aktarımının ayrıntıları ile Selçuklu Devleti yazıcılığında önemli bir konuma sahiptir. Tezimizin asıl konusu olan Pervâne Muînüddin 'in aktif olduğu yılları ve Moğol ilişkilerini ayrıntılı aktarımları sebebiyle tezimizin birincil kaynağı olmuştur. Eser, Selçuklu sultanlarının kişilikleri ve ilişkileri bakımından kapsamlı aktarımlara sahip, ancak tarihsel bilgi erişimi açısından zayıftır. Üstelik kaleme alınmış olduğu yüzyıl sebebiyle de tam olarak objektif bir bakış açısına sahip olduğu

söylenemez. Pervâne Muînüddin ‘in kendi çıkarları sebebiyle girişmiş olduğu Moğol politikasını eleştirmiş olsa da aynı zamanda ona karşı ılımlı olduğu da ortadadır.

Bahsetmemiz gereken bir başka eser ise İbni Bibi’nin *El Evamirü’l-Ala’iye Fi’l-Umuri’l-Ala’iye* Eser’inin bir muhtasarı (Özetlenmiş hali) olarak yazılmış olan “*Selçukname*” (Çev. Mükrimin Halil Yinanç, Kitabevi, 2015, İstanbul) eseridir. Bu muhtasar Selçukname’yi kimin kaleme aldığı ve hangi tarihlerde tamamlandığı yönünde net bir bilgi mevcut olmamakla birlikte farklı görüşler mevcuttur. Eserin tek nüshası ise Paris Bibliotheque Nationale’de bulunmaktadır. Bu çok kapsamlı eseri özetleyerek Muhtasar Selçukname’yi oluşturmuş olan yazar, içeriğin aynı kalmasına büyük bir özen göstermiştir. Üstelik İbni Bibi’nin tarih vermemiş olduğu bazı noktaları tarihlendirerek çalışmaya bir ayrıcalık katmıştır. Eser 1941 yılında M. Nuri Gençosman tarafından “*Anadolu Selçuklu Devleti Tarihi: İbn Bibi’nin Farsça Muhtasar Selçuknamesi’nden*” ismiyle Türkçe ’ye tercüme edilmiştir. M. Halil Yinanç ise İbn Bibi’nin *el-Evamirü’l-Ala’iyye* isimli eserini (Leiden 1902) Farsça Muhtasarını eski harfler ile Türkçeye tercüme etmiştir. Eser, Anadolu Selçuklu Devletini anlatması sebebiyle önemli ölçüde yararlandığımız bir çalışma olmuştur. Özellikle vermiş olduğu bazı tarihlerden çalışmamızda büyük ölçüde yararlanılmıştır.

Bir diğer bahsetmemiz gereken eser Kerimüddin Mahmud-i Aksarayı’nın “*Müsameretü’l-Ahbar*” (çev. Mürsel Öztürk, TTK, 2000, Ankara) adlı eseridir. Aksarayı’nın, Pervâne Muînüddin döneminden itibaren Anadolu Selçuklu Devleti divanında görev yapmış olduğu düşünülmekte birlikte tıpkı İbn Bibi gibi dönemi yaşaması ve bizzat kaleme alması sebebiyle eseri çok önemli bir noktada yer almaktadır. Aksarayı eserini Emir Timurtaş (Emir Çoban Noyan’ın oğlu) adına Farsça kaleme almıştır. Belirtmeliyiz ki bu eser, Anadolu Selçuklu Devleti’nin ortadan kalktığı, Anadolu’nun tamamen İlhanlı kontrolünde olduğu bir dönemde kaleme alınması sebebiyle de İbn Bibi’nin eserinden ayrılmaktadır. Bu sebeple de çalışmamız da birçok noktada kullanmış olduğumuz eser önemli bir ana kaynak olarak karşımıza çıkmaktadır. Tamamı dört bölümden oluşan eserin, tezimizi asıl ilgilendiren bölümü ise Türkiye Selçuklu Devletinin 75 yılını kapsayan son bölümüdür. Eser, ayetler, hadisler ve şiirleri kapsamı açısından edebi bir yana da

sahip olmuş, Pervâne Muînüddin dönemini ise bir övgüyle aktarmıştır, Pervâne Muînüddin ‘in siyasi açıdan izlemiş olduğu yolu birçok açıdan meşrulaştırmış, hatanın karşı tarafta olduğunu savunmuştur.

Kullanmış olduğumuz diğer bir önemli eser ise Müneccimbaşı Ahmed b. Lütfullah’ın Arapça kaleme almış olduğu “*Camîü’-d-Düvel*” (çev. Ali Öngül, Akademi Kitabevi, 2001, İzmir) eseridir. Kara Mustafa Paşa’nın emriyle yazılmaya başlanmış olan eser, yaratılıştan başlayarak 1081(M.1670) yılları arasındaki dönem olaylarını kapsamaktadır. Daha çok *Müneccimbaşı Tarihi* olarak şöhret kazanmış olan eserin, ilk olarak Damad İbrahim Paşa’nın çabasıyla Şair Nedim başkanlığında “Sahîfü’l-ahbar” ismiyle Türkçeye tercümesi gerçekleşmiş, ancak tamamı bitirilememiştir. Toplamda üç ciltten oluşan eserin Selçuklular ve Anadolu Beyliklerini içeren kısmı Ali Öngül tarafından “Müneccimbaşı Ahmed Dede’nin Camîü’-d-düveli’nin Tenkitli Metin Neşri ve Tercümesi –Selçuklular ve Anadolu Beylikleri” şeklinde 1986 yılında doktora tezi olarak hazırlanmıştır. Osmanlı tarihçilerine nazaran daha sade ve anlaşılır bir dilde kaleme alınmış olan eser, Türkiye Selçuklu Devleti ve Pervâne Muînüddin yılları hakkında vermiş olduğu bilgiler ile sıklıkla başvurduğumuz bir kaynak olmuştur. Müneccimbaşı, özellikle İbni Bibi ve Aksarayî’nin eserlerine nazaran daha objektif ve net kaleme almış olduğu eser dikkat çekmekte ve övgü kazanmaktadır.

Tezimizde sıklıkla kullanmış olduğumuz diğer bir ana kaynak ise; “*Anonim Selçukname*” (çev. Halil İbrahim Gök, Fahrettin Coşguner, Atıf Yayınları 2014, Ankara) başlıklı eserdir. Aslen “Tarih-i Al-i Selçuk” isimli bu eser yazarının bilinmemesi sebebiyle Anonim Selçukname olarak ün salmıştır. İlk olarak Farsçadan Türkçeye çevirisini 1952 yılında F.Nafiz Uzluk gerçekleştirmiş, ancak bazı eksiklikler sebebiyle yeniden tercüme edilmiştir. Anonim Selçukname’nin tek yazma nüshası Paris’teki Fransız Milli Kütüphanesinde bulunmakta olup, eserin üzerinde Tarih-i Al-i Selçuk olarak bir de “*Tarih-i Âl-i Selçuk Padişahan-ı ila Rahmetihi li-Rabbihi el-Ğafur*” şeklinde alt başlığı mevcuttur. Eserin üzerinde Selçukname olduğuna dair bir ibare mevcut olmamakla birlikte yazılış biçimi ve yöntemi olarak diğer yazarların kaleme aldığı Selçuknameleri andırması sebebiyle bu şekilde

sınıflandırılmıştır. Eser, Selçukluların tarihe çıkışıyla, Türkiye Selçukluların yıkılışı (m.1363) arasındaki süreyi içermekle birlikte Türkiye Selçukluları ve Beylikler dönemini işlemesi sebebiyle ayrıcalıklı bir kaynak olma özelliğine sahiptir. Özellikle Anadolu'nun Moğol istilasını dönemini işleyiş biçimi ve sayısal verilerin isabetli olması bu özelliklerden sadece bir kaçıdır. Çalışmamızda yer alan Pervâne Muînüddin dönemi ve gelişen olayları net bir şekilde, sayısal veriler ve tarihsel kronoloji bakımından doğru şekilde ele alışı bizlerin çokça işine yaramıştır.

Bahsi geçen bir başka ana kaynak ise Yazıcızade Ali'nin kaleme almış olduğu “*Tevarih-i Al-i Selçuk*” (çev. Abdullah Bakır, Çamlıca Yayınları, 2017, İstanbul) eseridir. Eser Aynı zamanda “Selçukname” ve “Oğuznâme” olarak da adlandırılmaktadır. Yazıcızade; El Evamirü'l-Ala'ye Fi'l-Umuri'l-Ala'ye, Anonim Selçukname ve Rahatü's-sudur gibi eserlerden yararlanarak kaleme almış olduğu eseri gerekli gördüğü yerlere eklemeler ve çıkarmalar yaparak oluşturmuştur. Eserin dünyanın başka noktalarında 8 farklı nüshası olmakla birlikte yapılan araştırmalarca Topkapı Sarayı Kütüphanesinde mevcut olan nr.1391 nüsha'nın, ana nüsha olduğu belirlenmiştir. Türklerin tarihe çıkışı ile başlayan eser Osmanlı devrine kadar olan süreyi irdelemiş olması sebebiyle aslında bir Genel Türk Tarihi olduğu söylenebilir. Eser; toplamda dört bölümden oluşmakla birlikte, içerdiği dönemlerdeki sosyal, siyasi ve kültürel tarih açısından kapsamlı bilgiler vermesi sebebiyle önemli bir konumdadır. Eser; İkinci bölüm itibarıyla Büyük Selçuklu devleti, çocukları ve torunları hakkında bilgiler verdikten sonra en kapsamlı olan üçüncü bölümde ise Anadolu Selçuklu Devletinden bahsetmiştir. Tezimizin başından itibaren yararlanmış olduğumuz eser, “Üç Kardeş”, “İki Kardeş” ve IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ın dönemi itibarıyla Pervâne Muînüddin dönemi hakkında ayrıntılı bilgiler içermektedir. Bu sebeple sıklıkla başvurduğumuz bir ana kaynak niteliği taşımaktadır.

Bir diğer bahsetmemiz gereken kaynak ise “*Baybars Tarihi*” eseridir. “*Al-Melik-Al-Zahir (Baybars) Hakkındaki Tarihin İkinci Cildi*” (çev. M. Şerefüddin Yaltkaya, Maarif Matbaası, 1941, İstanbul) olacak şekilde bir de alt başlığı mevcuttur. Selimiye Kütüphanesinin kitaplarından biri olan bu eserin kim tarafından, nerede ve nasıl kaleme alındığı bilinmemektedir. Ancak kitabın içindeki bazı ibarelerinden eserin İbn

Şeddad'ın “*Siretüzzahir Baybars*” eseri olduğu kabul görmüştür. Memluk sultanı Baybars'ın 17 yıllık saltanat süresinin 12.yılından itibaren başlayan kitabın bazı sayfalarının eksik olduğu ve Sultan Baybars'ın ölümünden sonra kaleme alındığı fark edilmiştir. Sultan Baybars'ın hususi tarihi üzerine bir eser olduğu bilinmekte kronolojik olarak ilerlendiği ve her yılın sonunda ölen kimselerin isimleri ve haklarında bilgiler verdiği bilinmektedir. Pervâne Muînüddin 'in, Sultan Baybars ile olan mektuplaşmaları ve ilişkileri hakkında önemli bilgiler veren eser, bu anlamda kullanmış olduğumuz önemli bir eser olmuştur. Ayrıca eserin, Anadolu'da gerçekleşmiş olan olaylardan da bahsetmiş olması, Moğol ilişkileri ve Pervâne Muînüddin 'in ölümüne kadar ki süreç hakkında bilgi edinmemizi kolaylaştırmıştır.

Bahsi geçen yararlandığımız bir başka eser ise Gregory Abu'l-Farac (İbnü'l-İbri) tarafından kaleme alınmış olan “*Abu'l-Farac Tarihi II*” (çev. Ömer Rıza Doğrul, TTK, 1987, Ankara) eseridir. Bu eserin asıl orijinal ismi “*Makhtebhanuth zabhse (Tarihu'z-zaman)*” dır. İki bölümden oluşan eserin ilk bölümü Chronicon Syriacum adı ile Süryanice, yazılmıştır. Yaratılıştan itibaren 1286 senesine kadar ki süreyi inceleyen eser aslında bir dünya tarihi eseridir. A. Wallis Budge tarafından 1932 yılında İngilizceye çevrilerek yayımlanmıştır. Ömer Rıza Doğrul ise bu İngilizce çevirisinden yararlanarak Türkçe tercümesini Abu'l-Farac Tarihi ismiyle 2 cilt olacak şekilde yayımlamıştır. Yazarın eserinde kaleme almış olduğu olayları, bizzat yaşamış olması önemli bir nokta olarak karşımıza çıkmaktadır. Eserin, Sultan Baybars ve Abaka Han gibi kimseler hakkında vermiş olduğu bilgiler, çalışmamızda önem arz etmiş, özellikle Hatiroğlu Hareketi gibi sosyal yaşantıyı etkileyen olaylardan da bahsetmiş olması altı çizilmesi gereken bir husus olmuştur. Tam bir Anadolu Selçuklu tarihi kaynağı olmamakla birlikte, dönemin ilişkilerini gözlemleyebilmek için farklı bir bakış açısı oluşturması açısından çalışmamıza farklı bir pencere açmıştır.

Bir başka eserimiz ise Reşidüddin Fazlullah tarafından Farsça ve Moğolca kaleme alınmış olan “*Camiu't-Tevarih (İlhanlılar Kısmı)*” (çev. İ. Aka, M. Ersan, A. Khelejani, TTK, 2013, Ankara) eseridir. İlhanlı hükümdarı Gazan Han'a takdim etmek için yazar tarafından kaleme alınmış olan eser, 1310 yılındaki düzenlemede IV

cilt şeklinde ortaya çıkmıştır. Eser bitmeden Gazan Han'ın ölümü (1304) üzerine Fazlullah, eserini Olcaytu'ya ithaf etmek istemiştir. Ancak Olcaytu bunu kabul etmemiş ve kendi adına başka bir umumi tarih eseri daha yazmasını istemiştir. Böylece eserin I. Cildi Gazan Han'a, II. cildi ise Olcaytu'ya ithaf edilmiştir. Eserin I. Cildinde; Moğolların başlangıcı ve Gazan Han gibi önemli hükümdarlardan bahsedilmiştir. II. cildinde; Moğolların ilişki kurmuş olduğu bütün Asya ve Avrupa halkları genel şekilde kaleme alınmıştır. III. Cildinde; Moğolların yol sistemi ve mesafesi gibi konular işlenmiş, IV. Cildinde ise; Arap, Türk, Yahudi, Frank ve Çinlilerin şecereleri ve Türk-Moğol hanlarının aile fertleri işlenmiştir. Görüldüğü üzere çok kapsamlı bir çalışma olan bu eser, tezimizde Anadolu Selçuklu Devletinin, Moğol hâkimiyeti sebebiyle ilişkiye girmiş olduğu İlhanlı hükümdarları hakkında bizlere bilgi vermektedir. Hülagu Han ve Abaka Han gibi ilişki kurulması gereken hükümdarların izlemiş oldukları yollar ve Pervâne Muînüddin ile olan ilişkileri kapsamında İlhanlı Devleti açısından çalışmamızda yararlandığımız bir ana kaynak olmuştur.

Bir diğer eserimiz ise İran tarih yazıcılığında önemli bir yazar olan Alaaddin Ata Melik Cüveyni'nin Farsça kaleme almış olduğu "*Tarih-i Cihan Güşa*" (çev. Mürsel Öztürk, TTK, 2013, Ankara) eseridir. Toplamda 3 ciltten oluşan eserin, I. cildinde Moğolların geleneklerinden, Cengiz Han'ın ortaya çıkışı ve yasalarından, Uygurlardan bahsedilmiştir. II. cildinde ise Harezmşahlar tarihinden ve özellikle Ögeday Han zamanından Hülagu Han'ın İran'a gelişine kadar ki Moğol hükümdarlarından bahsetmiştir. III. cildinde ise Mengü Han'ın tahta oturduğu ile başlamış ve Hülagu Han'ın İran bölgesine hareketi ve İsmaili kalelerini tahribinden bahsetmiş, İsmaililer hakkında da önemli bilgiler kaydetmiştir. Cüveyni'nin özellikle III. ciltte bahsetmiş olduğu birçok olaya bizzat şahit olması eserin önemini de arttırmaktadır. Ancak eserin bu avantajı yanı sıra abartılı biçimde belirtmiş olduğu sayısal veriler de söz konusudur. Eser çalışmamızda Mengü Han'ın tahta çıkışı ve Hülagu Han'ın İran üzerine sefere gönderilişi gibi İlhanlı Devleti ile ilgili hususları ele aldığımız noktalarda kullandığımız bir ana kaynak olmuştur.

Bahsetmemiz gereken bir diğ er ana kaynak ise İbn Kesir’in kaleme almış olduğı “*El Bidaye Ve’n-Nihaye*” (Çev. Mehmet Keskin, Çağırı, 2000, İstanbul) adlı eseridir. İslam Tarihi yazıcılığında çok önemli isimlerden biri olan İbn Kesir, eserini k ainatın yaratılışından itibaren başlatmış ve 1365-1366 yılına kadarki s ureyi kronolojik sıraya g ore işlemiştir. Son b olumde ise kıyamet g un nden bahsetmiş ve       ter ile eserini tamamlamıştir. Eser “*B uy uk İslam Tarihi*” adı altında T rk e e tercüme edilmiştir. XIII cilt olarak yapılan tercüme, farklı isimlerin bir araya gelmesiyle oluşturulmuştur. Tezimizin konusu olan ilgili b olumden XIII. ciltten yararlanmış bulunmaktayız. Hülagu Han’ın yapmış olduğı seferler, Sultan Baybars ve Moğollarla mücadeleleri, Sultan Baybars ve Abaka Han’ın Anadolu’ya düzenlemiş olduğı seferler gibi farklı konularda çalışmamızı destekleyecek şekilde eserden yararlanılmıştir.

Yararlanmış olduğumuz diğ er ana kaynaklar; Mısır tarihçiliğinde önemli bir isim olan Baybars el-Mansuri’nin “*et-Tufetu’l-Mulukiyye fi’d-Devleti’t-Turkiyye*” (Çev. Hüseyin Polat, TTK, 2016, Ankara) eseridir. G venirliğı ve objektif bakış açısıyla kaleme almış olduğı bu eseri 1252-1312 yıllarını kapsayan eser, sultanları, kronolojik sırayla kaleme almış ve daha çok sultanlar üzerinden yaşanılanları aktarmıştir. Sultan Baybars ile ilgili bölümlerde yararlanmış olduğumuz eser, Pervâne Muînüddin ve Sultan Baybars arasındaki ilişkide müracaat ettiğiz bir çalışma olmuştur.

Bir diğ er ana kaynağımız ise çok az da olsa kullanmış olduğumuz ve bahsedilmesi gereken, Hamdullah M ste fi-i Kazvini’nin “*Tarih-i Güzide (Zikr-i Padişahan-i Selçukiyan)*” (Ed. Erkan Göksu, Bilge Kültür Sanat, 2015, İstanbul) eseridir. Bu eserde; Büyük Selçuklular, Kirman Selçukluları ve son olarak da Anadolu Selçukluları, sultanlar üzerinden kısa şekilde işlenmiştir. Bu sebeple çalışmamızda önemli ölçüde başvurduğumuz söylenemese de bazı noktalarda yararlandığımız bir eser olmuştur.

Ahmed Eflaki’nin “*Menakib ’l Arif n (Ariflerin Menkibeleri)*” (Çev. Tahsin Yazıcı, Kabalcı Yayınları, 2020, İstanbul) eseri yararlandığımız bir başka eserdir. 1353

yılında tamamlanmış olan eserde Bahaeddin Veled, Tirmizi ve Mevlâna gibi önemli âlimlerin eserleri kaynak olarak kullanmıştır. Derleme bir eser olarak karşımıza çıkmış olsa da Anadolu'nun o dönemki iktisadi ve sosyal hayatı hakkında bilgiler içermesi bakımından önemli bir eserdir. Çalışmamızda Pervâne Muînüddin 'in, Mevlâna ile olan ilişkilerinde eserden yararlanmış bulunmaktayız.

Son olarak Mevlâna Celaleddin Rumi'nin eseri olan “*Mektuplar (Mektubat)*” (çev. Abdülbaki Gölpınarlı, İnkılâp ve Aka, 1963, İstanbul) eserinden bahsetmemiz gerekmektedir. Pervâne Muînüddin ve Mevlana'nın bizzat mektuplaşmalarının yer edindiği eserde, Mevlana'nın Pervâne Muînüddin'e yazmış olduğu 25 adet mektup tespit edilmiştir. Ayrıca Mevlana'nın mektuplarındaki hitap şekilleri, Pervâne'nin resmi mevkilerinin tespit edilmesi anlamında önem teşkil etmiştir.

Ayrıca çalışmamızda ana kaynakların yanı sıra; Osman Turan “*Selçuklular Zamanı Türkiye*” (Ötüken, 2018, Ankara), Osman Turan “*Selçuklular Tarihi Ve Türk-İslam Medeniyeti*” (Ötüken, 2020, İstanbul), Mükrimin Halil Yinanç “*Türkiye Tarihi Selçuklular Devri II*” (TTK, 2014, Ankara), Nejat Kaymaz “*Pervâne Süleyman -13. Yüzyılın İşbirlikçi Emiri Muînüddin Süleyman-*” (Kaynak, 1999, İstanbul), Ali Öngül “*Selçuklular Tarihi II Anadolu Selçukluları ve Beylikler*” (Çamlıca, 2016, İstanbul), Ali Öngül “*Anadolu Selçukluları*” (Çamlıca, 2018, İstanbul), F. Nafiz Uzluk “*Anadolu Selçukluları Devleti Tarihi III*” (İSAM, 1952, Ankara), Faruk Sümer “*Anadolu'da Moğollar*” (TTK, 1970, Ankara), Cahen Claude “*Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*” (çev. Yıldız Moran, e Yayınları, 1979, İstanbul) Pervâne Muînüddin devrini ve Anadolu'nun Moğolların tabiiyetine girmesini eserlerinde ayrıntılı olarak işlemişlerdir. Çalışmamızda ana kaynakların yanı sıra bu tetkik eserlerden de ziyadesiyle istifade edilmiştir

2. TÜRKİYE SELÇUKLULARINDA SİYASİ DURUM (1237-1262)

2.1. II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in Tahta Çıkışı (1237)

Gıyaseddin Keyhüsrev, 31 Mayıs 1237¹ yılında Şemseddin Altunaba, Taceddin Pervâne, Cemaleddin Ferruh, Zahireddin ve Sadeddin Köpeğin de desteği ile Anadolu Selçuklu tahtına oturmayı başarmıştır. Sultanı desteklemiş olan devlet adamları yanı sıra Kemaleddin Kamyar, Hüsameddin Kaymeri ve Hüsameddin Kayır Han'ın ise can korkusuyla zorunlu olarak sultana biat ettikleri anlaşılmaktadır. Bu düşünceyi destekler nitelikte gelişmeler yaşanmış, Hüsameddin Kayır Han'ı isteklerine engel olarak gören Sadeddin Köpek², yalan haber ve karışıklık ile kendisini bertaraf etmeyi hedeflemiştir. Devlete bağlı olmadığı ve düşmanlara verebileceği bilgiler sebebiyle tutuklanması gerektiğini savunarak sultanı ikna etmiş, planını başarıyla gerçekleştirmiştir. Tutukluğu sürecinde Hüsameddin Kayır Han hayatını kaybetmiş³ bu durum ise Harezm emirleri ve askerlerini isyana teşvik etmiştir. Sultan isyanı durdurması için Kemaleddin Kamyar'ı görevlendirmiştir. Anadolu Selçuklu Devleti, Harezm ile yapmış olduğu savaşta büyük bir yenilgi yaşayarak, Kayseri'ye dönmek zorunda kalmıştır.⁴

Bu sürecin devamında Sadeddin Köpek düşünce ve hırslarından vazgeçmemiş, önemli devlet adamlarının öldürülmesine sebep olmuştur. Öyle güçlü bir noktaya erişmiştir ki, Atabeg Emir Şemseddin Altunaba'yı ulu orta biçimde idam edilmesi

¹ Anonim Selçukname'de II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in tahta çıkışı 1239 olarak, Öngül'ün eserinde ise 1 Haziran 1237(5 Şevval 634) olarak belirtilmiştir.

² Anadolu Selçuklu Devleti'nde hizmete nasıl başladığı tam olarak bilinmemekle birlikte, Sultan I. Alaaddin Keykubad'ın 1226 senesinde Eyyubilere karşı sefere çıkışında Harput civarındaki savaşta Selçuklu ordusunun sol kanadının kumandanı olarak yönetimini üstlendiği bilinmektedir. Daha sonra Konya'ya gelmiş ve Sultan Alaaddin Keykubad'ın zehirlenerek öldürülmesi (31 Mayıs 1237- 4 Şevval 634) sonucunda Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev tahta oturmuştur. Saadetin Köpek ise Sultan üzerinde etkisi olan önemli devlet Adamlarından biri olarak tarihe geçmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz; Muharrem Kesik, "Sadedin Köpek", DİA, (İstanbul, TDV Yayınları, 2008; 35), s. 392-393.

³ Faruk Sümer, *Anadolu'da Moğollar*, T.T.K, Ankara, 1970, s.7.; Kayseri'nin Pınarbaşı ilçesinde Zamanlı kalesinde hastalanarak öldüğünü belirtmiştir.

⁴ İbn Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ıye Fi'l-Umuri'l-Ala'ıye (Selçukname) II*, (çev. Mürsel Öztürk),T.C. Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, Ankara, 1996, s. 19-25; Muharrem Kesik, *Türkiye Selçukluları-Makaleler-*, Kriter Yayınevi, İstanbul, 2015, s.135-136; Mehmet Ersan *Türkiye Selçuklu Devleti'nin Dağılışı*, Altınordu Yayınları, Ankara, 2020, s.77-78.

için sürükleyerek götürmüş ve öldürtmüştür. Devlet adamları bu duruma ses çıkarmaktan korkmuşlardır. Önceleri kendisine ortak olarak benimsemiş olduğu Taceddin Pervâne düşman sıfatına nakledildiğini anlayınca Köpeğin yapacaklarından korkmuş çözümü Engüri'ye (Ankara) kaçmakta bulmuştur. Devlet adamlarını bertaraf etmekle yetinmeyen Köpek, Melike-i Adiliye'nin⁵ de Engüri'de (Ankara) boğularak öldürülmesine sebep olmuştur. Oğulları İzzettin Kılıç Arslan ve Rükneddin tutuklanarak Borgulu (Uluborlu) da kaleye hapsedilmişlerdir. İzzettin Keykavus'un atabeyliği için görevlendirilmiş olan Mübarizüddin Armağanşah, iki meliki öldürmek için sultandan emir almıştır. Ancak bu isteği yerine getirmeyen Armağanşah, sultana ve Saadettin Köpeğe yalan söyleyerek melikleri saklamıştır. Daha sonra ise Saadettin Köpek, Taceddin Pervâne hakkında zina günahı işlediği dedikodusunu duyunca kadılara danışarak "recm" cezası alması gerektiği kanısıyla sultandan izin istemiştir. Sultanı kışkırtarak ikna etmiş ve ferman kararı ile Taceddin Pervâne'yi recm yoluyla öldürtmüştür.⁶

2.1.1. Samsat (Sümeysat) Kuşatması (1238)

Sadeddin Köpek kazanmış olduğu güçle daha da büyük işler gerçekleştirmek isteyerek Şam'daki Samsat (Sümeysat)'ı kuşatma kararı almıştır. Sultanın vermiş olduğu yetki ile kuşatmanın yönetimini eline geçiren Köpek, kale sakinlerine aman ettirerek 14 Temmuz 1238'de (635 Zilkadenin son günü) resmi olarak kuşatmayı zaferle bitirmiştir. Kazanmış olduğu bu zaferle daha çok itibar elde eden Köpek, sefer sebebiyle ara vermek zorunda kaldığı iktidar çekişmesine kaldığı yerden devam etmiştir. İlk önce Hüsameddin Kaymeri'yi suçlayarak sultan adına tutuklatmış ve Malatya'ya hapsedmiştir. Malatya'dan Konya'ya geçerek aynı şekilde Kemaleddin Kamyar'ı tutuklatarak Kevele (Gavele) Kalesine hapsedmiştir. İsyan ve başkaldırı ile

⁵İzzeddin Kılıç Arslan ve Rükneddin'in annesi, Sultan'ın eşi

⁶ İbn Bibi, *Selçukname*, (çev. Mükrimin Halil Yinanç), Kitabevi, İstanbul, 2015, s. 155-158; Hakkı Dursun Yıldız, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi (Anadolu Türk Devletleri 8)*, Kenan Seyithanoğlu (Ed.), "Üçüncü Bölüm Türkiye Selçukluları", Çağ Yayınları, İstanbul, 1988, s.300 Yazıcızâde Ali, *Tevârih-i Al-i Selçuk*, Haz. Abdullah Bakır, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2017, s.514-516; Ali Öngül, *Selçuklular Tarihi 2 Anadolu Selçukluları Ve Beylikler*, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2016, s.157-158; Kesik, *a.g.e.*, s.136; Ersan, *a.g.e.*, s.80-82.

suçlayarak sultandan almış olduğu ferman ile Kamyar'ı tutsak etmekle yetinmemiş 1238 (636) senesinde öldürtmüştür.⁷

2.1.2. Sadeddin Köpeğin Öldürülmesi (1238)

Önünde engel olarak gördüğü tüm devlet adamlarını bertaraf etmiş olan Köpek, bir sonraki adımı olan saltanat tahtına oturmak için bir plan kurmuştur. Saltanat tahtına oturmak için hanedan soyundan gelmek gerektiğinin bilincinde olan Köpek, planlamış olduğu oyun ile Sultan I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in gayri meşru çocuğu olduğu yalanıyla saltanata ortak olmaya çalışmıştır. Annesi Şehnaz Hatun'un Sultan Gıyaseddin ile ilişkisi olduğunu, ancak Sultan'ın annesini iki aylık hamileyken bırakarak başkasıyla evlendiğini ve kendisinin yedi ay sonra dünyaya geldiğini iddia etmiştir. Bu durumun neticesinde sultanın yeterli ölçüde olmadığını da savunarak Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev ile arasını iyice açmıştır. Köpeğin tüm bu kötülüğünü yeni fark eden sultan, önemli bir karar alarak kölesini, Sivas Subaşı Candar Hüsameddin Karaca'yı yanına getirmesi için görevlendirmiştir. Hüsameddin Karaca'ya ise Sadeddin Köpeğin öldürülmesi emrini bildirmiştir. Bir müddet sultanın yanında çalışan Candar, ilk olarak Köpeğin güvenini kazanmıştır. Daha sonra fırsat kollayan Karaca, aradığı fırsatı bir ziyafette yakalamış ve Köpeği öldürmeye çalışmıştır. Ancak sadece yaralayabilmiştir. Yaralı şekilde şaraphaneye sığınan Köpek şarapdarlar tarafından 1238 (636) öldürülmüş, kesilen başının ise Kubadabad Saray'ının kale burcuna asılarak ibreti âlem olsun diye sergilenmiştir.⁸

⁷Bibi, *Selçukname*, s.158-160; Mukrimin Halil Yinanç, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri II*, T.T.K., Ankara, 2014, s. 144-147; Yazıcızade, *a.g.e.*, s.517; Ali Öngül, *Selçuklular Tarihi 2*, s.161; Kesik, *a.g.e.*, s.137; Ersan, *a.g.e.*, s.83.

⁸ Yazıcızade, *a.g.e.*, s. 521-523; Sümer, *a.g.e.*, s.7 ; Kesik, "Sadeddin Köpek", 35, s.393; Müneccimbaşı Ahmed b. Lütfullah, *Camii'd-Düvel Selçuklular Tarihi II*, (çev. Ali Öngül), Akademi Kitabevi, İzmir, 2001, s. 84; Refik Turan, "Selçuklu Tarihi El Kitabı", Mehmet Ali Çakmak (Ed), II. Gıyaseddin Keyhüsrev Zamanında Türkiye Selçuklu Devleti (1237-1246), içinde (s.406), Grafiker Yayınları, Ankara, Temmuz 2018; Yıldız, *a.g.e.*, s.301; Ali Öngül, *Selçuklular Tarihi 2*, s.162-164; Ali Sevim, "Keyhüsrev", DİA, (Ankara, TDV, 2022;25), s.349; Kesik, *a.g.e.*, s.137-138; Ersan, *a.g.e.*, s.84-85.

2.1.3. Harezmiler ile Mücadele

Sultan, Köpeğin ölümünden sonra siyasi yönetimdeki isimlerde değişiklik yapmıştır. Celalettin Karatay'ı; Taşhane ve hassa hazinesine, Sahip Şemseddin'i; naibliğe, Sahip Mühezzibeddin'i; vezirliğe tayin ettirmiştir. Veliyeddin Tercüman'a pervâneliği, Mecdeddin Muhammed el-Caferi'ye ise tercümanlığı uygun bulmuştur. Daha sonra babası zamanında yapılmış olan evlilik anlaşması sonucunda Gürcü melikesini alıp getirmesi için Şihabeddin Kirmani'yi görevlendirmiştir. Büyük hediyeler ile alınmaya gidilen Gürcü Melike'si, sultanın emri ile ülkede büyük bir coşkuyla karşılanmıştır. Tüm bu olanlardan sonra sultanın diğer bir adımı ise, Kayır Han'ın öldürülmesiyle Suriye'ye göç eden Harezm emirlerinin ülkeye tekrar davet edilmesi olmuştur. Mecdeddin Tercüman bu görevin elçiliğini üstlenerek Harezm emirleriyle görüşmüştür. Harezm emirleri sultana bağlı olduklarını ancak şu an ki topraklarını bırakmayacaklarını bildirerek anlaşmaya varmışlardır. Ancak varılan bu antlaşma uzun sürmemiş, Harezm emirleri başkaldırı göstermişlerdir. Kargaşaya ve eşkıyalığa başlayan Harezmîleri durdurmak için Halep hükümdarı harekete geçmiş ve sultandan yardım istemiştir. Bu duruma kayıtsız kalamayan sultan, Emir Zahirreddin Mansur Tercüman komutasında bir birliği destek için Halep'e yollamıştır. 5 Haziran 1241 (21 Ramazan 638) senesinde yapılan savaş neticesinde Zahirreddin Mansur büyük bir zafer elde etmiştir. Harezmîlerden elde edilen ganimetler ise Suriye (Şam) ordusuyla paylaştırılmıştır.⁹

2.1.4. Amid'in (Diyarbakır) Alınması

Emir Zahirreddin Mansur savaştaki zaferinden sonra yapmış olduğu toplantıda hemen geri dönmeyerek, başka başarılar daha kazanılması kararına varmıştır. Alınan karar ışığında el-Cezire'yi almak için harekete geçen ordu başarılı olamamıştır. Neticede Amid (Diyarbakır)'i kuşatmak için yola çıkan ordu, sultan'a haber vermesi için de bir ulak görevlendirmiştir. Sultan almış olduğu haberleri desteklemiş, ivedilikle Sivas

⁹ Bibi, *El Evamirü'l-Ala' iye*, s.36-43; Yazıcızade, *a.g.e.*, s. 523-529; Ali Öngül, *Selçuklular Tarihi 2*, s.164-165.

subaşı Emir Mübarüziddin Çavlı ve Niksar subaşı Şemseddin Yavtaş¹⁰ Çaşniği emrindeki askerleri ile yardım amacıyla Amid'e yollamıştır. Kuşatmanın ilk iki haftasında sonuç alınamamış, çözüm olarak ise Kürt reisi Fahreddin b. Dinari ile anlaşma yoluna gidilmiştir. Dinari yapılan anlaşma karşısında, gece surlara asker çıkarmayı kabul etmiş ve bu ihaneti karşısında para (400.000 dirhem) almıştır. Ancak plan tam olarak istenildiği gibi gitmemiş olsa da sonuç değişmemiştir. Dinari'nin ihanetini öğrenen Amid yöneticileri direnmenin faydasız olacağını düşünerek teslim olmayı seçmişlerdir. Amid'in alınması sonucunda Mübarüziddin İsa Candar Subaşı olarak göreve getirilmiştir.¹¹

2.1.5. Babai İsyanı (1240)

Tüm bu yaşananlar gerçekleşirken Anadolu'da ise büyük bir etki yaratacak olan "Babailer İsyanı" gün yüzüne çıkacaktır. Aslen Kefersud'lu olan "Baba İshak" adındaki sofı, insanların dini fikirlerini ve inanışlarını kendi emelleri doğrultusunda kullanmıştır. Kefersud bölgesinden Amasya'da bir köye yerleşmiş ve burada dini bir hayat yaşadığını göstererek insanların gözlerini boyamıştır. Daha sonra bir tekke kurarak insanlar ile iletişimi kesmiş, müritleri dışında kimse ile görüşmemiştir. Tüm bu yaşananlar Baba İshak'ın daha da ünlenmesine sebep olmuş ve insanların ona bağlılığını arttırmıştır. Neticede Baba İshak'ın görevlendirdiği bir mürit Kefersud'a gidip bölgede isyan başlatmalarını halka bildirmiş, tüm bu olanlara inanan halk isyana ve yağmaya başlamıştır. Bölgedeki isyanla yetinmeyen Baba İshak, Sultan Gıyaseddin'e başkaldırı emrederek Kırşehir'e yürümelerini emretti. İsyancıların Kırşehir'e gelmekte olduğunu duyan sultan, Kubadi'ye kalesinde saklanarak, ayaklanmayı durdurması ve isyancıları bastırması için ise Emir Mübarizeddin Hacı Armağanşah'ı görevlendirmiştir. Emir Armağanşah ilk olarak isyanın başı olarak Baba İshak'ı öldürmüştür. Daha sonra Kırşehir'deki isyancılar ile mücadele ederek isyanı kontrol altına almıştır.¹²

¹⁰ Yazıcızâde, *a.g.e.* Tutaş olarak geçmektedir.

¹¹ Yinanç, *a.g.e.* s.154-156; Yazıcızade, *a.g.e.*, s. 529-534; Ali Öngül, *Selçuklular Tarihi 2*, s.165-166.

¹² Müneccimbaşı, *a.g.e.* s.85-86; Yazıcızâde, *a.g.e.* , s. 535-539; Ahmet Yaşar Ocak, *Babailer İsyanı*, İstanbul, Dergah Yayınları, 2011, s.122-128 ; Osman Turan, *Selçuklular Tarihi Ve Türk-İslam Medeniyeti*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2020, s. 296; Yıldız, *a.g.e.*, s. 303-304; Ali Öngül, *Selçuklular*

Babailer isyanının temel nedenleri, oluşum süreci-evreleri, sonuçları bizler için önemlidir. Selçuklu tarihindeki önemi ve etkileri birçok konu üzerinde gözlemlenmektedir. İsyanın bu etkide olması aslında bir sofı'nın insanları kışkırtması olarak yorumlanmamalı, o günün şartları göz önünde tutulmalıdır. Babai İsyanı birçok nedene bağlı karmaşık durumların bir araya getirmiş olduğu bir sonuçtur. İleride Moğolların Anadolu'ya karşı harekete geçerek Selçuklular ile mücadeleye girmesi konusunda da büyük ölçüde Babai İsyanının etkisi mevcuttur. Selçuklu Devleti'nin isyanı bastırmakta güçlük çekmesi Moğolların Anadolu'ya yönelmelerini hızlandırmıştır. Böylece kaçınılmaz olan Moğol-Selçuklu karşılaşması yaşanmış, tezimizin asıl konusu olan Pervâne Muînüddin Süleyman'ın döneminin koşulları ve siyasi altyapısı oluşmuştur.

2.1.6. Meyyafarikin (Silvan) Seferi

Temmuz 1241 (639) senesinde Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev, babası Alaaddin Keykubad'ın daha önce fethetmek istediği bir bölge olan Meyyafarikin (Silvan)'i kuşatma için hazırlıklara başlamıştır. Suriye meliklerine, Halep hükümdarına Cezire, Mardin ve Musul güruhuna yapılacak savaşta kendisinin yanında olmaları için çağrıda bulunmuştur. Suriye (Şam) ordusu, Musul, Cezire ve Mardin birlikleri bu çağrıya olumlu cevap vererek, Selçuklu ordusuna katılmıştır. Toplamış olduğu ordu başına da Emir Mübarizüddin Çavlı ve Emir Zahirüddin Mansur'u görevlendirmiştir. Selçukluların tüm bu hazırlıklarını işiten Melik Gazi, Harizmliler'den yardım talebinde bulunmuş, Kirman Türk boyunu kendi safına çekmiş, sur ve hendekleri onarmıştır. Tüm bu hazırlıklar sonucunda Meyyafarikin kuşatılmış, ancak uzun uğraşlar sonucunda; çokça yağmur yağması, Suriye ordusunun isteksiz savaşması ve Harizmliler'in şiddetli karşılıklar vermeleri gibi sebeplerle neticeye ulaşamamıştır. En nihayetinde Melik Gazi sultana elçiyle bir mektup göndererek barış isteğinde

Tarihi 2, s.166-170; Sümer, *a.g.e.*, s.8. Sümer'in eserinde bahsettiği üzere; Baba İshak, halkın sosyal yaşantısındaki zorluklardan faydalanmış, öyle ki Kayır Han'ın öldürülmesi sonucu Urfa'ya göç etmiş Harizmlileri ve bir çok Türkmen topluluğuna elçi olarak göndermiş olduğu müridleri sayesinde hareketine destek sağlamayı hedeflemiştir. Büyük ölçüde Türkmenlerin sorun yarattığı da gözükmektedir.

bulunmuştur. Ayrıca Abbasi Halifesi tarafından, savaşın sonlanması için bir elçi gelince sultan barış kararı almıştır.¹³

2.1.7. Moğollar 'ın Erzurum'u Zapt Etmesi

Anadolu Selçuklu cephesinde tüm bunlar yaşanırken Moğollar Cormagun Noyan'ın¹⁴ felç geçirmesi üzerine yeni başkomutan ve yönetici olarak kendilerine Boycu Noyan'ı seçmişlerdir. Boycu Noyan¹⁵ ise gücüne güç ününe ün katmak, askerlerince sözüne güvenilmesi için Erzurum'a sefere çıkma kararı almıştır. 30.000¹⁶ Tatar süvari ile 1242 (640) senesinde Erzurum'u kuşatmış ve mancınıklar ile zorlamış bulunsada Şehrin subaşı Sinaneddin Yakut ve İstankus (Hristiyan ve Frank komutanı) muazzam bir başarıyla şehri savunmuştur. Bu savunma ve hava şartlarının kışa yaklaşması sebebiyle başarısız kalan kuşatma, ancak içeriden gerçekleşen bir ihanet ile başarıya ulaşabilmiştir. Sinaneddin Yakut'a olan öfkesi sebebiyle Şerefeddin

¹³ Yinanç, *a.g.e.* s.165-166; Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ıye* s.54-58; Yazıcızâde, *a.g.e.*, s.539-544; Hasan Oktay, *Ermeni Kaynaklarında Türkler Ve Moğollar*, Selenge Yayınları, İstanbul, 2007, s. 92-94; Ali Öngül, *Selçuklular Tarihi 2*, s.170-171.

¹⁴ Noyan, Cengiz Han ile akrabalığı olan kimselere verilen bir unvandır. Noyanlar bazen bir tümene bazen de birden fazla tümene emirlik edebilen komutanlardır.

¹⁵ Baycu Noyan Moğol İmparatorluğunda önemli bir komutan olarak görev yapmıştır. Cengiz Han'ın yönetiminde olan Cormagun Noyan'ın, Baycu Noyan ile ilişkileri olduğu bilinmektedir. Cormagun Noyan'ın 1220 yılında gerçekleştirmiş olduğu İran Seferi'nde Baycu Noyan'ında bulunduğu bilinmektedir. Harezm Devletinin 1223 senesinde yok olması, Sultan Harezmşah Muhammed'in ölmesiyle oğlu Sultan Celaleddin Hindistan'a kaçmıştır. Ancak mücadeleden vazgeçmeyen Sultan Celaleddin, Moğollar ile savaşını devam ettirmiş, Hindistan'dan geri dönerek Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan bölgelerinde faaliyet yürütmüştür. Sultan Celaleddin'in bu direncini bastırmak amacıyla 1227 senesinde İran'a yapılan ikinci seferde, Baycu Noyan tekrar görev almıştır. Sultan Celaleddin bir müddet daha direnç göstermiş, Moğollara karşı bazı savaşları kazanmış olsa da 26 Ağustos 1228 (22 Ramazan 625) senesinde İsfahan yakınlarında gerçekleşmiş olan muharebede büyük bir yenilgi alarak Rey'e kaçmıştır. Bu bahsetmiş olduğumuz Moğol zaferinin hangi kumandan tarafından gerçekleştiği bilinmemekle birlikte yalnızca Cengiz Han tarafından kovulmuş bir grup tarafından olduğu bilinmektedir. Moğol kumandanları arasında ilk ismi geçen komutan Baycu Noyan olduğu için bu kumandanın o olabileceği kanısına varılmıştır. Nitekim Baycu Noyan'ın ilerleyen yıllar da göz önüne çıkarak sivrilmesi bu fikri destekler niteliktedir. 1231-32 senesinde Baycu Noyan önderliğindeki bir grup Moğol öncü birliği Sivas yakınlarındaki İsfahani Kervansarayı'na büyük bir baskın düzenleyerek yağma yapmışlardır. Bu durumu haber alan Sultan I. Alaaddin Keykubad, Kemaleddin Kamyar'ı düzeni sağlaması için görevlendirmiştir. Ordu ile Sivas'a ulaşan Kamyar, öncü birliklerin geri döndüğünü anlayarak şehrin imar faaliyetleri görevini üstlenmiştir. Daha sora anlaşılmıştır ki Gürcü Kraliçesi Rosudan'ın kışkırtmasıyla Moğol öncü birlikleri Sivas'ı yağmamıştır. Cormagun Noyan'ın himayesi altında bulunan Baycu Noyan onun rahatsızlanmasıyla yeni başkomutan seçilmiştir. Böylece ilerleyen tarihlerde Köseadağ Savaşı ve yapmış olduğu Anadolu seferiyle Selçuklu Devleti tarihinde önemli sonuçlar doğuran işlere imza atmıştır; Ergin Ayan, "Moğolların Ortadoğu'daki İlk Noyan'ı Cormagun", (SBAD), 13/2, (2018), s.179-194; Müneccimbaşı, *a.g.e.* s.73.

¹⁶ Sümer, *a.g.e.*, s.9; eserinde Moğol ordusu'nun 30-40 bin arası olduğunu belirtmiştir.

Duvini, Moğollarla kendi canının güvencesini alarak antlaşma yapmıştır. Gece korumakla yükümlü olduğu burçtan Moğol askerlerini içeri almıştır. Bu ihanet sonucunda içeri sızan Moğol askerleri tüm şehri yağmalamış ve Erzurum kuşatmasında büyük bir kıyım gerçekleştirmişlerdir. Sinaneddin Yakut ve oğlu şehit edilmiş, sağlıklı kimseler köle alındıktan sonra Moğollar geri dönmüşlerdir. Bu yaşananları işiten sultan ise ivedilikle dergâh-ı hümayunu toplayarak görüşmelere başlamıştır.¹⁷

2.2. Köseadağ Muharebesi (1243)

1243 senesinde Boycu Noyan komutasındaki Moğol ordusu Erzurum şehriyle yetinmeyerek tekrar Anadolu topraklarına giriş yapmıştır. Bu haberi alan sultan ise kaçınılmaz olan savaş karşısında süratle hazırlıklara koyulmuştur. Toplanmış olan dergâh-ı hümayunda alınan kararlar ile komşu ülkelerle müttefiklik kurularak, Moğollara karşı birlik olma fikri kabul görmüştür. İlk olarak Meyyafarikin hâkimi Melik Gazi'ye elçi gönderilerek, isteklerinin yerine getirilecek olduğu bildirilmiş ve Ahlât bölgesinin ona verileceği bildirilmiştir. Daha sonra Sis (Kozan) Meliki'ne aynı şekilde elçi gönderilmiş, Erakliye bölgesinin ikta verilmesi vaat edilerek asker talebinde bulunulmuştur. Melikü'l-Ümera Şemsü'd-dîn Isfahanî Suriye (Şam)'deki 20.000 askeri müttefik olmaları için görevlendirmiştir. Çevrede bulunan yiğitler, altın ve gümüşlerle ikna edilerek, olabildiğince kalabalık bir ordu meydana getirilmeye çalışılmıştır. Ordu yanı sıra paralı askerler ile anlaşılmış, hazırlıklar sırasında masraftan kaçınılmamıştır. Hazırlıklar tamamlandıktan sonra 70.000 süvari ile yola çıkan sultan, yardım talebinde bulunduğu Melik Gazi, Sis Meliki ve Suriye (Şam)'den gelecek olan yardım birliklerini beklemek için Sivas bölgesine geçmiştir. Ancak beklenen yardım birlikleri gelmeyince zaman tükenmiş ve harekete geçilmek zorunda kalınmıştır. Vezir Mühezzibüddin Ali ve Beylerbeyi Gürcü oğlu Zahüridin gibi bilinçli devlet adamları her ne kadar Sivas'ta kalınıp savaşın burada gerçekleşmesi gerektiğini savunsalar da Muzafferüddin oğlu, Nizameddin Suhrab

¹⁷ Bibi, *Selçukname*, s.173-174; Yazıcızâde, *a.g.e.*, s.546-549; Yıldız, *a.g.e.*, s.304-305; Ali Öngül, *Selçuklular Tarihi 2*, s.171-173; Oktay, *a.g.e.*, s.58-59.

gibi genç devlet adamlarının heyecanına kapılan Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev, orduyla birlikte Köseadağ'a doğru yola çıkma kararı almıştır.¹⁸

Selçuklu ordusunun kesin sayısı hakkında net bir bilgi mevcut değildir. Yabancı kaynaklar abartılı olarak 160, 400, 200 bin gibi abartılı sayılardan bahsetmektedir. İbni Bibi'ye göre 80 bin kişilik Selçuklu süvari ordusu, Anonim Selçukname'de ise 100 bin olarak belirtilmiştir. Sümer'e göre ise Ordu'nun sayısı 50-60 bin arasındır.¹⁹

Selçuklu ordusunun bu ilerleyişi sırasında Moğol ordusu ise Boycu Noyan komutasında 40.000 kişilik birliği ile Akşehir bölgesinin ilerisine konuşlanmışlardır. Köseadağ'a ulaşan Selçuklu ordusu yine Vezir Mühezzibüddin Ali'yi dinlemeyerek savunma yapmak yerinde 20.000 kişilik bir öncü kuvveti yola çıkarmıştır. Moğollar eski bir Türk savaş taktiği olan sahte ricat'ı kullanmışlardır. Kazandıklarını düşünmeleri sonucunda rahatlamış olan öncü birlik Boycu Noyan'ın geri dönüşü sonucunda büyük bir yenilgiye uğramıştır. Ordugâhtan tüm olanları izleyen Sultan Tokat'a kaçmış, ordu ise dağılmıştır. Tokat'tan da Konya'ya geçen Sultan, Mübarizeddin Çavlı'yı beylerbeyi olarak Malatya ve Elbistan bölgesinde düzeni sağlaması için görevlendirmiştir. Sabah olunca Selçuklu ordugâhına ulaşan Moğollar kimseyi göremeyince tuzak olmasından şüphelenmiş ve iki gün boyunca bir şey yapmamışlardır. Ancak sonuçta tuzak değil de aceleyle kaçmış olduklarını anlayan Moğollar, 4 Temmuz 1243 (14 Muharrem 641) Cuma günü sadece öncü kuvvetlerin çarpışması sonucunda Köseadağ Savaşı'nı kazanmışlardır. Kazanılan savaşın yanı sıra Moğolların elde etmiş olduğu savaş ganimeti büyük ölçüdedir. Selçuklu ordusunun plansız olarak dağılması sonucunda yanlarında getirdikleri çadırlar, hayvanlar, silahlar, altın ve gümüşlerin tamamı Moğollara kalmıştır.²⁰

¹⁸Ersan, *a.g.e.*, s.88; Erkan Göksu, "Köseadağ Savaşı (1243)", *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1/2, (2009), s. 3-7; Firdevs Özen, *Mengü Han döneminde (1251-1259) Selçuklu-Moğol İlişkileri*, (Ankara, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Master Tezi, 2010), s.57-66. 20

¹⁹ Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ie*, s.68; *Tarih-i Al-i Selçuk (Anonim Selçukname)*, Trc., Halil İbrahim Gök –Fahreddin Coşguner, Atıf Yayınları, Ankara, 2014, s.43; Sümer, *a.g.e.*, s.9.

²⁰ Ali Öngül, *Anadolu Selçukluları*, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2018, s.227-233; Ali Öngül, *Selçuklular Tarihi 2*, s.173-178; Yazıcızâde, *a.g.e.*, s.549-558; Sümer, *a.g.e.*, s.9-10; Ersan, *a.g.e.*, s.89-90; Yıldız, *a.g.e.*, s. 305-307. Yıldız'ın eserinde savaş tarihi 3 Temmuz olarak belirtilmiştir. Feridun Nafiz Uzluk, *Anadolu Selçukluları Devleti Tarihi III*, İSAM Yayınları, Ankara, 1952, s.32. Uzluk eserinde Köseadağ Savaşının tarihini 29 Temmuz 1243 olarak belirtmiştir.

2.2.1. Sivas'ın Yağmalanması ve Kayseri Kuşatması (1243-1244)

Kösedağ'dan büyük bir ganimetle dönmüş olan Moğol ordusu önce Sivas'a yönelmiş, ancak Kadı Necmeddin-i Kırşehirî'nin Boycu Noyan'ı hediyeler ve ikramlarla karşılaması Sivas'ın sadece yağmalanmakla kalmasına vesile olmuş, halkın canı kurtulmuştur. Sivas'tan Kayseri'ye ilerleyen Moğol ordusu burada güçlü bir direniş ile karşılaşmıştır. Direnişin yöneticiliğini üstlenen Camedar Samsamüddin Kaymaz ve Topal Fahreddin Ayaz ilk iş olarak Kayseri'nin burçlarını sağlamlaştırmışlardır. Boycu Noyan bu burçları kurdurmuş olduğu üç adet mancınıkla iki hafta boyunca aşındırmış, neticede her iki taraftan da çok sayıda ölü ve yaralı çıkmıştır. Aslında oldukça iyi bir direniş gösteren Kayseri bölgesinin teslimiyeti yine bir ihanet sonucu gerçekleşmiştir. Tamda Moğolların geri çekileceği sırada Hacukoğlu Hüsam'ın Boycu Noyan'a göndermiş olduğu ulak, tüm dengeleri bozmuş ve Kayseri'nin kaderini değiştirmiştir. Anlaşma teklif eden Hacukoğlu, kendi canı karşılığı bilgi satacağını bildirmiştir. Anlaşma gerçekleşmiş, Hacuk oğlu'nun Boycu Noyan'a kale halkı hakkında bilgi vermesi, Moğolların geri dönüş ve seferi erteleme düşüncelerini ortadan kaldırmıştır. Bu olanların duyulmasıyla Boycu Noyan'ın anlaşma karşılığı can bağışladığı anlaşılınca, Topal Fahreddin Ayaz'da Boycu Noyan'a anlaşma teklifinde bulunmuştur. Fahreddin Ayaz'ında Moğolların yanına geçmesiyle tek kalan Samsamüddin Kaymaz şehri savunmakta yetersiz kalmış, mancınıklarla kale surlarını delen Moğol askerleri merdivenlerle kale içine sızmayı başarmışlardır. Yine büyük bir katliam gerçekleştiren Moğol ordusu, binlerce insanı yaşlı genç ayırmadan katletmiştir. Ganimet ve köle ile de Kayseri'den ayrılmışlardır.²¹

2.2.2. Sahip Mühezzibüddin Ali'nin Boycu Noyan ile Antlaşması (1244-1245)

Sahip Mühezzibüddin Ali (Muînüddin Süleyman'ın babası), Kayseri de yaşanmış olan katliamı işitince, Amasya Kadısı Fahreddin'i de yanına alarak, Boycu Noyan'la

²¹ Bibi, *Selçukname*, s.179; Yazıcızâde, *a.g.e.*, s.558-560; Yıldız, *a.g.e.*, s. 307-308; Oktay, *a.g.e.*, s.60-61; Ali Öngül, *Selçuklular Tarihi 2*, s.178-180. Oktay eserinde Moğolların şehri zorla aldıklarından bahsetmektedir. Hacukoğlu Hüsam'dan bahsetmemektedir.

barış anlaşması yapmak için Mugan'a gitmiştir. Sahip Mühezzibüddin, haraç olarak yılda 360.000 dirhem para, 10.000 koyun, 1000 sığır, 1000 deve verme şartını kabul ederek, Boycu Noyan'la barış anlaşması yapmayı başarmıştır. Tüm bu olanlar yaşanırken sultan, Konya'da Mühezzibüddin Ali'den gelecek haberi beklemekte, can korkusundan çekinmektedir. Öyle ki barış haberini alınca Mühezzibüddin'i ödüllendirmiştir. Huzur yolunun barış anlaşmasıyla geleceğini düşünen Sultan, Şemseddin Muhammed el-İsfahani önderliğinde bir elçi heyetini²² Cengiz Hanedanı'ndan Batu Han'a²³ yollayarak ilişkileri iyi tutmayı amaçlamıştır. Kıymetli hediyeler yollayarak itaat ettiğini de bildirmiştir. Elçilik heyeti de aynı şekilde göstermiş olduğu saygıyı görmüş, en iyi şekilde ağırlanmıştır. Dönüş vakti geldiğinde ise Batu Han, Baycu Noyan ile yapılan anlaşmayı tanıdığına dair bir yarlıg ile cömertlik göstermiştir. Batu Han'dan büyük bir saygınlık kazanmış olan İsfahani, Anadolu'ya Naiblik sıfatıyla dönmüştür. Sadece barış anlaşmaları yapmakla görevli kalmayan Sahip Mühezzibüddin ve İsfahani, ülkenin bozulan düzenini kurtarmak için de çalışmışlardır. İsfahani'nin Batu Han'la görüştüğü sırada ölmüş

²²Bu heyetin çerisinde Şemseddin Yavtaş, Emir Ahur Arslan Doğmuş gibi isimler vardır. Ayrıntılı bilgi için bkz; Sümer, *a.g.e.*, s.10.

²³ Batu Han, Altın Orda Hanlığı'nın ikinci hanı olarak 1240-1255 yılları arasında hüküm sürmüştür. Altın Orda Hanlığı'nı kimin kurduğu konusunda farklı iki fikir mevcuttur. Birinci olarak Batu Han'ın hanlığın kurucusu olduğu düşünülmekle birlikte, bazı araştırmacılar ise babası Cuci Han'ı (Cengiz Han'ın büyük oğlu) hanlığı asıl kuran kişi olarak kabul etmektedir. Altın Orda Hanlığı resmi bir isim hiçbir zaman kullanmamış, "Altın Orda Devleti" tabiri ise 1564 yılında bir Kazan kroniğinde rastlanıldığı görülmüştür. Batu Han'ın otağının üst kısmının parlak ve yıldızlı olması sebebiyle "Altın Orda" tabiri kullanıldığı düşünülmektedir. Cuci Han zamanında, Moğol İmparatorluğunun gölgesi altında kalan Altın Orda Devleti, Batu Han'ın yönetiminde asıl benliğini bulmuştur. 1235-1242 yılları arasında yapılmış olan II. Dest-i Kıpçak Seferi ile görkemli bir şekilde kendisinden bahsettiren hanlık, asıl görkemini 1241 yılında Ögeday Kağan ve daha sonrasında Çağatay Han'ın ölümüyle itibar sahibi torun olarak Batu Han'ın kalmasıyla kazanmıştır. Ögeday'ın ölümü sonrası nihayete eren II. Dest-i Kıpçak Seferi ile Volga (İdil) Nehrine kadar topraklarını genişleten Batu Han, Moğolları Hristiyanlardan korumak için Ermeni Kralı Hetum ile görüşmüş ve sonuçta Hetum, han'a tabiiyetini bildirmiştir. Batu Han, 1242 senesinde Volga Nehrine kadar uzanan toprakları ile Rusya'da tek söz sahibi olan kişi olarak Knez Yaroslav Vsevolodoviç'i huzuruna çağırmıştır. Rusya'nın en güçlü Knez'i kabul edilen Yaroslav, kardeşiyle birlikte han'ın huzuruna gelerek tabiiyetini bildirmiştir. Daha sonra 1246 senesinde Galiçya Knez'i Daniel Romanoviç, Batu Han'a bildirdiği itaatini Avrupa devletlerinden aldığı destek ile terk etmiştir. Ancak Avrupa'dan istenilen desteği alamayan Daniel, daha sonra tekrar Moğollara tabii olmuştur. Büyük kağan olarak seçilmiş olan Göyük Han'ın (Ögeday'ın oğlu) ölümü ile büyük kağan seçilmek istenen Batu Han bunu kabul etmeyerek Mengü'nün kağan olmasını desteklemiştir. Bununla yetinmeyerek Kafkasya da yönetimini kuvvetlendirmesini sağlamıştır. Görülmektedir ki Batu Han varlığı boyunca Anadolu toprakları üzerinde söz sahibi olmuştur. Diyebiliriz ki Altın Orda Devleti ve Anadolu Selçuklu Devleti arasındaki ilişki Batu Han döneminde bir düzen içerisinde olmuştur. 1256'dan sonra kaynaklarda adı geçmeyen Batu Han'ın ölümüyle Altın Orda Hanlığı eski gücünü kaybederek zayıflamış, yaşadığı iç karışıklıklar sebebiyle Anadolu topraklarıyla ilgilenememiştir; Serdar Gül, Altın Orda Hanlığı'nda Batu Dönemi, (Sakarya, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), s.33-44; Ayrıntılı bilgi için bkz, A.Y. Yakubovskiy, *Altın Ordu Ve İnhitatı (Zolotaya Orda)*, (Çev. Hasan Eren), Maarif Basımevi, İstanbul, 1955, s. 41-56.

olan Mühezzibüddin'in²⁴ sahiplik görevine Anadolu'ya dönünce İsfahani getirilmiştir. Sahiplik görevine tayin olur olmaz Ermeni ülkesine sefere çıkan İsfahani, Tarsus'u bir süre kuşatmış olsa da sultanın hastalandığı haberiyle kuşatmayı kaldırmış ve barış anlaşması yaparak Anadolu'ya geri dönmüştür.²⁵

Orduyla Konya Ereğli bölgesine dönen İsfahani, sultanın yedi gün önce öldüğünü öğrenmiştir. Taziyesi gerçekleştirilip daha sonra defnedilmiştir. İbni Bibi, sultanın ölümünden bahsetmiş olsa da tarih belirtmemiştir. Ancak Kazvani'nin eserinde ölüm tarihi 1246 (644) olarak geçmektedir.²⁶ Sultanın yönetimde bulunduğu süre boyunca devlet fiili olarak zayıflamış, Babai İsyanı, Köseadağ Savaşı yenilgisi gibi feci zararlar görmüştür. Tüm bu olanlar ise Moğolların saldırılarıyla neticelenmiştir. II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in ölümünden sonra Anadolu Selçuklu tahtı için mücadeleler başlamış, ilerleyen tarihlerde Sultan II. İzzeddin Keykavus, Sultan Rükneddin Kılıç Arslan ve Sultan Alaaddin Keykubad'ın saltanat mücadelesi devletin yönetiminin bölünmesine sebep olmuştur.

2.3. Sultan II. İzzeddin Keykavus (1246-1249)

Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev hastalanıp ölmeden önce veliaht olarak Gürcü melikesi eşinden olan Alaaddin Keykubad'ı tayin etmiştir. Ancak kardeşlerin en küçüğü olması sebebiyle Türk töresine uygun bulunmayan bu fikir Celaleddin Karatay ve Beylerbeyi Şemseddin Yavtaş'ın etkisiyle kabul görmemiştir. Ölen sultanın en büyük oğlu II. İzzeddin Keykavus'un önderliğinde ortanca oğlu Rükneddin Kılıç Arslan ve en küçük oğlu olan Alaaddin Keykubad'ın birlikte tahta

²⁴ Anonim *Selçukname*, s.43-44; İbn Şeddad, *Baybars Tarihi Al-Melik-Al-zahir (Baybars) Hakkındaki Tarihin İkinci Cildi*, Çev. M. Şerefüddin Yaltkaya, İstanbul, Maarif Matbaası, 1941, s.94. Mühezzibüddin Ali'nin ölümüyle Sahiplik (Vezirlik) görevine gelen İsfahani'nin, Batu Han ile görüşmesinden dönüşünde naib olarak da "devletin hâkimi" unvanını kazanmış olması sebebiyle çokça güçlendiği, öyle ki sultan'ın annesi ile evlenmiş olduğu ve hatta Ebu'l Ferec'e göre bir de çocukları olduğu kaydedilmiştir. Bar Hebraeus, *Abû'l-Farac Tarihi II*, Çev. Ömer Rıza Doğrul, Ankara, T.T.K. Basımevi, 1987, s.548; Sümer, *a.g.e.*, s.10.

²⁵ Münecimbaşı, *a.g.e.* s. 90-91; Yazıcızâde, *a.g.e.*, s.561-564; Ali Öngül, *Selçuklular Tarihi 2*, s.181-184; Sevim, "Keyhüsrev II", s.350; Ersan, *a.g.e.*, s.91-92. Yazıcızâde, *Tevârih-i Al-i Selçuk* eserinde Mühezzibüddin Ali'nin Baycu Noyan'a; Altın, gümüş, deve, kısarak ve koyun vaat ettiği belirtmiş, ancak herhangi bir sayı kaydetmemiştir.

²⁶ Hamdullah Müstevfî-i Kazvîni, *Tarih-i Güzide (Zikr-i Padişahan-i Selçukiyan)*, ed. Erkan Göksu, Bilge Kültür Sanat yayınları, İstanbul, 2015, 118-119.

oturmaları kararlaştırılmıştır. Her biri için hutbe okutulmuş, para basılmış ve kitabelerde adlarının geçmesi uygun bulunmuştur.²⁷

Üç kardeş döneminde yönetimde değişiklikler meydana gelmiş, Şemseddin Muhammed vezirlik makamına, Celaledin Karatay naiblik makamına, Şemseddin Hasoğuz beylerbeyi makamına, Esededdin Ruzbeh atabeylik makamına ve Ebu Bekir Atar pervânelik makamına tayin edilmiştir. Bir müddet devlet için ortak çalışılan yönetimde, zamanla anlaşmazlıklar meydana gelmiştir. Beylerbeyi Şemseddin Hasoğuz'un, kızını Atabey Esededdin Ruzbeh'in akrabasıyla evlendirmesi sonucu aralarındaki yakınlık artmıştır. Üstelik Hasoğuz ve Ruzbeh'in halk tarafından fazlaca benimsenmeleri, Pervâne Ebu Bekir ve Emir-i Dad Nusret tarafından hoş karşılanmamıştır. Bu sebeple Pervâne, Sahip (Vezir) Şemseddin Muhammed'den yardım alarak Hasoğuz ve Ruzbeh'i ortadan kaldırmayı amaçlamıştır. Kurulan komplo ile Sahip Şemseddin hastalanmış gibi yaparak, Hasoğuz ve Ruzbeh'in ziyaret için yanına gelmelerini sağlamıştır. Ziyaret sonucunda verilen işaret ile Hasoğuz ve Ruzbeh öldürülmüştür.²⁸

Sahip Şemseddin, daha sonra Pervâne Ebu Bekir ve Emir-dad Nusret'i önünde engel olarak görmüş, öldürme kararı almıştır. Ancak almış olduğu bu kararı yerine getirecek yeterli gücünün olmadığına farkında olan Sahip, Erzincan Subaşı Şerefüddin Mahmud-ı Erzincani'yi Anadolu Beylerbeyi olarak göreve getirmiştir. Erzincani'yi bu göreve getirirken kendi yanına çekerek destek almayı planlamıştır. Anadolu Beylerbeyi olarak göreve gelen Erzincani, sahip tarafından zamanla Pervâne Ebu Bekir ve Emir-Dad Nusret konusunda doldurulmuştur. Nihayetinde amacına ulaşan sahip, Erzincani'yi tarafına çekmiş ve desteğini almayı başarmıştır. Pervâne Ebu Bekir ve Emir-Dad Nusret'in birlikte olmaları işleri zorlaştırdığı için, Emir-i Dad Nusret'i, Sultan Rükneddin Kılıç Arslan'ın Güyük Han'ı ziyareti'nde yanında gitmesini bahane ederek Pervâne'den ayırmışlardır. Bu fırsatı değerlendiren Sahip'in suikast planını anlayan Pervâne 1246 (644) yılında ayan ve ahileri isyana teşvik etmeye çalıştıysa da başarılı olamayarak yakalanmış ve Sivas'a Sahip'in

²⁷ Kerimüddin Mahmud-i Aksarayı, *Müsameretü'l-Ahbar*, (çev. Mürsel Öztürk), TTK., Ankara, 2000, s. 27-28; Yazıcızâde, *a.g.e.*, s.574-575-592; Ali Öngül, *Selçuklular Tarihi 2*, s.187; Ersan, *a.g.e.*, s.97.

²⁸ Yazıcızâde, *a.g.e.*, s.575-578; Uzluğ, *a.g.e.*, s.33.

yanına yollanmıştır. Aynı şekilde Sultan Rükneddin'in yanında olan Emir- i Dad Nusret yakalanmış ve Hafik Kalesi'ne yollanmıştır.²⁹

Sahip Şemseddin İsfahani güç ve yönetimde kadir olmak için tüm bu yaptıklarıyla yetinmemiş, sultana tam anlamıyla vasi olabilmek için annesiyle evlenmiştir. Bu son yaptığıyla emirler ile münasebeti bozulmuştur. Özellikle de Erzincani bu yapıları hoş bulmamış, asıl niyetini anlayarak güç için neler yapabileceğinin yeni farkına varmıştır. Sahip ne kadar özür mektupları yazdıysa da işe yaramamış, Erzincani ile arasını düzeltememiştir. İlişkilerinin düzelmeyeceğini anlayan Sahip Şemseddin, Erzincani'nin de ortadan kaldırılması kararına varmıştır. Tüm bunlar olurken can sağlığından çekince yaşayan Şerefüddin tek destekçileri bulunan Erzincan'a dönmüştür. Şerefüddin Erzincani'yi öldürme fırsatını elinden kaçırmış olduğunu anlayan Sahip, araya önemli devlet adamlarını da katarak barışmak istiyormuş gibi gözükmeye çalışmış, ancak Erzincani bu tuzağa düşmemiştir. Daha sonra Erzincan ve Niksar'ın subaşılıklarının tayini hususunda anlaşmaya varılmış, fakat Sahip, sözünü tutmamış ve Niksar'ı geri almıştır. Nihayetinde Niksar'ı savaş yoluyla alma kararına varan Erzincani, Horukı'da yapılan muhasarada başarılı olamamış ve Kemah'taki bir kaleye sığınmıştır. Sahip Kemah'ı kuşatıp Erzincani'yi öldürmek isteyince bu seferde Erzincani araya önemli devlet adamları sokarak aman dilemiştir. Sahip, söz vererek, kaleden çıkmasını sağlayınca sözünden dönmüş 1247 (645) senesinde Şerefüddin Erzincani'yi öldürtmüştür. Tüm bu olanlar dâhilinde Sahip Şemseddin yönetimde tek güç olarak kalmış ve geride kalan emirleri de sindirmeyi başarmıştır.³⁰

Bundan sonraki süreçte Sahip Şemseddin tam bir sultan gibi hüküm sürmüş, divanlara katılarak yazılan emir ve menşurları kontrol eder, sultanın yapması gerekenleri yapar noktaya gelmiştir. Tüm bu olanların farkında olan ümera ve halk, sesini çıkaramaz olmuştur. Anadolu coğrafyasında bunlar yaşanırken Moğol coğrafyasında ise işler farklı bir boyut kazanmıştır. Sultan Rükneddin Kılıç Arslan'ın, Güyük Han'ın cülus töreninden yarlık ile dönüşü işleri değiştirmiştir.

²⁹ Bibi, *El Evamirü'l-Ala'îye*, s 88-95.

³⁰ Yinanç, *a.g.e.* s. 197-199; Ali Öngül, *Selçuklular Tarihi 2*, s.188; Ersan, *a.g.e.*, s.99-100.

Sahip Şemseddin, ilk önce İzzeddin Keykavus'un azledildiğine ve kendisine ölüm emrinin çıkmış olduğuna inanmamış, bu sırada Anadolu'da meydana gelen Türk Ahmet önderliğindeki isyanı bastırabilmek için uç bölgelere asker göndermiştir. Gönderilmiş olan askerler sebebiyle korunaksız kalan Sahip, sultan IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ın ansızın gönderdiği askerlerce 1248 senesinde infaz edilmiştir.³¹

2.4. Üç Kardeş Dönemi (1249-1254)

Sultan Rükneddin Kılıç Arslan, Moğol Han'ı Güyük Han'dan³² almış olduğu yarlık ile yönetimde tek başına hüküm sahibi olduğunu Anadolu'da bildirmiştir. Bu durum Sultan II. İzzeddin Keykavus tarafından hoş karşılanmamış, iki kardeşin arasını düzeltmek için Celaleddin Karatay konuya dâhil olsa da çözümlenememiştir. İki kardeş savaş kararı alarak 14 Haziran 1249 (1 Rabiulevvel 647) senesinde Ruzbe Ovası'nda karşılaşmıştır. Savaşı kaybeden IV. Rükneddin Kılıç Arslan, II. İzzeddin Keykavus'un karşısına getirilince iki kardeş barışmıştır. Celaleddin Karatay'ın etkisiyle barışan iki kardeş yeniden yönetime ortak olarak devam etmişlerdir. En büyük kardeş olan İzzeddin Keykavus önderliği yine kaldığı yerden devam etmiş, büyük sultan olarak anılmıştır. Celaleddin Karatay'ın saltanat naibliği sona ermiş, üç kardeşin de Atabeyi olarak göreve başlamıştır. Fiilen devletin yönetiminde önemli bir yer oynamış olan Karatay, Necmeddin Nahcibani'yi vezirlik makamına ikna etmiştir. Devlet işlerinde düzeni sağlamaya çalışan Karatay ve Nahcibani, gelir giderleri azaltmaya çalışmış, devlet erkânının maaşlarını düzenlemiştir. Her ne kadar düzen

³¹ Münecimbaşı, *a.g.e.* s.93-94; Yıldız, *a.g.e.*, s. 311-112; Uzluk, *a.g.e.*, s.33; Yazıcızade, *a.g.e.*, s.598; Ali Öngül, *Selçuklular Tarihi 2*, s.189; Ersan, *a.g.e.*, s.102. Uzluk, İsfahani'nin Sultan İzzeddin Keykavus tarafından Mart 1249'da (8 Zilhicce 646) öldürüldüğünü kaydetmiştir. Bir de İsfahani'nin Has Oğuz ve Ruzbe'nin öldürülmesinde bir katkısı olmadığını, bazı emirlerin bu planlara kalkıştığını kaydetmiştir. Hatta İsfahani'nin başkaları tarafından boş yere kötülendiğini bu sebeple de öldürüldüğünü belirtmiştir. Yazıcızade ise eserinde İsfahani'nin han emriyle işkence edildikten sonra öldürüldüğünü kaydetmiştir.

³² Ögeday'ın büyük oğlu olan Güyük Han, 1246 (644) senesinde Moğol hanı seçilmiştir. Kabul törenine Moğol komutanları, valileri, tabii devletlerin hükümdarları ve Türkiye Selçuklu Devletini temsilen ise IV. Rükneddin Kılıç Arslan katılmıştır. Yalnızca aralarının kötü olması sebebiyle Batu Han'ın katılmamış olduğu görülmüştür. Ataları olan Cengiz Han ve Ögeday'ın tüm kanunlarını aynen kabul eden han, yeni atamalar yaparak yönetime başlamıştır. Gürcistan'da yaşanan taht kavgasını sonlandırarak krallığı iki kardeşe pay ettiği gibi, Anadolu Selçuklu Devleti yönetimini Karakurum da gerçekleştiren kurultaya katılması nedeniyle Sultan Rükneddin Kılıç Arslan'a vermiştir. Batu Han ve Güyük Han arasındaki gerginliğin tırmandığı zamanlarda ise Semerkant taraflarında 1248 (646) senesinde ani bir şekilde ölmüştür; Bar Hebraeus, *a.g.e.*, s. 546-548; Özen, Mengü Han Döneminde İlişkiler, s.47-49.

kurulmaya çalışılsa da iki başlılık sorun teşkil etmiştir. Kendi çıkarlarını gözetmek için, devlet adamları Moğol sultanlarını ziyaret etmiş, aldıkları yarlıklar ile Anadolu'ya dönüp karışıklık çıkarmışlardır.³³

Devlet yönetiminde bu gibi sorunlar yaşanırken Moğol hanedanlığından gelen elçiler, Sultan İzzeddin Keykavus'un Moğolistan (Karakurum)'a gelerek Mengü Han'ı bizzat ziyaret etmesini istemişlerdir. Neticede yola çıkmak zorunda kalan Sultan İzzeddin Keykavus, kardeşleriyle beraber Moğolistan'a hareket etmiştir. Ancak yoldayken Celaleddin Karatay'ın ölmüş olduğu haberini alınca 11 Kasım 1254 (28 Ramazan 652) Konya'ya geri dönmüştür.³⁴ Sultan İzzeddin Keykavus düzenin bozulmasından endişe ederek, Mengü Han'ı ardından Batu Han'ı ziyaret etmesi için kardeşi II. Alâeddin Keykubad'ı görevlendirmiştir. Kardeşine de iletmesi için, han'ı neden bizzat ziyaret edemediğini bildirdiği bir mektup yazmayı ihmal etmemiştir. Mahmud Tuğrai ve Emir-i Arz Reşideddin Sultan Alâeddin'in peşinden yola çıkmış, yolda da sultanlığın yalnızca Alâeddin'e ait olduğuyula ilgili propagandalar yapmışlardır. Tüm bu olanları işiten Sultan İzzeddin, Alâeddin'in Moğolistan'dan sultan olarak dönmesinden korktuğu için kardeşini öldürme kararı almıştır. Alâeddin'in yanında olan Lalası Bedreddin Muhlis Hadim ile suikast düzenlemesi için anlaşılan sultan, kardeşini 1254 (652) senesinde 17 yaşındayken öldürtmüştür.³⁵

2.4.1. Mengü Han'ın Tahta Oturması (1251-1259)

Mengü Han, tahta oturmadan önce de askeri tecrübeye sahip bir han olmuştur. Ögeday Han'ın yönetimi altındayken Çin Seferine katılmış, genç yaşta yakın ilişki kurmanın faydalarından yararlanmıştır. Mengü ve kardeşi Böçek, Rus prenslikleri ve Kıpçak bozkırlarının fethinde bizzat yer alarak ailelerini temsil etmişlerdir. Başarıları ile dikkat çekmeyi başaran Mengü, 1236 (634) senesinin başlarında Doğu

³³ Öngül, *Anadolu Selçukluları*, s.248-250; Yazıcızade, *a.g.e.*, s.594-597; Ersan, *a.g.e.*, s.103-104.

³⁴ Uzluk, *a.g.e.*, s.34. Uzluk, Celaleddin Karatay'ın ölüm haberini alan Sultan İzzeddin Keykavus'un Konya'ya geldiğini kaydetmektedir. Ancak Karatay'ın ölümüyle han'ı ziyaret etmekten vazgeçtiği ve kardeşi II. Alaaddin Keykubad'ı gönderdiğinden bahsetmemiş, direk Sultan İzzeddin ve Rükneddin Kılıç Arslan'ın Ahmedhisar'daki mücadelesinden bahsetmiştir.

³⁵ Bibi, *El Evamirü'l-Ala'îye*, s.135-136; Yazıcızade, *a.g.e.*, s.605-606;624; Ali Öngül, *Selçuklular Tarihi 2*, s.190-192; Ersan, *a.g.e.*, s.108-110. Yazıcızade Tuğrai'nin Sultan Alaaddin'e tabi olduğunu kaydetmiştir. Ancak Sultan Alaaddin'in ölümünün bir suikast olduğunu kaydetmemiştir.

Kıpçaklarının lideri olan Bachman'ı öldürmeyi başarmıştır. 1237 (635) senesinde ise Riazan'a yapılan saldırıya katılarak, iki yıl kadar Kuzey Kafkasya'da faaliyet yürüterek Magas'ın (Alan Başkenti) teslimiyetinde etkisini göstermiştir. 1241 (639) senesinde tahta geçen Göyük Han ile iyi ilişkiler kurmuş olan Mengü Han, Moğolistan'a yola çıkan Göyük Han'a eşlik etmiştir. Ona karşı her zaman saygılı olmuştur. Ancak Göyük Han'a saygılı olmasına rağmen siyasi çıkarları gözeterek Batu Han ile iyi ilişkiler kurmayı da aksatmamıştır. Göyük Han'ın düşmanı denilebilecek olan Batu Han ile sıkı ilişkiler kurması, annesi Sorgaktani Beki'nin yönlendirmesiyle gerçekleşmiştir. Batu Han, Göyük Han ile savaşmak için hazırlık yaparken 1248 (646) senesinde Göyük Han'ın ölüm haberi gelmiş böylece Batu Han kurultay toplantısı için davet çağrısında bulunmuştur.³⁶ Bu davet çağrısına ilk cevap, Mengü Han tarafından verilmiştir. Batu Han, Ala Kamak'ta gerçekleşecek kurultay toplantısına kadar yönetimin Güyük Han'ın eşi Oğul Kaymış'ın saltanat naibi vazifesiyle İmparatorluğu yönetmesi uygun bulunmuştur. Ancak Oğul Kaymış, kurultayın kutsal topraklarda (Onon-Kerülen) gerçekleşmesi gerektiğine olan inancı sebebiyle Çağatay ve Ögeday soyundan şehzadeler ile kurultaya katılmak istememiştir. Oğul Kaymış, iki oğlu Koça ve Naku, Batu Han ile anlaşmamış olsa da Naku ve Koça daha sonra kurultaya vekil göndermişlerdir. Bu vekiller şehzadelerin kararlarına uyma emri almışlardır. 1250 (648) senesi yazında toplanmış olan kurultay'da Batu Han büyük kağan olarak seçilmek istenmiştir. Ancak Batu Han kurultayda net bir şekilde Mengü Han'ı desteklemiştir. Böylece Mengü Han'ın gelecek sene Onon-Kerülen'de merasim ile resmi tahta oturması kararı kabul edilmiştir. Batu Han ve Sorgaktani, Çağatay ve Ögeday soyundan şehzadeleri ikna çabasına girişmiş olsa da bu durum uzun süre kabul görmemiş böylece Mengü Han'ın Moğol hanı olması uzun süre gerçekleşmemiştir. Bu durum karşısında Batu Han konuya müdahil olmuş, yeni kurultayın üyeler veya üyeler olmadan gerçekleşeceğini duyurmuştur. Böylece 1251³⁷(649) senesi Haziran ve Temmuz

³⁶ Alaaddin Ata Melik Cüveyni, *Tarih-i CihanGüşa*, (Çev. Mürsel Öztürk), TTK Yayınları, Ankara, 2013, s.457-462. Toplantının büyük bir kalabalık ile gerçekleştiğini kaydeden Cüveyni, Göyük Han'ın kağan'ın oğulları, torunları, emirler, Batu Han'ın kardeşlerinin oğulları ve şehzadelerinin olduğunu ve günlerce süren bir ziyafet gerçekleştirildiğini kaydetmiştir. Üstelik belirtmemiz gerekir ki Batu Han'ın yönetimi bir süre Göyük Han'ın eşi Oğul Kaymış'a bırakılmasından bahsetmemiş, kurultayın başından beri Batu Han'ı desteklediğini ancak buna rağmen Batu Han'ın, Mengü Han'ı kağan seçilmesi için desteklediği kaydedilmiştir. Mengü Han'ında uzun süre kağan olmak istemediğini kaydetmiştir.

³⁷ Kazvini'ye göre bu tarih Mayıs 1250 (Rebiyülevvel 648) senesi olarak kaydedilmiştir.

ayında, Kerülen Nehri yakınlarında Köde’ü Aral’da gerçekleşmiştir. Batu Han kurultaya bizzat katılmamış olsa da kardeşi Berke ve oğlu Sartak ile üç tümen asker göndermiştir. Kurultaya Mengü Han’ın kardeşleri; Hülagu, Kubilay, Arık Böke, Möge, Cengiz Han’ın kardeş çocuklarının bir kısmı ve önemli askeri liderler katılmıştır. Neticede Mengü Han, 1 Temmuz 1251 senesinde “Büyük Han” olarak seçilmiştir.³⁸

2.5. II. İzzeddin Keykavus (1254-1256)

Üç kardeşten birinin ölümüyle sona eren dönem, beraberinde geride kalan iki kardeşinde arasının tekrar bozulmasıyla sonuçlanmıştır. Yeniden anlaşmazlığa düşen, savaş kararı alan İzzeddin Keykavus ve Rükneddin Kılıç Arslan 1254 (652)³⁹senesinde Ahmedhisar Ovası’nda karşılaşmışlardır. Kaybeden taraf Rükneddin Kılıç Arslan olmuş, yakalanıp Burdur (Ulu Borlu) da hapsedilmiştir⁴⁰. Böylelikle İzzeddin Keykavus 1254 (652) senesinde tek başına tahta oturmuş, yönetimdeki devlet adamlarında da değişiklikler gerçekleşmiştir. Kadı İzzeddin’e vezirlik görevi, Şemseddin Yavtaş’a beylerbeyliği, Arslan Doğmuş’a atabeylik, Hamid (Kıvameddin)’e müşrifül-mülk görevi verilmiştir. Nizameddin Hurşid ise pervâne olmuştur. Tezimizin asıl konusu olan Muînüddin Süleyman ise bu tarihlerde Emir-i Hacib olarak çalışmaktaydı. Moğol kumandanı Baycu Noyan 1256 (654) senesinde anlaşma gereği, ödenmesi gereken vergiyi tahsil etmek amacıyla Anadolu’ya yeniden sefere çıkmıştır. Tecrübeli devlet adamları verginin ödenerek Moğol askerlerinin geri yollanması gerektiğini Sultan İzzeddin’e söylemiş olsalar da sultan dinlememiş ve Moğollarla savaş kararı almıştır. Selçuklu ordusunun başında Vezir İzzeddin’in bulunmasıyla 13 Ekim 1256 (22 Ramazan 654) senesinde, iki ordu Alâeddin Kervansaray (Sultan Hanı) Ovası’nda karşılaşmıştır. Büyük bir hezimet yaşayan Selçuklu ordusu daha ilk çarpışmada savaşı kaybetmiş ve Vezir İzzeddin şehit olmuştur. Savaşın kaybedildiğini anlayan Sultan İzzeddin ise Konya’dan

³⁸ Bar Hebraeus, *a.g.e.*, s.553-554; Özen, Mengü Han Döneminde İlişkiler, s.74-77; Sümer, *a.g.e.*, s.10; Sümer eserinde Mengü Han’ın 1256 senesinde kağan seçildiğini kaydetmiş, Kardeşlerinden Kubilay’ı Çin idaresi için Hülagu’yu ise İran idaresine tayin ettiğini eklemiştir; Yakubovskiy, *a.g.e.*, s.102-103.

³⁹ Osman Turan, *Selçuklular Zamanı Türkiye*, Ötüken Neşriyat, Ankara, 2018, s.475.

⁴⁰Ersan, *a.g.e.*, s.111-112. Sultan Rükneddin Kılıç Arslan’ın 1255 senesinde Borgulu kalesine gönderdiğini yazmıştır.

kaçarak İstanbul'daki Rum İmparatorluğuna sığınmıştır. Sonuç olarak 14 Ekim 1256 (23 Ramazan 654)'da kaybedilen savaş sonucunda Baycu Noyan önderliğindeki Moğol birlikleri Aksaray'da kışlak kurmuşlardır. Sultan İstanbul'a kaçınca Pervâne Nizameddin Hurşid ve Emir-i Hacib Muînüddin Süleyman, Baycu Noyan ile anlaşma yoluna gitmişlerdir. Burdur'da hapsedilmiş olan Rükneddin Kılıç Arslan kurtarılmış ve Konya'ya getirilerek 4 Mart 1257 (16 Safer 655) senesinde tahta oturturulmuştur.⁴¹

2.6. IV. Rükneddin Kılıç Arslan (1256-1257)

Kronolojik olarak Ekim-Kasım 1256 senesinde tahta oturan Rükneddin Kılıç Arslan, Kadı Şemseddin'i vezirlik göreviyle şereflendirmiştir. Ancak yeni vezirin bir ay içerisinde ölmesiyle, yerine Pervâne Emir Nizameddin getirilmek istenmiştir. Fakat Emir Nizameddin vezirliği istemeyince naiblik makamına uygun bulunmuştur. Böylece Muînüddin Süleyman Emir-i Hacib görevinden pervâneliğe tayin olmuştur. Sultan Rükneddin ile görüşen Baycu Noyan, bir vakit sonra Antalya'da olduğunu düşündüğü İzzeddin Keykavus'u çağırması için torunu olan Yisutay'ı görevlendirmiştir. Ancak bu sırada İzzeddin Keykavus Antalya'dan Lâdik vilayetine geçmiştir. Sonuç olarak Lâdik'e giden Yisutay, İzzeddin Keykavus tarafından kandırılmıştır. Sultan İzzeddin, Laskaris'e kaçmış, bu sebeple de Yisutay Baycu Noyan'dan azar işitmiştir. İzzeddin Keykavus'un bu başına buyruk davranışları nedeniyle Baycu Noyan Sultan Rükneddin'e daha çok yakınlaşmıştır. Baycu Noyan ile arasını iyi tutmayı amaçlayan Sultan Rükneddin, Noyan için bir ziyafet hazırlama kararı almıştır. Pervâne (Muînüddin Süleyman) ve Nizameddin bu ziyafeti planları için kullanmışlar, Hoca Noyan adındaki Emir'i zehirlemişlerdir.⁴² Bu konuda suçlu bulunan Nizameddin ise çarpmıha gerilerek işkence ile öldürülmüştür. Bahar'ın da

⁴¹ Aksarayı, *a.g.e.* s.30-33; Yıldız, *a.g.e.*, s. 315-317; Ali Öngül, *Selçuklular Tarihi 2*, s.192-194; Ersan, *a.g.e.*, s.115; Uzluk, *a.g.e.*, s.34-35. Uzluk, Sultan İzzeddin ile Baycu Noyan'ın savaştığı tarihi 27 Eylül 1256 olarak kaydetmiştir. Sultan Rükneddin'in kurtarılıp tahta oturuşunu 6 Mart 1257 (16 Sefer 655) Pazartesi günü olarak kaydetmiştir.

⁴² Sümer, *a.g.e.*, s.31; Sümer de eserinde, Hoca Noyan'ın, Naib Nizameddin Hurşid'in verdiği bir armudu yedikten sonra fenalaştığını kaydetmiştir.

gelmesiyle Anadolu da işi biten Baycu Noyan ise Rükneddin'in Konya'ya dönmesine izin vererek kendisi de Mugan'a yola çıkmıştır.⁴³

2.6.1. Hülagu Han

Hülagu Han, Cengiz Han'ın torunudur. Toluy Han ve Sorgaktani Beki'nin oğullarıdır. Çocukluğu hakkında çok fazla bilgi olmamakla birlikte, dedesi Cengiz Han'ın ilk avı sebebiyle onu ödüllendiği aktarılan bilgiler arasında olmuştur. Cengiz Han zamanında batı'da kazanılan topraklar, merkezden tayin edilen valilerce yönetilmiştir. Ancak alınan bu toprakların merkez olan Karakorum'a uzak olması, saltanat mücadeleleri ile otoritenin zayıflaması gibi sebepler ile tam bir hâkimiyet elde edilememiştir. Bu sebeple Mengü Han, büyük han seçiminden sonra 1253(651) senesinde kardeşi Hülagu'yu Batı İran, Şam, Mısır, Rum ve Ermeni ülkelerine, diğer kardeşi Kubilay'ı da Çin ülkelerine tayin etmiştir. Kurultay'da çıkan karara göre Moğol ordusunun onda ikisi, her iki şehzadeye de tayin edilmiştir. Hülâgû Han; İsmâîlîler'in ortadan kaldırılması, Abbasî Halifeliğinin itaat altına alınması ve Mısır ile Suriye'nin zaptı için görevlendirilmiştir. Tam itaati sağladıktan sonra ise geri dönmesi emredilmiştir. Öncü birlikler 1252 senesinde, kendisi ise Şubat 1253 (Zilhicce 650)⁴⁴ senesinde harekete geçerek Moğolistan'dan (Karakorum) ayrılmıştır. Öncü birlikler henüz Hülagu Han gelmeden İsmailî kalelerinden birkaçını ele geçirmiştir. Daha sonra devam eden mücadeleyle 1256 (654) senesinde merkezleri Alamut (İran) da bulunan İsmailî reisi, Rükneddin Hürşah teslim olmuştur. Alamut Kalesini yağmalayan Hülagu halkı katlederek, Mengü Han'ın emriyle de Hürşah'ı öldürmüştür. Böylece İsmaili tehdidi ortadan kaldırılmıştır. Daha sonra Bağdat'ı zapt etmek için harekete geçen Hülagu Han, 27 Mart 1257 (9 Rebülevvel 655) senesinde Bağdat'ı kuşatmış, 1258 (656) senesinde ise ele geçirmiştir. Bağdat'ta büyük bir katliam gerçekleştirerek, Abbasi Halifeliğini ortadan kaldırmıştır. Bu yaşanan olay, İslam tarihi açısından büyük bir öneme sahip olmuştur. Halife Mustasım, 656 senesi

⁴³ Bibi, *Selçukname*, s.213-216; Aksarayı, *a.g.e.* s.42; Yazıcızade, *a.g.e.*, s.619-621; Ali Öngül, *Selçuklular Tarihi* 2, s.195-196. Aksarayı ise Baycu Noyan'ın kızı Aksaray'da geçirdiğini kaydetmiştir. Baycu Noyan'ın daha sonra Hülagu Han ile görüşmesi göstermektedir ki İbni Bibi'nin eserinde Mugan'a gittiğini kaydetmesiyle daha doğru bir bilgi nakletmiştir.

⁴⁴ Cüveyni eserinde bu tarihi 24 Şaban 658 (19 Ekim 1253) olarak kaydetmiştir.

Safer ayının 14'ünde (20 Şubat 1258) Moğollar tarafından öldürülmüştür.⁴⁵ Hülagu Han, 1259 senesinde Tebriz'den ayrılmış, Suriye şehirlerinin direnç gösterememesi sonucunda Urfa, Harran gibi birçok şehir teslimiyet göstermiştir. Daha sonrasında Halep⁴⁶ ve Antakya da ele geçirilmiştir. Bu sırada Mengü Han'ın ölüm haberi gelmiş, Kubilay ve Arıkboğa arasında taht mücadelesi başlanmıştır. Bu yaşanan olaylardan uzak kalmak istemeyen Hülagu Han, Suriye'deki Moğol ordusunu Ketboğa Noyan'a bırakmış ve kendisi doğuya hareket etmiştir. Suriye'de kalan Ketboğa Noyan ise birkaç başarı elde etmiş olsa da Memlükler ile yapmış olduğu Aynicalût Savaşı'nda büyük bir yenilgiye uğrayarak öldürülmüştür. Neticede ise Mengü Han'dan almış olduğu görev ile bu yolculuğa çıkan Hülagu Han, görevini büyük ölçüde gerçekleştirmiştir. Ancak daha sonra Karakorum'a dönmeyerek, başkenti Tebriz olan İlhanlı Devletini kurmuştur. İran'ı büyük ölçüde ele geçiren Hülagu Han, Altın Orda Devletinin sınırları içerisinde olan Azerbaycan'ı da ele geçirmiştir. Ancak Batu Han'a vergi vermeyi reddederek çatışmaya sebep olmuştur. Hülagu Han ve daha sonrasında Abaka Han, Anadolu Selçuklu Devleti üzerinde söz sahibi olmuştur. 15 yıl boyunca hanlık görevinde bulunmuş neticede 8 Şubat 1265 (19 Rebiyülahir 663) senesinde ölmüştür.⁴⁷

⁴⁵ Hülagu Han'ın, Halife'nin kendisine göndermiş olduğu hediyelerden memnun kalmaması, daha sonra ise çağırması olduğu kimselerin yanına gelmemesiyle öfkelenildiği bu sebeple de bu sefer için harekete geçtiğini kaydetmiştir. Moğollar'ın büyük kuvvetler ile Bağdat'ı kuşatılmasını ayrıntılı olarak kaydeden eser, Musul valisinin Moğollardan korkarak Bağdat halkına ihanet ettiğinden, Moğollar'a asker ve erzak gibi yardımlarda bulunduğundan bahseder. Hülagu Han'ın 656 senesinin Muharrem Ayının 12'sinde (19 Ocak 1258) 200.000 kişilik ordusu ile Bağdat'ı doğu ve batıdan çembere alarak sıkıştırdığını, Bağdat Halifeliğinin askerlerinin ise 10.000 kişilik az bir kuvvetle Moğollara karşı koymaya çalıştığını belirtmiştir. Nihayetinde Moğolların Bağdat'a girmesiyle tam bir katliam gerçekleştirdikleri, öyle ki damların oluklarından sokaklara kanların aktığını belirtmiştir. Ölen kişi sayısının ise farklılık gösterdiğini nakletmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz; İbn Kesir, *El Bidaye ve'n-Nihâye (Büyük İslam Tarihi XIII)*, (çev. Mehmet Keskin), Çağrı Yayınları, İstanbul, 2000, s.361-368; Oktay, *a.g.e.*, s.88-92.

⁴⁶Halep Naibi Melik Muazzam Turanşah'ın, Hülagu Han ile haberleşmesi sonucunda Hülagu Han'ın kuşatma kararı aldığı kaydedilmiş, Moğolların Halep'i kuşatması üzerine kale halkının bir ay süreyle direndiği ancak sonuçta aman dileyerek teslim olmak zorunda kaldığı ve şehrin surlarının yıkılarak düştüğü belirtmiştir. Böylece şehrin anahtarının Hülagu Han'a verildiği de not edilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz.; İbn Kesir, *a.g.e.*, s.386.

⁴⁷ Aksarayi, *a.g.e.*, s.36-37-38-39-40; Cüveyni, *a.g.e.s.* 497-523; Reşidüddin Fazlullah, *Camiu't-Tevârih (İlhanlılar Kısmı)*, (çev. İsmail Aka, Mehmet Ersan, Ahmad Hesamipour Khelejeni), İstanbul, TTK., 2013, s. 12- 45; Bar Hebraeus, *a.g.e.*, s.556-560-562-568-569-570-571; Abdülkadir Yuvalı, "Hülagu", DİA, (İstanbul, TDV Yayınları, 1998;18), s.473-475; Özen, Mengü Han Döneminde İlişkiler, s.115-129; Rüya Bingöl, İlhanlı Devleti'nde Abaka Han Dönemi (1265-1282), (Erzurum, Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020), s.30-43; Yakubovskiy, *a.g.e.*, s.58.

2.7. II. İzzeddin Keykavus- IV. Rükneddin Kılıç Arslan “İki Kardeş Dönemi” (1257-1262)

Konya’ya dönen Sultan Rükneddin, İlhanlı hükümdarı Hülagu’nun İran üzerine sefere çıkacağını öğrenince görüşmek isteyerek Kayseri’ye yola çıkmıştır. Hülagu ile görüşmek istemesinin asıl nedeninin kardeşi İzzeddin Keykavus’un varlığından endişe duyması olduğu görülmektedir. Bu konuda Hülagu’dan yardım isteyeceği anlaşılmaktadır. Sultan Rükneddin her ne kadar saltanata sahip bir hükümdar gibi gözüke de fiilen böyle bir hükmünün olmadığı görünmüştür. Pervâne Muînüddin Süleyman’ın bütün devlet erkânına hâkim olduğu, tayin atamalarının dahi onun nazarında olduğunu gören Atabek Arslan Doğmuş ve Beylerbeyi Şemseddin Yavtaş, İzzeddin Keykavus’un saltanat için daha uygun olduğunu düşünmüşlerdir. Neticede gözüken şudur ki İzzeddin Keykavus sultanlık vasfındayken hiçbir zaman Moğol baskısını bu denli kabul etmemiş, yeri geldiğinde savaşarak karşı koymayı denemiş, ancak başarılı olamayarak kaçmıştır. Sultan Rükneddin ise yönetimin tamamen Moğol kontrolü altında olan Pervâne Muînüddin Süleyman’a kalmasına ses çıkarmayarak, ümera ve halk nezdinde itibar kaybetmiştir.⁴⁸

Baycu Noyan’ın Anadolu’dan ayrıldığını ve Sultan Rükneddin’in Kayseri’ye yola çıktığını duyan İzzeddin ise bu fırsatı değerlendirerek, İstanbul’dan Konya’ya yola çıkarak 1 Mayıs 1257(14 Rabiülahir 655) senesinde yeniden tahta oturmuştur.⁴⁹ Konya’da büyük bir ilgi ve sevinç ile karşılanan Sultan İzzeddin Keykavus, Sultan Rükneddin’e “Müşterek Saltanat” fikrini sunması için ise Taceddin Erzincani, Zahireddin Resul ve Emir Ali Bahadır’ı görevlendirmiştir. Ancak bu yol bir çözüme ulaşmamış, Sultan Rükneddin, Pervâne’nin yönlendirmesiyle Danişment ili olan Tokat’a gitmiştir. Durumun bu şekilde neticelendiğini gören Sultan İzzeddin, bütün Anadolu’ya hâkim olabilmek için mücadele etmiştir. Sultan Rükneddin yanlısı olan şehirleri silah gücüyle almış, başkaldıran kimseleri öldürtmüştür. Ayrıca Tokat’ı alması için de Şemseddin Yavtaş’ı görevlendirmiştir. Şemseddin Yavtaş, (İbni Bibi ve Yazıcızade Ali’nin eserinde “Şah Melik” olarak geçmektedir.) Pervâne Muînüddin’in

⁴⁸ Yinanç, *a.g.e.* s.228-230.

⁴⁹ Sümer, *a.g.e.*, s.32; Uzluk, *a.g.e.*, s.35; Bu tarihi 3 Nisan 1257(14 Rabiulevvel 655) olarak kaydetmiştir.

bine yakın süvarisiyle Yıldız Dağında karşılaşmıştır. Büyük bir hezimet yaşayarak savaşı kaybeden Muînüddin, Sultan Rükneddin ile Erzincan'a kaçmak zorunda kalmıştır. Yavtaş'ın Tokat'ı almasıyla Baycu Noyan'a sığınmak zorunda kalan Sultan Rükneddin, Hülagu Han'dan yardım istemiştir. Hülagu Han bu yardım talebini kabul etmiş ve 10.000 kişilik bir birlikle beraber komutan Alıncak Noyan'ı görevlendirmiştir. Birlikte beraber Erzincan'a, Sultan Rükneddin'in yanına giden Pervâne Muînüddin, hızla seferlere başlamıştır. Niksar'ın fethinden sonra burada tahta oturan sultan, şehrin emirliğini ve serleşkerliğini de Pervâne Muînüddin Süleyman'a vermiştir. Niksar'dan sonra Tokat'a yönelen Moğol birlikleri şehri anlaşma yoluyla alamayınca mancınıklar ile günlerce çabalasalar da bir sonuç elde edememişlerdir.⁵⁰

Bu sırada Sultan İzzeddin ise Baycu Noyan'dan intikam almak gayesiyle Malatya ve Harput bölgesine gitmesi için Emir Tuğrul'u görevlendirmiştir. Tuğrul'un görevi ise bu bölgelerdeki Kürt ve Türkmenleri toplayarak, Noyan'ın geçeceği bölgelerin önünü kesmeleridir. Ancak işler tam olarak planlandığı gibi gitmemiş, Malatya halkının Sultan Rükneddin taraftarı olmaları sebebiyle bölgede düzen sağlanamamıştır. Malatya valisi Şemseddin b. Belas kaçarak Meyyafarikin (Diyarbakır)'e gitmiştir. Bu haberi alan Harput Emir'i Şerefüddin Mehmet b. Şeyh Gazi, Harput'tan kaçarken öldürülmüştür. Tüm bu olanları işiten Sultan İzzeddin Keykavus, Malatya'yı ve Harput'u alması için kumandan olarak Ali Bahadır'ı görevlendirmiştir. Ali Bahadır'ın geldiğini duyan Malatya halkı korkuya kapılarak, karşı koymadan kapıları açarak teslimiyet göstermişlerdir. Malatya'yı ve Harput'u aldıktan sonra karışıklıklara sebep olan Ağaçerilerinin isyanını bastırmaya çalışan Ali Bahadır, Baycu Noyan'ın Elbistan'dan sonra Malatya'ya gelmekte olduğunu işitince korkarak Malatya'dan kaçmıştır. Malatya'da büyük bir sevinçle karşılanmış olan Baycu Noyan, ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra Anadolu'yu terk ederek Hülagu'nun ardından gitmiştir. Baycu Noyan'ın Elbistan ve Malatya'ya sefer düzenlemesinin sebebinin Pervâne Muînüddin ve Sultan Rükneddin'in isteği doğrultusunda olduğu bilinmektedir. Baycu Noyan'ı Anadolu'yu terk ettiğini işiten Ali Bahadır, Malatya'ya gelerek büyük bir baskıyla halkı yıldırıştır. Ortaya çıkan kıtlık sebebiyle daha fazla

⁵⁰ İbni Bibi, *El Evamirü'l-Ala'îye*, s.151-153; Yazıcızade, *a.g.e.*, s.621-623; Ali Öngül, *Selçuklular Tarihi 2*, s.196-197; Ersan, *a.g.e.*, s.116.

Malatya’da kalmak istemeyen Ali Bahadır, 1257(655) senesinde Sultan İzzeddin’in yanına dönmüştür.⁵¹

Sultan Alaaddin Keykubad’ın öldürülmüş olması, Mengü Kaan’ın emriyle ölümünün soruşturulması sonucunda bir neticeye varılamaması, üzerine Sultan İzzeddin Keykavus’un isyan etmesi gibi tüm olanlar Sahip Şemseddin Tuğrai tarafından Hülagu Han’a bildirilmiştir. Durum böyle olunca Hülagu Han Sultan İzzeddin Keykavus ve Sultan Rükneddin Kılıç Arslan’ı huzuruna çağırması için Sahip Şemseddin’i görevlendirmiştir. Sahip Şemseddin’in Kab şehrinde Sultan Rükneddin ile görüşmesi sonucunda vezirlik görevine erişmiş, Sultan İzzeddin’e de olanları anlatması için elçi yollanmıştır. Yapılan görüşmeler sonucunda iki kardeş arasında anlaşma sağlanmış, ülke Kızılırmak sınır olacak şekilde ikiye bölünerek, kardeşlerin müşterek olarak devleti yönetmeleri kararı alınmıştır. Sonuç olarak anlaşmaya varan iki kardeşte 1258 (656) senesinde Hülagu Han’ı ziyaret etmişlerdir.⁵²

Hülagu Han İki kardeşin huzuruna gelmeleri öncesinde gerçekleştirmiş olduğu Bağdat (Irak) seferini sonuçlandırmış, seferlerin devamı niteliğinde ise Suriye seferine çıkmaya karar vermiştir. Üstelik Sultan İzzeddin ve Sultan Rükneddin’i Suriye seferi hazırlıkları için de Tebriz’e yollamıştır. Tebriz’e gelen sultanlar ivedilikle Suriye’nin (Şam) fethi için hazırlıkları Moğol hazinesinden borç para tahsil ederek tamamlamış, Halep’e yola çıkmışlardır. 1259(658) senesinde Harran’a karşı ordugâh kuran Hülagu Han, Suriye’nin tüm beldelerini fethetmiştir. Suriye diyarının korunması için ise Kitbuğa Noyan görevlendirilmiştir. Böylece ülkelerine dönen Sultan İzzeddin ve Sultan Rükneddin anlaşmada olduğu gibi ülkeyi ortak yönetmeye başlamışlardır. Ancak bu durum çok uzun sürmemiş, her iki sultanında vezirliğini yapmakta olan Sahip Şemseddin Mahmut’un ölümünden sonra düzen yeniden bozulmuştur. Sultan İzzeddin’in vezirlik görevine Fahreddin Ali, Sultan

⁵¹ Yinanç, *a.g.e.* s.231-235.

⁵² Faruk Sümer, “Keykavus II”, *DİA.*,(Ankara, TDV Yayınları, 2002;25),s.356; Reşidüddin, *a.g.e.*, s.50-51; Bar Hebraeus, *a.g.e.*, s.573; Yıldız, *a.g.e.*, s.319-320; Yazıcızade, *a.g.e.*, s.625; Ali Öngül, *Selçuklular Tarihi 2*, s.197-198; Kesik, *a.g.e.*, s.141; Ersan, *a.g.e.*, s.117; Sümer, *a.g.e.*, s.33; Toprakların iki kardeş arasında paylaştırılması yanı sıra, İlhanlı Devleti hazinesinden her iki kardeşe de borç verildiği ve yıllık verginin ise yirmi tümen nakit ayrıca 500 kıymetli kumaş, 3000 parça altın işlemeli farklı cins kumaş, 500 iğdiş at ve 500 katır olarak belirlenmiştir. Belirtmemiz gerekir ki Uzluk eserinde kardeşlerin Hülagu Han’ı ziyaret tarihini 1259(657) olarak kaydetmiştir.

Rükneddin'in veziri olarak da Pervâne Muînüddin Süleyman göreve getirilmiştir.⁵³Fahreddin Ali saltanat naibliğinden vezirlik makamına geçmiş ve sonraki 35 yıl boyunca ölünceye kadar bu makamda görev yapmış, başarılı bir devlet adamıdır.⁵⁴

2.7.1. Sultan İzzeddin Keykavus'un Bizans İmparatoruna Sığınması (1262)

Bu sırada vezirlik ve emirlik sıfatıyla Taceddin Mu'tez ibn Muhyiddin Tahir ve Tükelek Bahşi, Hülagu Han'ın emriyle Anadolu (Rum) bölgesine baliş vergisi ve borçları tahsil etmek üzere görevlendirilmiştir. Selçuklu sultanlarının Suriye Seferi hazırlıkları sebebiyle İran hazinesinden almış oldukları borçların tahsili ve Moğollara fiilen tabii olmanın bir karşılığı olarak yıllık vergi ödeme zamanının gelmesi gibi nedenlerle yola çıkan Taceddin Mu'tez ve Tükelek Bahşi, ilk olarak Antalya'da bulunan İzzeddin Keykavus'a giderek yıllık vergiyi talep etmiştir. Zamanında Beylerbeyi Kündistabl Rumi'nin fikriyle Konya'dan (pay-i taht) Antalya'ya geçen Sultan İzzeddin yine Kündistabl'ın yönlendirmesiyle Mu'tez'e "Sultan Rükneddin, yolunuzun üzerinde bulunuyordu. Vergiyi önce ondan almanız, ondan sonra buraya gelmeniz gerekirdi, şimdi oraya gidin ve o tarafın vergisini tahsille meşgul olun. Onu aldıktan sonra biz de hissemize düşeni hazırlayıp göndeririz" cevabını vermiştir. Durum böyle olunca Sultan Rükneddin'e giden Mu'tez en iyi biçimde karşılanmış, Pervâne Muînüddin tarafından büyük bir ilgi görmüştür. Pervâne Muînüddin, kurduğu plan üzerine Mu'tez'i kendi tarafına çekmeyi hedeflemiş, başarılı da olarak Mu'tez'in Hülagu Han'a tüm olanların anlatıldığı bir mektup yazmasını sağlamıştır. Mu'tez mektupta Hülagu Han'a, Sultan İzzeddin'in Antalya'da ikamet etmesinin asıl sebebinin bir isyan başlatmak olduğunu bildirmiştir.⁵⁵

Tüm bunların gerçekleştiği sırada Sultan İzzeddin ise Mısır (Memlûk) Sultanı Melik Zahir Baybars'a, Şerefüddin el Caki, Şerif İmadeddin Haşimi ve Emir Nasreddin

⁵³ Yinanç ve Aksarayi'nin eserlerinde Pervâne Muînüddin'in vezirlik görevine getirilmesine ayrıca bir parantez açılmış, Hülagu Han'ın isteği üzerine pervânelikten vezirliğe getirildiği yazmaktadır.

⁵⁴ Müneccimbaşı, *a.g.e.* s.103-104; Bibi, *El Evamirü'l-Ala'îye*, 151-155; Yazıcızade, *a.g.e.*, s.626-628; 118-119.

⁵⁵ Aksarayi, *a.g.e.*, s.49; Yinanç, *a.g.e.*, s.248; Yıldız, *a.g.e.*, s.320-321.

Güç-Arslan adında üç kişiyi görevlendirerek bir heyet göndermiştir. Sultan İzzeddin'in bu heyeti göndermesindeki amacı, Kızılırmak bölgesinin doğusundan itibaren Selçuklu topraklarını Sultan Baybars'ın⁵⁶ yönetimine bırakmış olduğunu bildirmektir.⁵⁷ Sultan İzzeddin Keykavus'un bu fiili hareketinin birçok sebebi olabileceği yönünde yorumlar olmuştur. Birinci belki de en önemli sebep; Selçuklu topraklarının Moğolların yönetimi altında olmasındansa, Müslüman bir devlet olan Memlûk Devleti'nin tabiiyetinde olmasını daha uygun görmüş olmasıdır. Daha siyasi bir diğer neden olarak ise Moğolların Memlûklardan çekinerek geri çekilmeleri ihtimal olarak görülmüştür. Neticede Moğollar birçok defa Memlûklara yenilmişlerdir.⁵⁸ Diğer bir neden olarak ise devletin bir kısmını kurtarmak için diğer yarısından vazgeçtiği düşünülmektedir. Bu belirttiğimiz nedenlerin yanı sıra kardeşi Sultan Rükneddin ve Pervâne Muînüddin'e olan öfkesi de bu fiili gerçekleştirmesine neden olmuş olabilir. Sonuçta mektubu alan Sultan Baybars, Emir Nasreddin Ağlamış'ı birlik ile yola çıkartmak üzereyken Sultan İzzeddin'in Anadolu'dan ayrılmasıyla bu fiil neticesiz kalmıştır.⁵⁹

Vezirlik makamına ulaşan Pervâne, İki kardeş dönemi olarak adlandırdığımız bu müşterek yönetimi ortadan kaldırmak için harekete geçmiştir. Böylece Sultan Rükneddin'i daha kolay kontrol edebileceğini düşünen Pervâne, Sultan İzzeddin'i

⁵⁶ 1223(620) veya 1228 (625) senesinde Kıpçak ülkesinde dünya'ya gelmiş, 22 Ekim 1260- 20 Haziran 1277 tarihleri arasında Memluk Devleti'nin sultanlığını yapmış olan köle asıllı yönetici, aynı zamanda Ayn-ı Calut ve daha pek çok savaşta başarılar göstererek sultanlık makamına gelmiş, yetenekli bir askerdir. İbni Kesir'in eserinde Baybars'ın, Sultan Muzaffer Kutuz'un öldürülmesinde payı olduğu rivayeti ve sultanın ölümünü beklemediği şeklinde iki çok farklı rivayet kaydetmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz.; İbn Kesir, *a.g.e.*, s.392-393; İbn Şeddad, *a.g.e.*, s.XII-XVI; Kazım Yaşar Koprman, "Baybars I", DİA, (İstanbul, TDV Yayınları, 1992), 5, s.221-223; İsmail Yiğit, *Memlûkler (1250-1517)*, Kayıhan Yayınları, İstanbul, s.41-44.

⁵⁷ Sümer, *a.g.e.*, s.34.

⁵⁸ 1260 senesinde Moğollar ve Memlukler arasında yapılmış olan Ayn-ı Calut savaşından bahsediliyor. Daha önce örneği olmayan bir şekilde mağlubiyet yaşayan Moğolların "yenilmezlik" büyüsünün bozulması ve milletler arasında Moğollara karşı bir umut ışığı olarak ortaya çıktığı şeklinde yorumlanmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Baybars el-Mansuri, *Et-Tuhfetu'l-Mulukiyye fi'd-Devleti't-Turkiyye Türk Devleti Konusunda Sultanlara Armağan (1252-1312)*, (çev. Hüseyin Polat), Ankara, TTK, 2016, s.34-37; Yiğit, *a.g.e.*, s. 36-39. İbni Kesir, eserinde Ayn-ı Calut Savaşı hakkında önemli bilgiler kaydetmiştir. Mısır Sultanı Muzaffer Kutuz'un, Moğolların Şam'da yaptıklarını haber almasıyla sıran kendisine geleceğinin bilincinde olan ileri görüşlü sultanın Moğollardan önce davranarak yola çıkarak beklenmedik bir zamanda Moğolları baskına uğrattığını kaydetmiştir. 658 senesinin Ramazan ayının 25'inde (3 Eylül 1260) Ayn-ı Calut bölgesinde iki tarafın karşılaştığı, Kutboğa Noyan'ın aceleci davranarak Hülagu Han'dan gelecek destek ekibi beklememesinin de etkisiyle Moğollar'ın büyük bir yenilgi yaşadıkları Kutboğa Noyan başta olmak üzere birçok Moğol askerinin öldürüldüğü kaydedilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz.; İbni Kesir, *a.g.e.*, s.388-389.

⁵⁹ Yinanç, *a.g.e.s.*,248-249; Aksarayı, *a.g.e.*, s.50-52.

bertaraf etmek için planlar kurmayı amaçlarken fırsat ayağına gelmiş, Sultan İzzeddin'in Sultan Baybars ile anlaşma yaptığı herkesçe duyulmuştur. Alıncak Noyan'ı kendi tarafına çekmeyi başaran Pervâne, Noyan'ın, Hülagu Han'a Sultan İzzeddin hakkında "İsyana meyilli olduğunu ve bu isyan için de Mısır'dan yardım istediğini" söylediği bir mektup yazdırmıştır. Hülagu Han öğrendikleri karşısında

"Sultan İzzeddin bilsin ki o buraya gelince bizden ne iyilik beklediye, yerine getirdik. İsteddiği her şeyi karşıladık. Hatta ihtiyacı karşılığında hazineden borç verdik. Rum memleketleri için üstlendiği az miktarda vergiye razı olduk. Fakat o makama ve eğlenceye kavuşunca iyiliklerimizi unuttu. Vergi tahsili için giden elçilerimize yüz vermedi. Ne Rum vergisinden ne de borç paradan hazineye bir şey girmedi. Şimdi eğer balık gibi denizin dibine gitse veya kuş gibi havada uça bile, bundan sonra bizden aman dilemeyecek ve elimizden kurtulamayacaktır"

Cevabını vermiş, Alıncak Noyan'ı Sultan İzzeddin'i öldürmek üzere yollamıştır. Sultan İzzeddin Keykavus, Alıncak Noyan'ın askerleri ile kendisine doğru gelmekte olduğu haberini almış, bu durumu barış yoluyla çözmek isteyerek Ruzbeh (Ruzbih) Ovası'na gelmiş Veziri Fahreddin'i kardeşi Sultan Rükneddin'e ne olduğunu anlaması ve kendisine haber getirmesi için görevlendirmiştir. Fakat Pervâne Fahreddin Ali'yi "Anadolu Selçuklu Devletinin tamamının veziri olma" rüyasıyla yanına çekmiş, Sultan Rükneddin'in tarafına geçmesi için anlaşmıştır. Ancak Vezir Fahreddin, Pervâne Muînüddin ile anlaşma yapmasına rağmen durumu bir mektupla Sultan İzzeddin'e anlatarak ivedilikle kaçmasını nasihat etmiştir. Bu sıralarda Pervâne Muînüddin, Moğol ordusuyla birlikte Konya'ya gelmiş ve Sultan İzzeddin'in sahip olduğu her şeye el koymuştur. Bahadır Ali ve askerleriyle de savaşan Pervâne, Bahadır Ali'yi yenerek onun uç bölgelerine kaçmasını sağlamıştır. Durum böyle olunca Fahreddin Ali'nin nasihatini dinlemek zorunda kalan Sultan İzzeddin, ailesiyle birlikte tekrar Antalya'ya kaçmıştır. Antalya'da da güvende olmadığını düşünen Sultan, Emir Kontstabl'ı Bizans İmparatoru Basileios'a (Vasilyos) elçi olarak göndererek İstanbul'a sığınma talebinde bulunmuştur. Bizans imparatorundan olumlu cevap alan Sultan 1262 (660) senesinde İstanbul'a varmıştır.

Böylece sultanlık vasfı burada son bulmuş, 1279 senesinde Kırım'da yaşamını yitirmiştir.⁶⁰

⁶⁰ Bar Hebraeus, *a.g.e.*, s.582; Bibi, *Selçukname*, s.221-222; Bibi, *El Evamirü 'l-Ala' iye*, s.158-162; Münecimbaş, *a.g.e.*, s. 100-108; Bibi, *Selçukname*, s.221-223; Yıldız, *a.g.e.*, s.322-323; Ersan, *a.g.e.*, s.119-120; Ali Öngül, *Selçuklular Tarihi 2*, s.198-200; Sümer, *a.g.e.*, s.35. Ancak Sümer ve Öngül eserlerinde; İzzeddin Keykavus'un, Sahip Ata'dan mektup alması konusunda bilgi vermemektedir

3. MUÎNÜDDİN SÜLEYMAN PERVÂNE: HAYATI ve SİYASETİ (1262-1277)

3.1. Sultan IV. Rükneddin Kılıç Arslan (1262-1266)

Sultan İzzeddin Keykavus'un İstanbul'a kaçmak zorunda kalmasıyla Anadolu Selçuklu Devleti yalnızca Sultan Rükneddin'in yönetimine kalmıştır. 1262 (H.660) senesinde resmi olarak Konya'da tahta oturan sultan, aslında fiili olarak söz sahibi olmayı başaramamıştır. Tezimiz'inde asıl konusunu oluşturan Pervâne Muînüddin Süleyman baskın olarak yönetimde söz sahibi olmuş ve yaptıklarıyla önemli ölçüde tarihe dokunmuştur. Öyle ki 1262- 1277 (H.660- 675) yılları arasında "Pervâne Devri" olarak adlandırmak çok da yanlış gözükmemektedir. Bu baskın olma durumu o kadar büyüktü ki bazı kaynaklar Pervâne Muînüddin'i "Selçuklu Sultanı" olarak kaydetmiştir. Bir müellifin tabirine göre; "Pervâne zamanında asayiş o kadar ileri idi ki, kurt ile kuzu birlikte su içip dolaşıyorlardı." cümlesi kayda geçmiştir.⁶¹

Muînüddin Pervâne, Alaaddin Keykubad zamanında yaşamış ve önemli bir devlet adamı olan Mühezzibüddin Ali bin Muhammed'in oğludur. Mühezzibüddin Ali'nin Deylemlî veya Kaze (Merv) köyünden olduğu konusunda farklı rivayetler mevcuttur. Moğol istilasından kaçarak Türkiye'ye gelmiş, Saadeddin Ebubekir Müstevfi'nin dikkatini çekmiştir. Müstevfi, Mühezzibüddin Ali'nin becerilerinden etkilenmiş ve onu Konya'da medrese eğitime başlatarak devlete başarılı hizmetler vereceğine inandığını beyan etmiştir. Daha sonra da evlat edinmiş ve kızıyla evlendirmiştir. 1243 Köseadağ Savaşı'nda Selçuklu Devletinin yaşamış olduğu mağlubiyet sonucunda, Moğol komutanı Baycu Noyan ile görüşerek anlaşma yolu sağlamış, devletin toparlanmasına büyük katkı sağlamıştır. Pervâne Muînüddin babasının yolundan ilerleyerek, Hülagu Han ve Abaka Han ile iyi ilişkiler kurarak nihayetinde Sultan İzzeddin Keykavus'u bertaraf etmeyi başarmıştır. Mühezzibüddin Ali'nin Baycu

⁶¹ Uzluk, *a.g.e.*, s.36; *Anonim Selçukname*, s.47; Yazıcızade, *a.g.e.*, s.634. Yazıcızade eserinde Sultan Rükneddin'in Konya'da tek başına tahta oturduğundan bahsetmiş, Sultan İzzeddin'in İstanbul'a kaçmasıyla yönetimdeki herkesin Sultan Rükneddin'i kabul etmek zorunda kalmasından bahsetmektedir. Uzluk ise Sultan Rükneddin'in Konya'da rakipsiz şekilde (14 Ramazan 659) senesinde Cuma günü tahta çıktığını belirtmiştir.

Noyan ile kurmuş olduğu ilişkiden de faydalanan Pervâne Muînüddin, her ne kadar babası gibi desek de çok farklı yöntemler kullanmayı tercih etmiştir.⁶²

3.1.1. Türkmenler ve Mehmed Bey

Moğolların yaratmış olduğu göç dalgasıyla birlikte Anadolu’da Türkmen nüfusu artış göstermiştir. Öyle ki Moğol tabiiyetini kabul etmeyen göçebe Türkmenler, geçmiş yıllarda akın akın Anadolu’ya göçmüşler ve böylece Uç Bölgelerine yığılmışlardı. Moğol hâkimiyetine karşı olan Anadolu halkı, Türkmenlerin göçleriyle birlikte sayıca artış göstermiş ve Moğol tahakkümüne karşı, ortak bir hedef benimseyerek birlik olmalarıyla sonuçlanmıştır. Türkmenlerde Moğollara karşı oluşan bu başkaldırının sebepleri arasında İstiklal bilincinin çok yüksek olması da etkili olmuştur. “Üç Kardeş” döneminin Alaaddin Keykubad’ın öldürülmesiyle sonlanması ve sonrasında yaşanan “İki Kardeş” dönemi tam olarak bir kutuplaşma doğurmuştur. Yönetimin düzene kavuşması için ülkenin iki kardeş arasında bölünmesiyle batı bölgesinde hâkim olan II. İzzeddin Keykavus, Moğol tahakkümünü kabul etmeyerek göçebe Türkmenlerin dikkatini çekmeyi başarmıştır. Nihayetinde II. İzzeddin Keykavus’un Moğollara karşı duruşu tam bir “Cihat” hareketi olarak yorumlanarak destek görmüştür. Bu durumda Moğol desteğiyle sultan olmuş olan IV. Rükneddin Kılıç Arslan’ın yönetimi hiçbir zaman göçebe Türkmenlerce kabul görmemiştir.⁶³

Moğol baskısıyla Anadolu’ya göç eden Türkmenlerin kurmuş olduğu beyliklerden en önemlisi şüphesiz ki Denizli (Lâdik), Honaz ve Dalaman bölgesinde kurulmuş olan beyliktir. 200.000 çadır halkı kadar bir nüfusa sahip olan bu beylik “Uç Gazisi” Mehmed Bey, onun kardeşi İlyas Bey, damadı Ali Bey, Sevinç ve Salur Bey tarafından yönetilen, başlarda Selçuklu Devletine bağlılık yemini edip, vergisini ödeyerek Konya ile sıkı ilişkileri olan bir beylik olarak var olmuştur. Bu sebeptendir ki Mehmed Bey dönemin devlet adamları ve âlimleriyle yakın ilişkiler kurmuştur.

⁶² Turan, *Selçuklular Zamanı*, 539-540; Öngül, *Selçuklular Tarihi 2*, s.207-208; İbn Şeddad, *a.g.e.*, s. 94. (Yaltkaya’nın eserinde Pervâne Muînüddin’in Alâeddin Ali adında bir kardeşinin olduğu yazmaktadır.); Ali Sevim, Erdoğan Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi Siyaset, Teşkilat Ve Kültür*, Ankara, TTK, 2020, s.590.

⁶³ Turan, *Selçuklular Zamanı*, s.531; Öngül, *Anadolu Selçukluları*, s.267; Arda Deniz, *Moğolların Anadolu Politikası ve İlhanlılar Devleti Tarihi*, İstanbul, Ekim Yayınları, 2013, s.111-113.

Mevlâna Celaleddin Rumi ile yakın ilişkide olduğu kaynaklarca sabittir. Ancak İzzeddin Keykavus'un Moğollar ile giriştiği mücadelede Antalya'ya çekilerek Bizanslı akrabalarından yardım istemesi sonucunda Mehmed Bey, Sultan İzzeddin'e karşı savaşmıştır. Hatta Aksarayi'nin eserindeki aktarımına göre Beylerbeyi Şemseddin Yavtaş, Sultan Hanı savaşında ölmüştür. Ancak daha sonraki olaylarda adı geçmesi sebebiyle bu bilginin yanlış bir aktarım olduğu anlaşılmaktadır. Mehmed Bey'in Sultan İzzeddin'in yanında Moğollara karşı mücadele etmesi ise 1256 (654) senesinde Sultan Hanı muharebesinin kaybedilmesi ve Moğol tahakkümünün artmasıyla gerçekleşmiştir. Sultan IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ın Moğollara gösterdiği tabiiyet ile Karaman Beyliği yüzünü tamamen Sultan İzzeddin'e dönmüştür. Fakat Moğollara karşı koymak için yeterli güce sahip olmadığını düşünen Mehmed Bey, bu durumu Hülagu Han ile anlaşma yaparak çözmüştür. Anlaşma karşılığı Moğollara tabiiyetini bildirmiş, yıllık vergi ödemeyi kabul etmişlerdir. Selçuklu-İlhanlı tarafınca bir şihne ataması da uygun bulunmuş ve "Kulşar" adında bir şihne ataması yapılmıştır. Ancak her ne kadar Mehmed Bey tabiiyet göstermiş olsa da Hülagu Han bunu samimi bulmayarak Mehmed Bey'in onu bizzat ziyaret ederek tabiiyetini göstermesini istemiştir. Nihayetinde Mehmed Bey'in Hülagu Han'a güvenmeyerek onu ziyaret etmemesiyle anlaşma bozulmuştur. Böylece Hülagu Han'ın emriyle Kılıç Arslan ve Anadolu'daki Moğollar, Mehmed Bey ile savaşmak için görevlendirilmiştir. Savaş yoluyla alınamama ihtimaline karşılık Mehmed Bey'in damadı Ali Bey, Moğollar tarafına çekilmiştir. Türkmen Beyliği makamı karşılığında Mehmed Bey'e ihanet eden Ali Bey, Moğollara rehberlik yapmıştır. Dalaman Ovası'nda Türkmen birlikleri ve Selçuklu birlikleri karşılaşmıştır. Türkmenlerin savaşı kaybetmesiyle Mehmet Bey kaçmış, en sonunda da aman dilemiştir. Sultan Kılıç Arslan'ın askerlerince yakalanan Mehmed Bey, Borgulu'da öldürülmüştür. Mehmed Bey'in ölümü neticesinde Ali Bey Türkmen Beyi olmuştur. Moğollar'ın tahakkümü ise Dalaman (Muğla) çayırına kadar genişlemiştir. Ali Bey'in yönetiminde eski ihtişamlı gücünü kaybeden beylik, 1262'den 1277 yılına kadar Selçuklu Devleti'ne bağlı kalmıştır.⁶⁴

⁶⁴ Turan, *Selçuklular Zamanı*, s.532-534; Öngül, *Anadolu Selçukluları*, s.268-269; Öngül, *Selçuklular Tarihi 2*, s.204-206; Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, (çev. Yıldız Moran), İstanbul, e Yayınları, 1979, s.273-274.

3.1.2. Karaman Beyliği ve Moğollar ile Mücadeleleri

Denizli Beyliği'nden sonra önem teşkil eden ikinci Türkmen beyliği şüphesiz ki Karaman Beyliği olmuştur. Tarihi var oluşları da tıpkı Denizli Beyliği gibi eskiye dayanmaktadır. I. Alaaddin Keykubad'ın Ermenek (Karaman) bölgesini fethetmesiyle birlikte yönetimini de Kamedreddin Lala'ya vermiş, bölgeye de bir grup Türkmen nakletmiştir. Bu bölgeye önceleri "Kamedreddin-İli" adını almıştır. Ancak zaman içerisinde Kamedreddin-İli de Moğolların baskısı sonucunda Anadolu'ya göç eden Türkmenlerin varlığıyla nüfus yoğunluğu yaşamıştır. Sahip olduğumuz Selçuklu kaynakları, Karaman Beyliğinin tarih sahnesine çıkışını Moğollara karşı yapmış oldukları mücadeleler ile işlemiştir. Sultan Hanı savaşıdan sonra tıpkı Denizli Beyliği gibi Karaman Beyliği de yüzünü Sultan İzzeddin Keykavus'a çevirmiştir. Kerimüddin Karaman'ın yönetiminde bulunan beylik, Kılıç Arslan'ı tanımamış ve Moğollara karşı mücadele göstermişlerdir. Bu tarihe kadar Ermenilere karşı savaşmış olan Karaman Beyliği için bu durum bir ilk teşkil etmektedir.

Karaman Beyliği'nin öneminin bilincinde olan Pervâne Muînüddin ise, Moğol düşmanlığından kaynaklı çıkabilecek bir isyanı önlemek için Kerimüddin Karaman'a, Kamedreddin-İli'ni ikta vermeyi teklif etmiş, kardeşi Bunsuz'u ise emir-i candar göreviyle hoşnut etmeyi amaçlamıştır.⁶⁵ Ancak bu hoşnutluk durumu uzun sürmemiş, Mehmed Bey'in Moğollar tarafından öldürülmesi durgun suların dalgalanmasına sebep olmuştur. Karaman Beyliği, Denizli Beyliği'nin yaşamış olduğu durumun kendi başına gelmesinden çekinerek, 1262 (H.660) senesinde Moğol ordusunu yaylaklara dağılmasından yararlanarak Konya'nın fethi için harekete geçmiştir. 20.000 zırhlı süvari ile Konya'ya yürüyen Karaman Beyliği, Pervâne Muînüddin ve ordusu ile Gavele Kalesi'nde karşılaşmıştır. Türkmenler iyi mücadele etmiş olsalar bile yeterli gelmemiş ve nihayetinde yenilerek savaşı kaybetmişlerdir. Türkmenlerin yaşamış olduğu bu yenilgide Bunsuz ve Zeynü'l-Hac esir düşmüştür. Aksaray'ın anlatımına göre Konya'ya götürülen Bunsuz ve Zeynü'l-Hac pazarlarda ibreti âlem olması için gezdirilmiş, daha sonra Konya'nın iç

⁶⁵ Sümer, a.g.e., s.36; *Anonim Selçukname*, s.55; Bu bilgi İbni Bibi ve Anonim Selçukname eserinde netleşmiştir.

kalesine asılarak öldürülmüştür. Yazılmış olan ferman ve fetihnameler ile dört bir taraftan vilayetlere haber gönderilmiştir. Maliye Nazırı Necibeddin Müstevfî, Kadıasker Celaledin, Seyfeddin Has Kayı-aba, Kerimüddin Ali-şir, Bedreddin Güher-taş ve Eminüddin Yakut gibi birçok önemli devlet adamı, Karaman Beyliği'ni isyanına teşvik etmekten suçlu bulunarak Alıncak Noyan tarafından öldürülmüştür.⁶⁶ Fakat Türkmenlere karşı kazanılan bu başarı isyanların sonlandırılmasına yeterli olmamıştır. Ali Bahadır'ın Ankara ve Çankırı'da başlatmış olduğu isyan hareketi büyük bir yankı uyandırmıştır. Başka bölgeleri de isyana teşvik eden hareket, bir çığ gibi büyüyerek devam etmiştir. Danişment ili Hurmaoğlu tarafından zapt edilmiş, Kastamonu bölgesi de bu durumdan etkilenmiştir. Ancak Rum ordusunun müdahalesiyle isyan bastırılmış, Emir-i Ahur'un Salime kalesini kuşatmasıyla 6 ay boyunca Aksaray'da karışıklık baş göstermiştir. Nureddin Caca, Kırşehir emirliği vazifesiyle isyana müdahale ederek barış ortamını sağlamıştır. İsyan eden diğer isimlerden biri olan Şah Melik ise başarılı olamayacağını anlayarak Hülagu Han'ı ziyaret ederek itaatini belirtmiştir. Bu itaatten sonra Sultan Kılıç Arslan'dan Simre subaşılığı görevini kazanmıştır. Ancak daha sonra tekrar isyan etmiş, Gedagze (Tokat'ta bir köy) Kalesi'ne kaçmıştır. Pervâne Muînüddin tarafından kuşatılarak yakalanan Şah Melik, Moğollara teslim edilmiştir. Pervâne Muînüddin, Türkmenler ile bir müddet daha mücadeleye devam ederek huzur ortamı sağlamaya çalışmıştır.⁶⁷

3.1.3.Yönetimdeki Yeni Atamalar

Pervâne Muînüddin, bahsetmiş olduğumuz gibi Sultan İzzeddin yanlısı olan Karaman Beyliğinin isyanını teşvik etmeleri sebebiyle birçok önemli devlet adamının

⁶⁶Sümer, *a.g.e.*, s.36; Bu bilgi İbni Bibi ve Aksarayı'nın eserinde geçmemektedir. Sümer ise Pervâne Muînüddin tarafından yakalanarak İlhanlı devletine teslim edildiğini kaydetmiştir.

⁶⁷ Aksarayı, *a.g.e.*, s. 53-56; ; Turan, , *Selçuklular Zamanı*, s.536-539; Öngül, *Anadolu Selçukluları*, s.269-271; Öngül, *Selçuklular Tarihi 2*, s.206-207; Cahen, *a.g.e.*, s.274-275; Yıldız, *a.g.e.*, 324-326; Deniz, *a.g.e.* s. 115-117; Abdullah Kaya, "İlhanlıların Anadolu Türkmen Beylerine Karşı Politikası", EÜSBED, VI/2, 2013, s.12-14; Bibi'nin eserinde ise Karaman Beyliğinin Gavele Muharebesi hakkında bir bilgi mevcut değildir. Üstelik Aksarayı, Karaman Beyliği olayını çok daha farklı nakletmiştir. Gavele Muharebesi sırasında Karaman Beyin öldürülmüş, Bunsuz'un Kılıç Arslan tarafından alıkonulmuş ve oğullarının ise Gavele Kalesine hapsedilmiş olduğu rivayet edilmiştir. Daha sonra oğulların haline acıyan Pervâne Muînüddin tarafından da serbest bırakıldığı nakledilmiştir. Bunsuz ve Zeynü'l-Hac'ın ise Konya'ya uğradığına dair bir bilgi mevcut değildir. Gavele Kalesine getirilerek daha sonra burada idam edildikleri şeklinde ifade edilmiştir. Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ie*, s.164-202-203; Bibi, *Selçukname*, s.223-224.

öldürülmesine sebep olmuştur. Hem boşalan bu önemli mevkilere hem de yeni mevkilere ise tıpkı bir sultan gibi uygun bulduğu kimseleri kendisi atamıştır. Hatiroğlu Şerefeddin'i beylerbeyi görevine atamış, Niğde bölgesini de kendisine ikta olarak verdiği gibi Erzincanlı Âlim Mecededdin Muhammed bin Hüseyin'i istifa (maliye) nezaretine, Celaleddin Mahmud'u teftiş (işrâf) nezaretine tayin etmiştir. Vezir Fahreddin Ali'nin (Sahip Ata) oğulları olan Taceddin ve Nusreddin Hasan'a Kütahya, Sanduklu ile Akşehir ve Beğşehir bölgelerinin valilik görevi verilmiştir. Bahaeddin Muhammed, Sahiller Beyliğine, Caca Oğlu Nureddin, Kırşehir valiliğine getirilmiştir. Vezirlik makamında Fahreddin Ali, saltanat naibliği makamında ise Eminüddin Mikail uygun bulunmuştur. Taceddin Mu'tez de Anadolu'ya Moğollar tarafından vezirlik makamıyla atanmıştır. Aynı zamanda geçmiş sultanların Moğol hazinesinden almış oldukları borç paraları tahsil etmek için görevlendirilmiştir.⁶⁸

3.1.4. Ermeni Kralı Hetum ile İlişkiler

Kilikya Ermeni Kralı Hetum⁶⁹ (1226-1270) da Moğolların himayesi altında bulunan diğer bir kral olmuştur. Pervâne Muînüddin, Moğollar ile iyi ilişkiler sürdürmeyi amaçladığı gibi Moğollar ile iyi ilişkileri olan diğer devletler ile de iyi ilişkiler kurmayı amaçlamıştır. Ancak Moğollardan almış olduğu desteği karışıklık çıkarmak adına kullanan Kilikya Ermenileri, zaman zaman uçlardaki Türkmenler, Karamanoğulları ve Memlukler tarafından durdurulmuştur. Ancak daha sonraki süreçte Selçuklu Devleti'nin eski gücünü kaybetmesiyle Kilikya Ermenileri ile

⁶⁸Aksarayi, *a.g.e*, s. 55-56; Turan, *Selçuklular Zamanı*, s.543; Öngül, *Selçuklular Tarihi 2*, s.209; Nejat Kaymaz, *Pervâne Süleyman 13. Yüzyılın İşbirlikçi Emiri Muînüddün Süleyman*, İstanbul, Kaynak Yayınları, 1999, s. 29.

⁶⁹1243 senesinde Selçuklu Devleti'nin Moğollara karşı Köseadağ'da yenilmesiyle, Hetum anlaşmayı bozarak Moğollar'a tabiiyet bildirmiştir. Hatta anlaşmayı bozmakla yetinmeyerek Sultanın Halep'e gitmekte olan karısını da kaçırarak Baycu Noyan'a teslim etmiştir. Bu durum sebebiyle Selçuklu Devleti 1245 senesinde Kilikya'ya sefer düzenlemiştir. Ancak bu durum pek bir şey değiştirmemiş, Hetum, Moğollara tabiiyetini göstermek için kardeşi Simbat'ı Göyük Han'ı ziyaret etmesi için görevlendirmiştir. 1247 senesinde Göyük Han ile yapılan anlaşmanın devamında Mengü Han ile de 1253 senesinde anlaşma yapılmasıyla tabiiyet sürdürülmüştür. Bu tabiiyet 1258 yılında Anadolu seferi için Moğolları çokça işine yaramıştır. Ancak bu başarıdan sonra Sultan Baybars'ın 1260 senesinde Ayn'ı-Calut savaşıyla Moğolları mağlup etmesi, Kilikya Ermenileri'ni hüsrana uğratmıştır. 1263 senesinde Karam Bey'in İçel ve Silifke bölgelerine yapmış olduğu iki başarısız sefer ile görmekteyiz ki bundan sonraki süreçte Kilikya Ermenileri ile mücadeleyi Memlukler sürdürmüştür. Ayrıntılı bilgi için bkz; Ayşe Ayçiçek, "Kilikya Ermeni Baronluğunun Orta çağ Anadolu Tarihindeki Yeri Üzerine", BÜİTBFD, 1/19, 2018, s. 62-78; İlyas Gökhan, "Türkiye Selçukluları ile Kilikya Ermenileri Arasındaki İlişkiler", NEÜSBED, 1/2, 2012, s.70-106.

mücadeleyi Memluk Devleti üstlenmiştir. Özellikle Müslüman tacirlere saldırı, hac yollarının yağmalanması, krallık sınırları içinde yaşayan Türkmenlerin katledilmesi ve donanma için ihtiyaç duyulan demir, kereste gibi malzemelerin Mısır'a sevk edilmesinin önlenmesiyle, Memluk Sultanı Baybars, Kral Hetum'u yolu açması için tehdit etmiştir. Kral Hetum ise Moğol kumandanı Napşı Noyan'dan yardım istemiş, ancak Napşı Noyan Hülagu Han'ın haberi olmadan böyle bir yardımda bulunamayacağını belirtmiştir. Neticede kral, Hülagu Han'ı bizzat ziyaret etmek için 1264 (H.662) senesinde yola çıkmıştır. Kral Hetum, Hülagu Han'ı ziyaretinden dönerken Karatay Kervansarayı'nda Sultan IV. Rükneddin Kılıç Arslan ile görüşmüştür. Kral'ın yanında gönderilmiş olan İlhanlı kadısı, Selçuklular ve Kilikya Ermenileri için bir anlaşma metni hazırlayarak İlhanlıların dayattığı bir ittifak oluşturmuştur. Kendisine tabii iki devletten yararlanarak Memlukler'e karşı oluşturulan bu ittifak kral Hetum'un kızının Pervâne Muînüddin'in oğlu ile evlendirilmek istenmesiyle de kuvvetlendirilmek amaçlanmıştır. Hetum anlaşma gereği Tatar ve Ermeni askerlerinden oluşan bir birlik ile Servand Kalesi'ne saldırmış ancak büyük bir yenilgi yaşamıştır. Kral Hetum küçük oğlunun katledilmesi ve büyük oğlunun esir edilmesiyle tekrar Hülagu Han'dan yardım istemiştir. İleriki tarihlerde Sultan Baybars durmamış ve Türkmenler ile birleşerek Ayas, Misis ve Adana'yı yağmalamıştır.⁷⁰

3.1.5. Abaka Han'ın Tahta Çıkışı (1265- 1270)

Abaka Han, Hülagu Han'ın 8 Şubat 1265 (19 Rabiülahir 663) senesinde ölümüyle 9 Mart 1265 (19 Cemaziyelevvel 663) de en büyük oğul olarak tahta oturmuştur.⁷¹ Reşidüddin Fazlullah tarafından kaleme alınan eserde görülmektedir ki Abaka Han, 1265 senesinde tahta çıktığında Hülagu Han'ın bütün buyruk, ferman ve yarlıklarının aynı şekilde devam etmesini buyurmuştur. Diğer kardeşlerinin de taht hakkı olduğunu savunan Abaka Han oy birliği ile İlhanlı Devletinin ikinci hanı olarak seçilmiştir. Her ne kadar oy birliği ile han ilan edilmiş olsa da “Benim büyüğüm

⁷⁰ Yinanç, *a.g.e.*, 259; Turan, *Selçuklular Zamanı*, s.544;

⁷¹ Sümer, *a.g.e.*, s.37; İbn Kesir, *a.g.e.*, 429-430; Hülagu Han'ın ölümü üzerine 663(1265) ve 664 (1266) şeklinde iki farklı rivayetin olduğundan bahsetmektedir.

Kubilay Kaan’dır.⁷² Onun fermanı olmaksızın nasıl tahta oturabilirim” diyerek tahta oturmayı reddetmiştir. 1270 senesine kadar Kubilay Kağan’dan yarlıg beklemiş, bu süreçte tahta oturmayarak sandalyede devleti yönetmiştir. Sandalyede devleti yöneten Abaka Han, Kubilay Handan beklediği desteği 1270 (669) senesinde almıştır. Bu desteği almış olmasının sebebi ise Abaka Han’ın Berke ve Barak ile mücadele ederek onları bertaraf etmeyi başarmış olduğu görülmektedir. Yönetimi boyunca öyle adaletli ve korunaklı bir han olmuştur ki Aksarayi’nin eserinde; “Serçe şahinin gözüne yuva yapıyor; güvercin, kartalın yuvasında bulunuyor, koyun kurt ile aynı yuvayı paylaşıyor, doğan, kırlangıcın yuvasını gözetiyor, şahin kekliğin konakladığı yeri koruyordu” şeklinde teşbih yapılarak anlatılmıştır.

Pervâne Muînüddin ve Sultan Kılıç Arslan, Abaka Han’ın tahta oturuşunu aynı zamanda tabiiyetlerini bildirmek için cülus törenine katılmıştır. Daha sonra Pervâne Muînüddin sultanı geri yollayarak kendisi bir süre daha Abaka Han’ın yanında kalmıştır. Bu süre içerisinde Abaka Han’dan naiblik (İlhanlıların Türkiye’deki vekili) görevine devam etmek için onay almıştır. Bu onay göstermektedir ki Pervâne güven kazanma ve ikna kabiliyetinde yeniden başarı göstermiştir. Üstelik bir sonraki konuda işleyecek olduğumuz Sinop’un fethi konusunu da han ile görüşerek izin almıştır.⁷³

3.1.6. Sinop’un Geri Alınması (1266)

Sinop⁷⁴ 1259 (H.657) senesinde Trabzon (Canik) Komnenleri tarafından kuşatılarak Selçuklu Devleti’nden alınmıştır. Sinop’un fethinden sonra ise yönetimi sağlaması

⁷² Kubilay, Moğol İmparatorluğunun kağanı, aynı zamanda Hülagu Han’ın ağabeyidir. 1259 senesinde Mengü Han’ın ölümüyle tahta mücadelesi başlamış, kardeşi Arık Böke ile mücadele etmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Osman Gazi Özgüdenli, “Kubilay Kağan”, DİA, (Ankara, TDV, 2019), Ek-2/s. 88-89.

⁷³ Aksarayi, *a.g.e.*, 58-59; Kaymaz, *a.g.e.*, s.32; Kesik, *a.g.e.*, s.141; İbn Kesir, *a.g.e.*, s.436; Bar Hebraeus, *a.g.e.*, s.585; Fazlullah, *a.g.e.*, s. 73-77-78-80-83; Yıldız, *a.g.e.*, s.327; Kurban Durmuşoğlu, “Abaka Han Dönemi (1265-1282) İlhanlılar’da Dış Siyaset (Altın Orda, Çağatay Ve Memluk Örneği)”, TAED, 65, (Mayıs, 2019), s.224-227; Bingöl, İlhanlı Devleti’nde Abaka Han Dönemi (1265-1282), s.58-68.

⁷⁴ 1211-1220’de tahta geçen İzzeddin Keykavus babasının siyasi politikasını takip ederek Sinop’u 1214 senesinde fethetmiştir. Fetih sırasında esir almış olduğu Trabzon İmparatoru Alexis’i tabiiyet ve vergi karşılığında anlaşıma yaparak serbest bırakmıştır. Sinop şehrinin öneminin bilincinde olan sultan, başka şehirlerden tüccarlar ve sermayedarlar getirmiş, şehri kale, cami ve medreseler ile imar etmiştir. Böylece Sinop Türkiye’nin Karadeniz’deki en önemli ihracat ve ithalat limanı haline gelmiştir.

için Gavras (Aksarayi'ye göre Gaydan) adında bir vali tayin edilmiştir. Karadeniz'in önemli kilit noktalarından sayılan Sinop, dönemin liman şehri olarak her zaman Trabzon Komnenleri'nin hedefinde olmuştur. Selçuklu Devletinin zayıflık ve karışıklıklarından yararlanarak fethedilen Sinop'un geri alınması ise Pervâne Muînüddin tarafından gerçekleştirilmiştir. İç karışıklıkların bir düzene oturmasıyla harekete geçen Pervâne Muînüddin, 1265 senesinde tahta çıkmış olan Abaka Han'ı tebrik ziyaretinde, Sinop'un fethi konusunu görüşerek, handan izin almıştır.⁷⁵ Daha sonra hazırlıklara başlayan Pervâne, asker sayısının yeterli gelmeyeceğini düşünerek iktası olan Tokat'a gitmiş ve Danişmendli, Niksar ve Samsun'dan asker desteği temin etmiştir. Canik (Trabzon) hükümdarı ise kendisine müdafaa için Rum ve Frenk askerlerinden çok sayıda yardım sağlamıştır. Sinop'a varan ordu, uzun süre çabalasa da sonuca varamamıştır. Her iki taraftan da büyük asker kayıplarının yaşandığı ancak bir sonuca varılamadığını gören Pervâne Muînüddin, Canik valisi Gaydan'a elçi göndererek teslim olmaları konusunda teklif göndermiştir. Ancak teklifinin kabul görmemesi karşısında kuşatmayı şiddetlendirerek mancınıklar ile surları yıpratmış, ayrıca 1000 kişilik bir donanma birliği ile deniz tarafından da saldırı başlatmıştır. Bu sırada Tacettin Kılıç'ın Rum valisini öldürmesiyle Selçuklu ordusu Sinop'a girmeyi başarmış, Sinop yeniden fethedilmiştir. Pervâne Muînüddin, fetih gerçekleşmiş olduğunu ilk başta Abaka Han olmak üzere dört bir yanda fetihnameler ile ilan etmiştir. Daha sonra kiliseye dönüştürülmüş olan camiler tadilata sokularak yeniden ibadet için uygun hale getirilmiş, Anlatılanlara göre çan sesleri yerini ezan seslerine bırakmıştır. Anonim Selçukname eserinde Sinop'a giren Pervâne'nin Canik (Trabzon) hükümdarını haraca bağladığından ve Müslümanlara tecavüz edilen Canik vilayetindeki 12 adet kaleyi yıktığından söz etmektedir. Pervâne'nin Sinop'u fethetmesi daha büyük bir üne sahip olmasını sağlamıştır. Daha sonra Sinop şehri Pervâne'ye ikta olarak verilmiştir.

Kuşatmanın süresi konusunda bazı farklı rivayetler mevcuttur. Anonim Selçukname eseri kuşatma süresini bir hafta olarak kaydederken, İbni Bibi yazmış olduğu eserde

Medrese, cami, kale yapımı inşasıyla kalmayarak, Sinop'a bir de tersane kurulmuştur. Bu tersanenin inşasıyla Türk donanmasının üssü olmayı başaran Sinop, kuzey ve güney bölgesindeki ülkeler arasında "milletler arası ticari önem" taşıyan yegâne bir şehirdir.; Turan, *Selçuklular Zamanı*, 545; Turan, *Türk-İslam Medeniyeti*, s.294.

⁷⁵ Mükrimin Yinanç'ın Selçuklular Devri II. Eserinde Pervâne'nin Sinop'un fethi için Abaka Han'dan değil Hülagu Han'dan izin aldığı yazmaktadır; Yinanç, *a.g.e.*, s. 260.

kuşatmayı iki yıl olarak kayıtlara geçirmiştir. Bu sebeptendir ki Fetih tarihi konusunda da farklı rivayetler mevcuttur. Mevcut olan 1266 (664) ve 1268 (666) şeklindeki rivayetler arasında 1266 (664) senesi kronolojik olarak daha uygun gözükmesi sebebiyle birçok araştırmacı tarafından kabul görmüştür. Kronolojik uygunluğun yanı sıra Osman Turan'ın "Resmi Vesikalar" eserinde Sa'deddin Me'sud⁷⁶ adlı kişiye ait bulunmuş olan hususi mektupların bir kısmında Sinop'un kuşatmasından bahsedilmiş olup, mektubun tarihi ise 664 (1266) senesi olarak atılmıştır. Bu durum doğru tarihin 1266 olmasını destekler niteliktedir.⁷⁷

3.1.7. Pervâne ile Sultan'ın Arasının Bozulması

Sultan Rükneddin Kılıç Arslan bir müddet sonra farkına vardı ki devlet yönetimi istediği biçimde gerçekleşmemekteydi. Hatta öyle ki kendisi sultan olmasına rağmen Moğol kumandanları, İlhanlı vekilleri ve özellikle Pervâne Muînüddin devlet yönetiminde onun kontrolü altında değildi. Belki de yaşının daha yeni getirmiş olduğu akliselimlik ile durumu idrak eden sultan, bu durumdan rahatsızlık duymaya başlamıştı. Hatiroğlu Şerefeddin'in Niğde iktasına sahip olarak subaşılık makamına getirilmesi, Taceddin Mu'tez'in Kastamonu, Aksaray ve Develi gelirlerini baliş vergisi olarak Moğol devleti adına toplaması, ayrıca devlet makamına getirilen kişilerin hak ettiklerinden fazlaca yükselmeleri gibi olaylara şahit olan sultan, bu durumdan duyduğu rahatsızlığı bir müddet sonra dile getirmeye başlamıştır. Sultanı rahatsız eden sadece devlet topraklarının kişilere ikta olarak verilmesi değildir. Moğol komutanlarının (Noyanlar) devlet işlerine karışmaları da sultanı rahatsız eden diğer bir konu olmuştur. Üstelik Selçuklu devlet erkânı bu duruma ses çıkarmamış aksine Moğol komutanlarının emirlerini ciddiye almışlardır. Bu durumun temel

⁷⁶ Osman Turan, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar*, (Ankara, TTK Basımevi, 1988), s.156-162.

⁷⁷ Yazıcızade, *a.g.e.*, s.634-635; Turan, *Selçuklular Zamanı*, s.545-546; *Anonim Selçukname*, 47; Aksarayı, *a.g.e.*, s.63-66; Bibi, *El Evamirü'l-Ala'îye*, s.165; Cahen, *a.g.e.*, 277; Öngül, *Anadolu Selçukluları*, s.274-275; Öngül, *Selçuklular Tarihi 2*, s.210; Müneccimbaşı, *a.g.e.*, s.112; Kaymaz, *a.g.e.*, s. 31-32; Bünyamin Peker, *Pervâneoğulları Beyliği*, (Sakarya Üniversitesi, SBE, Yüksek Lisans Tezi, 2003), s.20-21. Sinop'un Pervâne Muînüddin'e ikta olarak verilmesi konusunda bazı farklı rivayetler mevcuttur. İbni Bibi eserinde; Pervâne'nin Sinop'un fethini gerçekleştirdikten sonra sultanı ziyaret ederek, şehrin ikta olarak kendine verilmesini istediğinden bahsetmiştir. Ancak Aksarayı eserinde; Abaka Han'ın tebrik ziyareti (1265) sırasında Sinop'un kuşatılması iznini alırken aynı zamanda kendisine ikta olarak verilmesi konusunda da izin istediği, sultanın ise bunu kabul ettiği şeklinde belirtilmiştir.

sebebi olarak Moğol komutanlarının sultandan daha nüfuzlu olmaları nedeniyle, “devlet erkânı sultanın yanında olmaktan korkmuşlardır” şeklinde açıklanabilir. Sultanın tüm bu yaşananlar karşısında düşündüklerini dile getirmesi sonucunda, Pervâne Muineddün ve devlet erkânı ile arası bozulmuştur.⁷⁸

Aksarayi'nin eserinde bir de sultanın, Sahib Fahreddin Ali'nin akrabası (oğlunun eşinin dayısı) olan Kir Haye'nin ölüm emrini vermesinden bahseder. Bu ani olay karşısında Sahib Fahreddin ve oğullarının korkuya kapıldığından, ayrıca Fahreddin Ali'nin para cezası aldığı, sultandan hakaretler işittiğini de eklemiştir. Bir de Hatiroğlu Şerefeddin'in sultanı kızdırdığı bu sebeple Fahreddin Ali'nin aracı olarak para cezasıyla (200 bin akçe) kendisini affettirmeye çalıştığından bahsetmiştir. Aynı şekilde Taceddin Mu'tez'in baliş vergisini topladığı sırada sultandan hakaret işittiği, Taceddin Mu'tez'in bu olay sonucunda sultandan uzaklaştığı aktarılmıştır. Aksarayi tüm bu yaşananları sultanın öldürülme sebebi olarak aktarmıştır.⁷⁹

3.1.8. Sultan Rükneddin Kılıç Arslan'ın Öldürülmesi (1266)

Sultan Rükneddin, kendisini rahatsız eden tüm bu durumlar karşısında bir gece pervâne ve Şerefeddin Hatiroğlu'nun dostları yanında kendisini tutamayarak “Niğde vilayetini Şeref'ten alıp şefkatli olmaya, adalet yaymaya, vefakârlık gösterip halka iyi davranmaya yatkın olan bir başkasına vermek gerekir” sözlerini sarf etmiştir. Daha sonra ise Sinop'un Pervâneye ikta olarak verilmesi konusundaki pişmanlığını da dile getirerek şu sözleri sarf etmiştir:

“Her zaman bir padişah hizmetçisi bir şehri bağış olarak ister. Pervâne'nin adamları ve taraftarları, atalarımızdan miras kalmış olan ülkemize göz dikmişler; baskı kurarak bizi küçük görmeye başlamışlar; her gün bir miktar hak ve yetkilerimizi budayıp onları yok etmeye çalışmışlar ve bütün adamlarımızı ülke yönetiminden uzaklaştırma gayreti içine girmişleredir. Eğer böyle giderse, gelecek yıl bizim artık ülkenin yönetiminde saltanat açısından hiçbir hükmümüz kalmayacaktır.

⁷⁸ Yinanç, a.g.e., s.259-260; Kaymaz, a.g.e., s.30-31; Öngül, *Selçuklular Tarihi* 2, s. 210-211; Yıldız, a.g.e., s.327; Turan, *Selçuklular Zamanı*, s.547.

⁷⁹ Aksarayi, a.g.e., s. 62.

Yapılacak iş İlhan'ın yanına gidip işin aslını, zalimlerin her yeri tutmasından dolayı gelirimizin azaldığını ona arz etmektir. O durumda eğer o bize, ecdad mülkünden bir hisse vermese bile hiç olmazsa, bizim için daha iyi olacak olan İlhan'ın kullarının ülkemize sahip olmasını sağlarız. Cihan padişahının ülkesinden bir ülke oluruz ve verginin çokluğundan başka bir tarafa gitme tasasına düşmeyiz”

Sultan'ın o gece konuşmuş oldukları Şerefeddin Hatiroğlu'na abartılı bir biçimde aktarılmış, Hatiroğlu ise Tokat'a giderek tüm öğrendiklerini Pervâne Muînüddin'e anlatmıştır. Duydukları karşından sultanı bertaraf etme kararı alan Pervâne Muînüddin, Hatiroğlu ile Moğol vekillerine ve emirlere hediyeler göndermiştir. Hediyelerin yanı sıra

“Sultan Suriyeliler ile iş birliği yapıp, isyana kalkışmak istediye de ona ben engel oldum. Onun için bizi ortadan kaldırmayı düşünmektedir. O, beni öldürüp işimi bitirdikten sonra hiç şüphesiz sizin varlığınızı ortadan kaldırmak için adam toplayacaktır. Eğer onun düşüncesi kuvveden fiile çıkmadan ve o, çok sayıda asker toplamadan önlem alınmazsa, iş çığırından çıkar.”

yazılı bir mektup göndermiştir. Haberi alan Moğol emirleri, Baynal Yargucu'nun yönlendirmesi ile Aksaray'a giderek durumu araştırma kararı almışlardır. Bu sırada Pervâne ve Cacaoğlu'da Aksaray'a hareket etmiştir. Aksaray'a varan Pervâne Muînüddin, Sultan Kılıç Arslan'a önemli bir mesele nedeniyle padişah yarlığı (ferman) çıktığını bu sebeple Aksaray'a gelmesi gerektiği konusunda haber göndermiştir.⁸⁰

Aksaray'a gelen sultan, Taceddin Mu'tez'in vermiş olduğu ziyafete katılmıştır. Ziyafette içkiyi fazla tüketen Moğol emirleri Sultan Kılıç Arslan'a hakaret etmeye başlayarak, sultanı Pervâne Muînüddin'i öldürmekle suçlamış ve Pervâne'nin ne hata yaptığını sormuşlardır. Bu ithamlara karşı sultan, asla böyle bir şey düşünmediğini, bu şekilde sözler sarf etmediğini söylemiş, bu fikirleri onlara aktaran kişilerin araştırılmasını ve laf taşıyan kimselerin utanması gerektiğini söyleyerek kendisini savunmuştur. Moğol emirleri ise, toplantıda yanında olan kimselerin kendilerine

⁸⁰ Bibi, *El Evamirü'l-Ala'îye*, s.166-167.

teslim edilmesini istemiş, böylece sultanın bağışlanacağını söylemiştir. Durum böyle olunca sultan düşünmek için zaman isteyerek ziyafetten ayrılmıştır.

Sultan ertesi gün yani 10 Şubat 1266 (2 Cemaziyelevvel 644) tarihinde Moğol emirler ile kuşluk vaktine kadar avlanmıştı, kendisine kurulmuş olan plandan habersizdi. Moğol askerleri teçhizatlı bir biçimde Sultan Kılıç Arslan'ın etrafını sarmış ve tüm yolları kapatmışlardı. Av bitiminde herkes sultanın otağına davet edilerek yemek ziyafeti verilmiştir. Ziyafet sırasında sıkılan sultan, üstündeki yelege çıkartmış böylece belindeki bıçaklar görünmüştür. Bu bıçaklara bakma bahanesiyle alan Moğol emirleri sultanı sıkıştırmıştır. Bu karışıklıktan yararlanarak da sultanın kadehine zehir katmışlardır. Kadehinden içmesiyle rahatsızlanan sultan kendisini dışarıya atmış, atına binerek şehre geri dönmek istemiştir. Ancak sultan adamlarının ısrarıyla otağa geri dönmüş ve Pervâne, Moğol emirleri, Hatiroğlu Şerefeddin ve kardeşi Hatiroğlu Ziyafeddin tarafından aşağılanarak dövülmüştür. Nihayetinde de yayın kirişi ile boğularak öldürülmüştür. Babası Gıyaseddin'in ölümünde 7 veya 9 yaşında olduğu bilinen sultan 30 veya 28 yaşında 1266 (664) senesinde yaşamını kaybetmiştir. Konya'ya getirilen naaşı kümbedhane'ye defnedilmiştir.⁸¹

Osman Turan eserinde bazı Arap kaynaklarına dayanarak Pervâne'nin, Sultan Kılıç Arslan'ı eskiden de öldürmek istediğini belirtmiştir. Kaynaklara göre Pervâne, Abaka

⁸¹ Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ie*, s.168-169; Aksarayı, *a.g.e.* s. 63-65; Bar Hebraeus, *a.g.e.*, s.587; *Anonim Selçukname*, s.47; Yinanç, *a.g.e.* s. 262-265; Münecimbaşı, *a.g.e.*, s.111-113; Öngül, *Selçuklular Tarihi 2*, s.211-212; Yıldız, *a.g.e.*, s. 327-328; Yazıcızade, *a.g.e.*, s.636-639; Kesik, *a.g.e.*, s.142; Uzluk, *a.g.e.*, s.36. Uzluk eserinde Sultan Rükneddin'in Moğollar'ın yarlığı ile 22 Cemaziülahır 664 (1266) senesinde öldürüldüğünü, aynı ayın 26sında ise tabutunun Konya'ya götürüldüğünü kaydetmiştir. Aksarayı'nın eserinde konu hakkında bazı farklılıklar mevcuttur. Taceddin Mu'tez'in sultandan hakaret işitmesiyle (Balış vergisini toplarken) ondan uzaklaştığı böylece etrafında bir grup oluşturduğundan bahseder. Mu'tez, Pervâne'ye Sinop'un fethi sebebiyle sultanla ilgilenemediği için sultanın ona öfkeleniği ve çevresindekiler ile ona suikast düzenlemeyi planladığı şeklinde anlatarak, Pervâne'yi sultana karşı kıskırtmaya çalıştığı ancak Pervâne'nin Sinop fethi meselesi sebebiyle bu konuyu ertelediği aktarılmıştır. Sinop'un fethinden sonra ise Pervâne'nin sultanın yanına gitmesi için şehrin kendisine mülk (temlik) olarak verildiği söylenmiş, kırıncılığını gidermek için güzel sözler söylendiği yazılmıştır. Bu tehlikeye karşı tedbir almak için sultanı öldürme kararı alan Pervâne'nin İlhandan izin aldığı da Bibi'nin kaydetmediği bir diğer bilgidir. Pervâne'nin izni aldıktan sonra Nabşı Noyan'ın kışlağının bulunduğu Kırşehir'e geldiği ve buradan da Moğol ordusunu Aksaray'a yönlendirdiği yazmaktadır. Nabşı Noyan'ı karşılamak için ise sultanın Aksaray'a geldiği ancak Nabşı Noyan ile görüşmeden önce Pervâne ile yüzleştiği aktarılmıştır. Pervâne Muînüddin ve sultanın birbirlerine sert sözler sarf ettiği daha sonra ise sultanın Nabşı Noyan ile görüştüğü ve ertesi gün Pervâne'nin ziyafetine (Bibi eserinde bu ziyafetin Taceddin Mu'tez'e ait olduğunu kaydetmişti), Sâhib Ata'nın (Vezir Fahreddin Ali) desteği ile Nabşı Noyan'ı memnun etmek için katıldığı aktarılmıştır. Neticede ise sarhoş olduğu ve şarabına katılan zehir ile acılar içinde çamura düştüğü, kustuğu ve şehre geri dönmek istediği ancak alıkonulduğu daha sonra da vefat ettiği yazmaktadır. Naaş'ının ise Konya'ya gönderildiğini tıpkı Bibi gibi tarihe geçirmiştir.

Han'a Kılıç Arslan'a güven olmayacağını ve Mısır Sultanı ile iş birliği içinde olduğunu söylemiş, böylece Han'da ona "Ben seni Anadolu Sultanlığı Naibliğine tayin ettim. Orada bir kimse bana muhalefet ederse hayatı senin elindedir" cevabını vermiştir. Aksarayi'nin de eserinde Abaka Han'ın Pervâne'ye, sultanı öldürme izni vermesi bu durumu destekler niteliktedir. Böylece anlaşılmaktadır ki Pervâne eski bir emeli olan sultanı öldürme isteğini zamanı geldiğinde gerçekleştirmiştir. Öyle ki sultanın zehirlenerek öldürüldüğü halktan gizlenmeye çalışılmış ancak başarılı olunamamıştır. Baybars Tarihi eserindeki kayda göre Abaka Han, 10 yıl sonra yanına gelen Sultan III. Gıyaseddin Keyhüsrev'e babası'nın nasıl öldüğünü sormuş, yaşı küçük olan sultan ise Pervâne'den korkarak babasının eceli ile öldüğünü söylemiştir.⁸²

Sultan Rükneddin Kılıç Arslan'ın ölüm tarihi hakkında kaynaklar arasında bazı farklılıklar olduğu görünmektedir. Aksarayi eserinde sultanın ölüm tarihini Nisan 1266 (22 Cemaziyelahir 664) senesi olarak kaydetmektedir. Osman Turan, Kazvini, Anonim Selçukname ve Eflaki'nin eserleri Aksarayi'yi destekler nitelikte 664 senesini göstermektedir. Ancak Bar Hebraeus ise eserinde sultanın 1267 senesinde öldüğünü kaydetmiştir. Bibi ise her iki eserinde de olayı ayrıntılı biçimde aktarmasına rağmen herhangi bir tarih belirtmemiştir.⁸³

3.2. III. Gıyaseddin Keyhüsrev'in Tahta Çıkışı (1265-1266)

Sultan Rükneddin Kılıç Arslan'ın ölümü üzerine altı⁸⁴ yaşındaki III. Gıyaseddin Keyhüsrev'in tahta çıkarılması kararı verilmiştir. Pervâne Muînüddin ve Selçuklu devlet adamları Konya'ya giderek sultanı annesinden almış, saltanat tahtına oturtmuştur. "el-mulk li'llah (Mülk Allah'ındır)." sözleriyle sultanlığı dört bir tarafa dağıtılan fermanlar ile duyurulmuştur. Küçük yaşta olması sebebiyle Kadı Nureddin

⁸² Turan, *Selçuklular Zamanı*, s. 547-549; İbn Şeddad, *a.g.e.*, s.56;

⁸³ Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ie*, s.168-169; Bibi, *Selçukname*, s.224-227; Aksarayi, *a.g.e.* s. 63-65; Bar Hebraeus, *a.g.e.*, s.587; Anonim *Selçukname*, s.47; Turan, *Selçuklular Zamanı*, s.547-549; Ahmed Eflaki, *Ariflerin Menkıbeleri*, (Çev. Tahsin Yazıcı), İstanbul, Kabalcı Yayınları, 2011, s. 161-162.

⁸⁴ Bibi ve Yazıcızade Ali'nin eserinde sultanın yaşı iki buçuk olarak, ayrıca eğitimi ile bizzat Pervâne Muînüddin ve Sahip Fahreddin Ali'nin ilgilendiği kaydedilmiştir Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ie*, s.170; Yazıcızade, *a.g.e.*, s.639; Ebul Ferec'in aktarımına göre ise 4 yaşında olduğu belirtilmiştir.; Bar Hebraeus, *a.g.e.*, s.587. Aksarayi'ye göre ise 6 yaşındadır.; Aksarayi, *a.g.e.* s. 66.

Yenbu'i ve Eminüddin İsfahani görevlendirilmiş, sultanın ergenlik dönemine kadar eğitiminden sorumlu tutulmuşlardır. Devlet makamlarında büyük bir değişim yaşanmamıştır. Pervânelik göreviyle devlet yönetimi Pervâne Muînüddin Süleyman'ın, vezirlik görevi Sahib Fahreddin Ali'nin, Saltanat Naibliği (Niyabet) Eminüddin Mikail'in, İstifa (Maliye) Mecdüddin Mehmed b.Erzincani'nin, işraf Celaleddin Mahmud bin Emirü'l-Hacc'ın, atabeklik Arslan Doğmuş'un, beylerbeyliği ise Şerefeddin Mes'ud bine'l-Hatır'ın (Hatiroğlu) nezdinde devam etmiştir. Taceddin Mu'tez ise İlhanlıların tahsis etmiş olduğu yetki ile devlet müşavirliği (müşaveret) makamında görev almıştır.⁸⁵

3.2.1. Mısır Sultanı Baybars'ın Ermenilere Karşı Sefere Çıkışı

Mısır Sultanı Baybars, Hülagu Han'ın Ermeni Kralı Hetum ile birlik olarak Suriye'ye saldırması üzerine sinirlenmiş, Ermeniler üzerine bir sefere çıkma kararı almıştır. Sultan Baybars'ın sefer için hazırlık yaptığını ve yola çıktığını öğrenen Kral Hetum, Anadolu'ya kaçmıştır. Ülkenin başına ise oğlu Leon'u (Levon) tayin etmiştir. 1265 yılında gerçekleşen bu sefer ile Sultan Baybars, Ermenileri büyük bir bozguna uğratmıştır. Kral Hetum'un oğlu Leon esir alınmış, pek çok Ermeni askeri kılıçtan geçirilmiştir. Kerencil (Gerencil), Serfendikâr (Sarfendegâr), Tel Hamdun (Telhamdun) ve Sis⁸⁶ şehri yağmalanmıştır. Tüm bunlar yaşanmışken Kral Hetum, Anadolu'dan Moğol askerleriyle birlikte yardıma gelmiştir. Ancak her şeyin sona erdiğini görerek bir şey yapamamış, Mısır Sultanı Baybars'dan anlaşma talep etmiştir. Sultan Baybars ise ilk olarak Hülagu Han'ın Halep'i zapt ettiği sırada esir almış olduğu Sungur el-Aşkar'ın kendisine teslim edilmesini istemiştir. İkinci olarak ise Behesni, Derbisak, Merziban ve Raban kasabalarının iadesi karşılığında anlaşmayı kabul etmiştir. Oğlu Leon'un serbest kalabilmesi için bu iki koşulu da kabul eden Kral Hetum, Sungur el-Aşkar'ı almak için Abaka Han'ın yanına gitmiştir. Dönüş yolunda ise Anadolu'dan geçerken Pervâne Muînüddin tarafından ağırlandırılmıştır. Pervâne'nin 1268 (666) senesinde Kral Hetum'un kızıyla evlenmek

⁸⁵ Yinanç, *a.g.e.* s.267; Turan, *Selçuklular Zamanı*, s.550; Aksarayi, *a.g.e.* s. 66-67; Müneccimbaşı, *a.g.e.*, s.113-114; Öngül, *Selçuklular Tarihi 2*, s. 213.

⁸⁶ İbni Kesir, *a.g.e.*, s.428-429; Sultan Baybars'ın, Sis şehri'nin 664 senesinin Zilkade ayın 20'sinde (23 Ağustos 1266) fethettiğini belirtmiştir.

istemesi ve kralında rıza göstermesi durumunda etkili bir bağ kurdukları düşünülebilir.

Sultan Baybars'ın Ermeni Krallığından rahatsız olduğu gibi Anadolu'daki Moğol tahakkümünden de rahatsız olduğu görülmektedir. Üstelik Moğolların rahatlıkla Anadolu üzerinden Suriye'ye yapmakta oldukları saldırılar, Moğolları Anadolu'dan çıkarmak istemesini destekler nitelikte olmuştur. Bu sebeple Sultan Baybars, 1269 (H.667) senesinde Anadolu üzerine bir akın emri vermiştir. Burada Sultan'ın emrinin Moğollara karşı olduğu bilinmektedir. Ancak Birecik'ten hareket eden Suriye akıncıları, Sultan Baybars'ın emrinin tersi hareket ederek Anadolu'ya girmiş ve Malatya kazalarından biri olan Gerger kasabasının yakınlarındaki Şermusak kasabasının yerli halkına saldırmışlardır.⁸⁷

3.2.2. Abaka Han ve Berke Han'ın Mücadelesi

Abaka Han ile Berke Han arasındaki mücadelelerin nedenleri birden fazla olmakla birlikte farklı yapılardan meydana gelmiştir. Berke Han'ın İslam dinini benimseyerek Cengiz Han'ın dinine mensup olmaması daha sonra siyasi nedenlerden dolayı Mısır Sultanı Baybars ile ittifak kurarak İlhanlı Devleti'ne karşı savaşması ve zafer kazanması gibi farklı sebeplerden söz etmek mümkündür. Ancak neticede Abaka Han ilişkileri düzenli tutmak istemiş bu sebeple olanları göz ardı etmiş, Berke Han'ın camii inşa etmek istemesine dahi olumlu cevap vermiştir. Fakat bu düzenli ilişkiler uzun sürmemiş, İlhanlıların Azerbaycan Seferinde Altın Orda mensubu askerleri öldürmeleri sonucunda pamuk ipliğine bağlı olan barış bozulmuştur. Sonuç olarak iki ordu da 3 Şevval 663(19 Temmuz 1265) senesinde Aksu denilen Çağanmuran yakınlarında karşılaşmıştır. Sonuç olarak Altınorda komutanı Nogay'ın gözüne ok saplanması sonucunda ordu telaşa kapılmıştır. Dağılan ordu Şirvan'a kadar ilerlemiş, Abaka Han ise Kür Irmağını geçmiştir. Etkili bir savaş taktiği ile geçmiş olduğu köprüyü de yıktıran Abaka Han, Berke Han'ın Kür Irmağını geçmesini böylece

⁸⁷ Yinanç, *a.g.e.* s.268-269-270; Bar Hebraeus, *a.g.e.*, s.586-587-588; Ayrıntılı bilgi için bkz. Baybars el-Mansuri, *a.g.e.*, s 47-51; Ayçiçek, *a.g. m.*, s.14-15; Gökhan, *a.g. m.*, s.32. Abû'l-Farac Tarihi II eserinde Kral Hetum'un oğlu Leon'un 1266 senesi Ağustos ayının 24. günü ve haftanın 3.günüde esir alındığını kaydetmiştir. Ayrıca Malatya'ya gerçekleşmiş olan saldırı hakkında sadece Mükrimin Halil Yinanç bilgi vermektedir.

engellemiştir. Bu durumun farkında olan Berke Han ise Tiflis'e doğru hareket ederek ırmağı geçmeyi planlamıştır. Ancak yolda hastalanarak ölmüştür.⁸⁸

3.2.3. II. İzzeddin Keykavus'un Berke Han Tarafından Kurtarılması

Daha önce bahsetmiş olduğumuz konu dâhilinde 1262(660) senesinde İstanbul'a sığınmış olan Sultan İzzeddin Keykavus, büyük yanlış hamleler gerçekleştirmiştir. Öyle ki Bizans imparatorunun yerine İstanbul'a sultan olabileceği fikirlerine kapılmış böylece Vasilyus'un gazabına uğramıştır. Bir gece Sultan İzzeddin Keykavus ve Ali Bahadır sohbet ederken akıllarındaki bu tehlikeli fikirleri sesli olarak dile getirmişlerdir. "Bir fırsat bulunur Vasilyus gezinti yerinde ortadan kaldırılırsa, bu ülkenin padişahlığı sultana geçer ve burası onun eski ülkesine katılır" gibi sözler sarf etmişler, bu sözler ise Kir Kedid (sultanın Hristiyan dayısı) tarafından Vasilyus'a taşınmıştır. Bu planları işiten Vasilyus ise doğru zamanı bekleyerek Emir-i ahur Uğurlu ve Ali Bahadır'ı evine çağırarak ve burada tutuklatmıştır. Sultan İzzeddin Keykavus, annesi ayrıca iki oğlu Gıyaseddin Melik Mes'ud ve Rükneddin Keyumers'i Enez (Enos)⁸⁹ kalesine hapsedmiştir. Yakalanmış olan Emir Uğurlu'nun gözlerine mil çektirilmiş, Ali Bahadır ise öldürülmüştür.⁹⁰

Berke Han, İslamiyet'i kabul ettikten sonra Sultan İzzeddin Keykavus'un Selçuklu sultanı olduğu sıralarda hanedandan bir kimse ile evlenmek istediğini elçi vasıtasıyla bildirmişti. Bu istek uygun bulunmuş böylece Berke Han, Sultan İzzeddin'in halası⁹¹ aynı zamanda Alaaddin Keykubad'ın kız kardeşi ile evlenmiştir. 1269 (H.668) senesinde Altın Orda Devleti hükümdarı Berke Han'ın emri ile Sultan İzzeddin Keykavus'un kurtarılma kararı verilmiştir. Bu kararın en etkili nedeni ise sultanın halası olan Berke Han'ın eşi olarak gösterilebilir. Berke Han'ın nikâhlı eşi olan sultanın halası, Sultan İzzeddin'in Frenklerin elinden kurtarılması için Berke Han'ı teşvik etmiştir.

⁸⁸ Fazlulah, *a.g.e.*, s.80; Durmuşoğlu, *a.g.m.*, s. 9-10; Bingöl, *a.g. t.*, s.91-92; İbni Kesir, *a.g.e.*, s.431. Berke Han'ın ölümüyle yerine Mengü Han'ın geçtiğini kaydetmiştir; Ayrıntılı bilgi için bkz; Yakubovskiy, *a.g.e.*, s.60.

⁸⁹ Turan, *Selçuklular Zamanı Türkiye*, s. 499.

⁹⁰ Bibi, *El Evamirü'l-Ala'îye*, s.160-161; Yazıcızade, *a.g.e.*, s.631-632.

⁹¹ Kaynaklarda bizzat ismi geçmemektedir.

Böylece Berke Han'ın emri ile Kutlug Melik'in tam donanımda birkaç bin⁹² süvarisi bu emir için görevlendirilmiştir. Deniz yolundan gemiler ile ilerleyen Kutlug ve askerleri İstanbul'a varıp sultanın hapsedilmiş olduğu kaleyi bulmuşlar, kale halkından sultanı teslim etmelerini istemişlerdir. İlk başta bu isteğe olumlu bakmayan kale halkı tehdidin büyüklüğünü fark edince sultanı, oğullarını ve yakınlarını serbest bırakmıştır. Böylece Sultan İzzeddin Keykavus kurtarılmış ve Kırım'a getirilmiştir. Kırım'a gelen Sultan İzzeddin, Berke Han ile bizzat görüşmek istemiştir. Ancak bu istek hiçbir zaman gerçekleşmemiş, Berke Han, Tiflis yolunda vefat etmiştir. Oysaki Berke Han'ın, sultan geldiğinde büyük bir ordu ile ülkesine geri göndermek istediği böylece Anadolu'daki Moğol tahakkümünü sona erdirmeyi planladığı düşünülmektedir. Berke Han'ın vefatından sonra yerine geçen Mengü Han bu planı gerçekleştirememiştir. Berke Han'ın kız kardeşlerinden biri olan Orbay Hatun ile Sultan İzzeddin'i evlendirmiş, Kırım vilayetini de sultana ikta etmiştir. Böylece Sultan İzzeddin Keykavus ölüm yılı olan 1279 senesine kadar Kırım'da yaşam sürmüştür.⁹³

3.2.4. Sahip Ata (Fahreddin Ali)'ya Tuzak Kurulması (1271)

Pervâne Muînüddin yukarıda bahsettiğimiz üzere Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev'in küçük yaşta tahta geçmesi üzerine devlet yönetiminde daha kuvvetli bir konuma yerleşmiş, çevresindeki devlet erkânı ise kendi yakınlarından oluşan bir topluluk olarak meydana çıkmıştır. Bu durumda vezirlik makamında bulunan Sahip Ata, Pervâne Muînüddin için bir yabancı olarak tehlike arz etmiştir. Pervâne Muînüddin ve çevresindekiler bu durumu Sahip Ata'yı etkisiz hale getirerek çözüme kavuşturma kararına varmışlardır. Tamda bu sırada eski Sultan İzzeddin Keykavus'un, Sahip Ata'ya yazmış olduğu mektup Pervâne Muînüddin için kaçırılmaz bir fırsat olarak

⁹² Yinanç'ın eserinde net olarak 20.000 atlı olarak kaydedilmiş, Aksarayi ise eserinde birkaç bin olarak bahsetmiştir.

⁹³ Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ie* s.161-162; Aksarayi, *a.g.e.* s.56-57; Yinanç, *a.g.e.* s.270-272; Yazıcızade, *a.g.e.*, s.632-333. Bibi eserinde farklı olarak Berke Han'ın Sultan İzzeddin'i kurtarma faaliyetinin Allah'ın bir vesilesi olarak bağlamıştır. Berke Han'ın eşi bahsi geçmemektedir. Bir de Vasilyus'un elinde esir olarak kalmış olan Sultan İzzeddin'in annesinin, "oğlunun başına felaket geldi" sözleri üzerine kendini yüksekçe bir yerden atarak intihar ettiği kayıtlara geçmektedir. Bu haberi alan Sultan İzzeddin'in ise büyük bir üzüntüye kapıldığı kaydedilmiştir.

ortaya çıkmıştır. Sultan İzzeddin Keykavus kendi yönetimi sırasında, Sahip Ata'nın vezirliğini yaparak, yanında yer almasından kaynaklı onu kendisine yakın olarak kabul ettiği bu sebeple mektubu Sahip Ata'ya yazdığı düşünülmektedir. Sultan İzzeddin'in 1271(669) senesinde kaleme alınan mektubunda; Kırım-Suğdak bölgesinin ikta olarak yeterli olmadığından, ihtiyaçlarını karşılayamadığından ve yardım talebi için kendisine gelen kimselere maddi olarak yetemediğinden bahsetmiş, kısaca kendi sıkıntılarını Sahip Ata'ya anlatmıştır. Bu mektup üzerine ikilemde kalan Sahip Ata ne yapacağına karar veremeyerek Pervâne Muînüddin'e danışmak istemiş, kendisine yazılan mektubu Pervâne'ye göndererek ona fikrini sormuştur. Pervâne Muînüddin ise okuduğu mektup üzerine Sultan Tuğrul (Büyük Selçuklu Sultanı II. Tuğrul 1177-1184)'un da aynı sıkıntıları yaşadığını bu yüzden Ermen Şah (Ahlat hükümdarı)'dan yardım istediğini ancak Şah'ın ona yardım etmeyerek cimrilik ve kötü şöhreti ile anılır olduğunu hatırlatarak, Sultan İzzeddin'e yardım etmesini tavsiye etmiş, mektubun kendisine yazılması dahilinde ise kesinlikle yardım edeceğini belirtmiştir. Böylece Sultan İzzeddin'e yardım etmekte bir sakınca görmeyen Sahip Ata, bir miktar maddi destek ile Sultan'a yardımda bulunmuştur.⁹⁴

Bu durum üzerine harekete geçmek isteyen Pervâne Muînüddin, Sahip Ata'nın büyük oğlu olan Tâceddin Hüseyin'den çekindiği için Hatiroğlu Şerefeddin ile anlaşmıştır. Hatiroğlu, Taceddin Hüseyin'i evine davet etmiş, evinden içeri girdiğinde ise alıkoymuştur. Bunun üzerine herhangi bir çekincesi kalmayan Pervâne Muînüddin, divan-ı erkânda Sahip Ata'nın kendisine fikrini söylemesi için göndermiş olduğu mektubu delil olarak göstererek “Efendimize hile ve tuzak kurmayı düşünen, onun muhalifleri ve düşmanlarıyla iş birliği yapan bu kimseyle nasıl bir arada yaşanır? Ona ne tür bir ceza ve ders verelim?” diyerek açıkça Sahip Ata'yı padişah'a ihanet etmekle suçlamıştır. Sahip Ata bu suçlama üzerine ise;

⁹⁴ Aksarayi'nin eserinde bu yardım; altın bir maşrapa olarak geçmektedir. Bibi'nin eserlerinde; birkaç elbise, altın bir maşrapa, beş yüz altın (miskal) ve başkaca kıymetli eşya olarak belirtilmiştir. Turan ise eserinde; bir vasıta aracılığıyla bir miktar altın gönderdiğini kaydetmiştir. Yinanç ise; birçok kıymetli hediyeler, elbiseler ve altın külçeleri olarak belirtmiştir. Yazıcızade Ali ise güvenilir bir kimseyle Kemahlar (tüylü ipek kumaş türü), katifeler (kadife kumaş), bir altın maşrapa, beş yüz miskal (bir buçuk dirhem değerinde ağırlık ölçüsü), altın sagrak (kadeh-kâse), çeşitli zarif tengsuklar ve üç bin Firengi gönderdiğini belirtmiştir.

*“Bu konuyu bu şekilde ele alarak saptırmamak gerekir. Bu mektuplar bana geldiği zaman hiç vakit kaybetmeden size gönderdim. Konuşulanları fırsatı gelince anlatmıştı. İşin başlangıcından bu zamana kadar hiçbir durumda size muhalefet etmedim ve anlaşma sınırlarının dışına çıkmadım. Benim bu olayda hiçbir suçum yok. Bundan sonra Tanrı ve siz efendimiz ne buyurursa o olur.”*⁹⁵

Sözlerini söyleyerek kendisini savunmuştur. Pervâne Muînüddin Sahip Ata için direk ölüm emri verme isteğinde olsa da Sahip Ata’nın Moğol yarlığı ile atanmış olması nedeniyle bu isteğini gerçekleştirememiştir. Bu sebeple dönemin Emir-i dad’ı Eminateddin Delicani’nin evine tutsak olarak gönderilmiştir. Sahip Ata’nın ölüm emrini ancak Moğolların kendisine inanmalarıyla gerçekleştirebilecek olduğunun bilincinde olan Pervâne Muînüddin, Sadruoğlu Şemseddin’i Amid (Diyarbakır) Subaşılığını teklif ederek kendi tarafına çekmiştir. Pervâne Muînüddin, Şemseddin’i olanları Sahip Ata’nın aleyhinde olacak şekilde Moğollara aktarması için görevlendirmiştir. Olanları Şemseddin’den işiten Moğol emirleri bu konunun Abaka Han’ın huzurunda görüşülmesi gerektiğini bu vakte kadar da Sahip Ata’nın tutsak tutularak öldürülmemesi kararına varmışlardır. Bu sebeple Sahip Ata görevinden azledilerek, Osmancık Karahisar’ı kalesine gönderilmiştir.⁹⁶

Sahip Ata’nın vezirlik makamından azledilmesi ile devletin yönetim makamlarında bazı değişiklikler meydana gelmiştir. Boşalan vezirlik makamına, maliye nezaretinde görev yapmakta olan Erzincanlı Mecededdin Ebu’l-Hamid Muhammed’l Hasan (Pervâne’nin damadı) getirilmiş, maliye bakanlığına (istifa) Celaleddin Mahmud, devlet murakabe (işraf) nazırlığına Hatir Zahireddin Mütevec b.Abdürrahim, nazır-ı memalik makamına ise Erzincanlı Zeyneddin Ahmed getirilmiştir.⁹⁷

3.2.5. Sahip Ata’nın Vezirlik Makamına Yeniden Tayini

⁹⁵ Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ie* s.174.

⁹⁶ Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ie* s.171-174; Bibi, *Selçukname*, s. 228-230; Aksarayı, *a.g.e.*, s.71; Turan, *Selçuklular Zamanı Türkiye*, s.550-551; Yinanç, *a.g.e.* s.273-275; Öngül, *Anadolu Selçukluları*, s.279-280; Öngül, *Selçuklular Tarihi* 2, s.213-214.

⁹⁷ Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ie* s.175; Turan, *Selçuklular Zamanı Türkiye*, s.551; Aksarayı, *a.g.e.* s.71-72; Yazıcızade, *a.g.e.*, s.642-646. Yazıcızade Ali eserinde Pervâne Muînüddin’in aklına fitne sokarak Sahip Fahreddin ile aralarına fitne sokulduğu yazılmıştır.

Sahip Ata'nın Osmancık kalesine hapsedilmesi üzerine, Abaka Han'ın elçileri aracılığıyla huzura çıkan Sahip Ata yargılanmış ve soruşturma sonucunda hayatı bağışlanmıştır. Sahip Ata 1273-1274 (H.672) senesine kadar Konya'da bulunarak vakıf ve sebillerin yapılması ve hayır kurumlarının işletilmesi gibi görevler ile meşgul olmuştur. Ancak bu süre zarfında insanların Sahip Ata'nın vezirlikten azledilmesi konusu insanların konuşmalarından eksilmemiş ve Sahip Ata'yı rahatsız eder duruma gelmiştir. Bu durumlardan sıkıntı duymaya başlayan Sahip Ata bir karara vararak tekrar vezirlik makamına gelmek istemiş bu sebeple de Abaka Han ile görüşme kararı almıştır. Pervâne Muînüddin'in sınır işleri tedbiri için Elbistan'a gitmesinden faydalanan Sahip Ata, Abaka Han ile görüşmek için yola çıkmıştır. Bir ay'ın neticesinde Abaka Han ile görüşmeyi başaran Sahip Ata, sunmuş olduğu armağanlar ile Abaka Han'ın gözüne girmeyi başarmıştır. Böylece Sahip Ata, Abaka Han'ın yarlığı ile tekrar vezirlik makamına yükselmiştir. Bu kadarla da kalmayarak iki oğluna da Lâdik (Denizli), Honaz ve Karahisar bölgelerinin subaşılığı görevi uygun görülmüştür. Hali hazırda vezirlik makamında bulunan Mecededdin Muhammed ise vezirlikten otomatik olarak düşmüştür. Tekrar maliye (istifa) nezareti görevine getirilmesi ise daha aşağı bir makam olacağından Celaleddin Karatay zamanındaki gibi yetkiler ile Atabeglik görevine uygun görülmüştür.⁹⁸

⁹⁸ Aksarayi, *a.g.e.* s.72-73; Yinanç, *a.g.e.*, s.278-279; Yazıcızade, *a.g.e.*, s.646; Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ie*, s.175-176; İbni Şeddad, *a.g.e.*, s. 24-56-57; Turan, *Resmî Vesikalar*, s.4-7; Kaymaz, *a.g.e.*, s.40; Yıldız, *a.g.e.*, s.329-330; Turan, *Selçuklular Zamanı Türkiye*, s.551; Öngül, *Selçuklular Tarihi 2*, s.214; Bingöl, *a.g. t.*, s. 94-95. Ancak belirtmemiz gerekir ki Turan'ın Selçuklular Zamanı Türkiye eserinde bazı farklılıklar göze çarpmaktadır. Eserinde Sahip Ata'nın hapsedilişi üzerine daha sonra serbest bırakıldığı ve 1274 yılına kadar hayır işleri ve vakıf işleriyle meşgul olduğunu belirten Turan, Sahip Ata'nın Abaka Han huzuruna insanların yapmış olduğu dedikoduların sona ermemesi nedeniyle mecbur kaldığı için çıkmış olduğunu belirtmiştir. Yani Abaka Han'ın elçileri vasıtasıyla Sahip Ata'nın huzura çağrılışını 1274 yılından sonra olarak belirtmiştir. Bir de Bibi'nin eserinden farklı olarak Mecededdin Muhammed'in Sahip Ata'nın vezirlik görevine geri gelmesiyle istifa etmek istemesinden söz etmiştir. Resmi Vesikalar eserinde ise Mecededdin Muhammed'in atabeglik makamına getirilerek istifa etmek istemesinin önüne geçildiğinden bahsedilmiştir. Baybars Tarihi II eserinde ise Sahip Ata'nın Abaka Han huzuruna çıkışından bahsettiği gibi Toko Noyan, Sultan Gıyaseddin ve Pervâne Muînüddin'in de Abaka Han'ın huzuruna çıktığından bahsetmiş ve daha sonra Pervâne Muînüddin'in Ecay'ın yaptıklarını Abaka Han'a bildirdiği bir mektup yazdığından bahsetmektedir. Tüm bu olanları ise 674 yılıyla kaydetmiştir. Ayrıca belirtmemiz gerekmektedir ki Turan ve Kaymaz eserlerinde Sahip Ata'nın Abaka Han'a hediye ettiği armağanların dışında 2000 baliş ve taşıma işlerinde kullanılması amacıyla da 700 at verdiği yazmaktadır.

3.2.6. Sahip Ata

Sahip Ata hakkında yeri gelmişken ayrıntılı bilgi vermek gerekmektedir. Yukarıda da birçok yerde bahsedildiği üzere Sahip Ata, Türkiye Selçuklu Devletine uzun yıllar boyunca hizmet etmiş olan bir devlet adamıdır. Babası'nın Hüseyin el-Konevî olduğu bilinmekle beraber Selçuklu devletindeki ilk görevi emir-i dad'lık olmuştur. Daha sonra yaşanmış olan “Üç Kardeş” döneminde ise II. İzzeddin Keykavus'u desteklediği görülmüştür. Devletin iç meseleleriyle ilgilendiği gibi dış meseleler ile de yakından ilgilenen Sahip Ata, Batu Han'a elçi olarak gönderilmiştir. İlhanlı kumandanlarının yersiz para isteklerini engellemek için Batu Han ile görüşmüş ve bu sorunu, Selçuklu Devleti lehine almayı başardığı yarlığ ile neticelendirmiştir. Bizim de bahsetmiş olduğumuz gibi II. İzzeddin Keykavus'un Hülagu Han'ın huzuruna gideceği vakit ise naib-i saltanat görevine atanmış, Mahmut Tuğraî'nin ölümü ile de Türkiye Selçuklu Devleti veziri olmuştur. III. Gıyaseddin Keyhüsrev'in küçük yaşta tahta geçmesi sebebiyle Pervâne ile devleti ortak şekilde yönetmiştir. Sadece siyasi başarılarından ibaret olmayan Sahip Ata yaptırmış olduğu birçok medrese, cami, külliye, hamam ve zaviyeler sebebiyle “ata” unvanını kazandığı bilinmektedir. Yapmış olduğu hayır işleri sebebiyle halk arasında “Ebü'l-Hayrat” olarak da bilinmiştir. Başlıca Kayseri, Konya ve Sivas olmak üzere 18 adet mimari eser yaptırmış olduğu bilinmekle birlikte bunlardan en önemlileri olarak; “Sahip Ata Külliyesi”, Konya'da “İnce Minareli Medrese” ve Türbesi, Kayseri'de “Sahibiye Medresesi” ve Çeşmesi, yine aynı şekilde Kayseri'de bir başka çeşme, Sivas'ta “Gökmedrese” ve başka bir çeşme daha, Akşehir'de “Taşmedrese” ve Mescidi son olarak ise İshaklı (Sâhib Ata) Kervansarayı sayılmaktadır. Yaptırmış olduğu eserlerden de anlaşıldığı üzere Sahip Ata yüksek gelir kaynaklarına sahip bir şahıstır. Bu eserlerin yanı sıra kayıtlara da geçmiş olan Sahip Ata'nın 1285 (684) yılında iktâ bölgesi olan Karahisar-ı Devle'de⁹⁹ bulunan hazinesinden Moğol şehzadesi'nin

⁹⁹ Afyonkarahisar, yakın bir zamana kadar Sahip Ata'nın iktâ olması sebebiyle “Karahisar-ı Devle” veya “Karahisar-ı Sâhib” olarak bilinmekteydi. Kendinden sonra oğulları ve sülalesi bu bölgede yaşamıştır.

masrafları için tahsis etmiş olduğu 400.000 dirhemlik nakit meblağ'da maddi durumunun çok yüksek olduğunu destekler niteliktedir.¹⁰⁰

Sahip Ata'nın yeniden vezirlik görevine atanmasıyla Pervâne Muînüddin arasında yaşanmış olan tüm bu hadiseler iki taraf içinde sineye çekilmiş, ortak devlet yönetimi eski sistemde devam etmiştir. Ancak özellikle belirtmek gerekmektedir ki Moğollar 'ın Pervâne Muînüddin'e olan güvenleri ilk kez sarsılmıştır.

3.2.7. Sultan Baybars'ın Abaka Han'a Elçi Göndermesi ve Pervâne ile Mektuplaşması

1271-1272 (670) yılında Sangar-Samağar, Abaka Han tarafından görevlendirilerek Anadolu'da Moğol ordusu başkumandanlığı yapmaktadır.¹⁰¹ Noyan ve Pervâne Muînüddin'in Devlethan ve Sa'daddin Sa'id adında iki elçiyi görevlendirerek Şam'da bulunan Sultan Baybars'ın huzuruna göndermişlerdir. Dımaşk'a giren Sultan Baybars dinlendikten sonra iki elçiyi de huzuruna kabul etmiştir. Gelen elçiler Samgar Noyan'ın selamını ilettikten sonra Anadolu Selçuklu ve Memluk Devleti arasında bir husumetin yaşanmadığını, eğer ki yaşanır ise de isteklerinin yerine getirilmeye çalışacağı ve Abaka Han'a bir elçi göndermesinin uygun olacağını bildirmişlerdir. Bu durumdan memnun olan Sultan Baybars ise perdedar Emir Fahraddin Ayaz el-Makri ve Mübarüziddin et-Turi'yi görevlendirmiştir. Elçiler ilk olarak Samgar Noyan ile görüşmüşler ve ona bir ok takdim etmişlerdir. Daha sonra Pervâne Muînüddin tarafından İran'da bulunan Abaka Han'ın huzuruna çıkmışlar ona da bir zırh takdim ettikten sonra Sultan Baybars'ın şu isteklerini nakletmişlerdir. Baybars tarafından elçi gelmesini arzu etmekte olduğunu Samgar Noyan'ın elçi göndererek Baybars'a bildirdiğini ve buna binaen Baybars'ın kendilerini gönderdiğini ve Baybars'ın Abaka'ya mutavaat ederek ondan el çekmesi, bugün Abaka'nın elinde bulunan Müslümanların beldelerinden onun el çekmesiyle meşrut

¹⁰⁰ Aksarayı, *a.g.e.*, s. 47-48-114-115; Turan, *Selçuklular Zamanı Türkiye*, s. 552; Yinanç, *a.g.e.*, s. 273-274; Erdoğan Merçil, "Sâhib Ata", DİA. , (İstanbul, TDV Yayınları, 2008, 35), s. 515-516. Sahip Ata'nın kişiliği hakkında ayrıntılı bilgi için bkz; Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ıye*, s. 240-241.

¹⁰¹ Sümer, *a.g.e.*, s. 38; Sultan Baybars'ın Anadolu'ya bir sefer düzenleyebileceğini düşünerek Acay ve Samağar Noyan'ı görevlendirdiğini kaydetmiştir.

bulunduğunu Baybars'ın söylediğini Abaka Han'a iletmişlerdir. Bu durum karşısında öfkelenen Abaka Han, "Bu mümkün olmayan işlerdendir. Bunun iyisi her iki tarafın elinde bulunan memleketlerin olduğu gibi kalmasıdır" cevabını vermiştir. Abaka Han'ın bu duruma öfkelenildiğini gören Pervâne Muînüddin ise kendisine yeniden bir fırsat yaratma kararı almıştır. Öyle ki kendisine sıkıntı çıkarmakta olan Acay (Abaka Han'ın kardeşi) ve Samgar Noyan'ı bu konu vesilesiyle ortadan kaldırmak isteyerek Baybars'ın Han'a elçi göndermesini de kendisine kanıt olarak sunmuştur. Bu sebeple Abaka Han'a; "padişahlıkta akrabalığa bakılmaz, icabında oğul babaya ve kardeş kardeşe kıyar. Kardeşin Acay beni öldürüp Rum tahtına geçmek ve Mısır hükümdarına tabi olmak azmindedir" gibi sözler ile Acay 'ın aleyhinde Abaka Han'ı kışkırtmaya çalışmıştır. Pervâne Muînüddin 'in böyle bir hamle yapmasının sebebi olarak ise Acay'ın kendisine karşı gücünü kullanması, zor işler buyurması ve yapmadığı takdirde ise tehdit etmesi olduğu gösterilebilir. Ancak netice Pervâne Muînüddin 'in planladığı gibi gerçekleşmemiştir. Acay'ın Anadolu'ya döndüğünde kendisine daha da katı davranmakta olduğunu gören Pervâne Muînüddin, Abaka Han'a söylediği sözlerin Acay'a iletildiğini böylece anlamıştır. Bu durum karşısında endişeye kapılan Pervâne Muînüddin, Moğollar'ın kendisine karşı tereddüt yaşayacağını düşünmüştür. Bu sebeptendir ki Sultan Baybars ile iletişime geçme kararı almıştır. Yazmış olduğu mektubu bir adam vasıtasıyla Dımaşk'tan yeni dönmüş olan Sultan Baybars'a Mısır'da ulaştırmıştır. Mektupta ise III. Gıyaseddin Keyhüsrev'in ve kendisinin hükümdarlığının devam etmesi şartıyla, Tatarlara karşı mücadele etmesi için Sultan Baybars'ı ve ordusunu Anadolu'ya davet etmiştir. Bu durum karşısında görülmektedir ki, Pervâne Muînüddin için Anadolu'da Moğol veya Memluk askerlerinin olması önemli değildir. Önemli olan kendi yönetiminin bir şekilde devam ediyor olmasıdır. Sultan Baybars bu mektuba bir karşılık yazarak kendi askeri durumundan bahsetmiş, erzak, askerlerin ve atların durumundan bahsederek Anadolu'ya gelme işini ertelemesi gerektiğini bildirmiştir. Ancak Abaka Han'ın, Acay ve Samgar Noyan'ı Anadolu'dan çekmesiyle Pervâne Muînüddin, Sultan Baybars ile olan mektuplaşmasını kesmiş, sultanın cevap mektubuna karşılık verme gereği duymamıştır. Anadolu'dan alınan Acay ise Abaka Han'ı uyarmak amacıyla Pervâne ve Toku Noyan'ın iş birliği ile Rum'u soyacaklarını bu sebeple kendisinden kurtulmak istemeleriyle kötüleme yoluna gittiklerini söylemiştir. Bunlara cevaben Abaka Han ise "Pervâne kim oluyor? Senin hakkında onun sözü

dinlenir mi? Onun hayatı senin elindedir. İstersen yaşatır; istersen öldürürsün!” sözlerini söylemiştir. Pervâne Muînüddin, Abaka Han ve Acay arasında gerçekleşmiş olan bu mektuplaşmadan haberi olunca Abaka Han’ın cevap olarak yazmış olduğu mektubu bizzat okumak istemiştir. Bunun için de mektubu ulaştıracak kişinin başına bir gözcü yerleştirmiştir. Daha sonra bu kişi Pervâne’nin evine davet edilerek bol ikramda bulunulmuş, neticede ise sarhoş edilmiştir. Böylece sarhoşluğundan yararlanılarak mektup alınarak Pervâne Muînüddin’e ulaştırılmıştır. Mektubu böylece okuyabilen Pervâne Muînüddin bunlar hiç yaşanmamış gibi mektubun yerine konulmasını emretmiştir. Abaka Han’ın cevabını bizzat okuyan Pervâne Muînüddin ise çözümü büyük hediyeler ile Acay’ın gönlünü almaya çalışmakta bulmuştur. Ancak Acay’ın gönlünü almaya çalışırken bile kendi emellerini yürütmeye devam ederek, Acay’ın Pervâne ve Toku Noyan’ı öldürerek Anadolu’yu Sultan Baybars’a bırakmayı hedeflediğine dair Anadolu’da yaşayan kadıların, fakihlerin ve belirli kişilerin imzalarını toplamıştır. Bunları da Abaka Han’a delil olarak yollamıştır. Tüm bu olanlara karşılık ise Acay, Toku Noyan, Pervâne Muînüddin, Papaz Merhasya ve Beylerbeyi Seyfeddin Toruntay, Abaka Han tarafından huzura çağırılmıştır. Pervâne Muînüddin ‘in, Acay için yapmış olduğu bu son hamle ile kendisine karşı kişileri bertaraf etmek için sıklıkla kullanmış olduğu bu yöntemi şimdi ise Moğollardan kendisine engel olarak gördüğü bir kişi olan Acay için kullandığını göstermektedir.

102

3.2.8. Selçukî Hatun’un Abaka Han’ın Oğlu Argun Han ile Evlenmesi

Tüm bu çatışmaları sonlandırmak isteyen Abaka Han çözümü evlilik yoluyla kurulacak olan akrabalık ilişkilerinde bulmuştur. Böylece 1275 (674) yılında Kılıç Arslan’ın kızlarından biri olan Selçukî Hatun’u oğlu Argun Han ile evlendirme kararı almış, hazırlılar tamamlanır tamamlanmaz ise gelinin getirilmesini buyurmuştur. Böylece evlilik için her iki taraf da hazırlıklara başlamıştır. İbni Bibi çeyiz hazırlıklarının takibi için bizzat Sadr-ı kebir Kemaleddin İbn Rahat’ın

¹⁰² İbn Şeddad, *a.g.e.*, s.5-7,33-34,57; Turan, *Selçuklular Zamanı Türkiye*, s.553-554; Sümer, *a.g.e.*, s.38-41; Yinanç, *a.g.e.* s.276-277; Yıldız, *a.g.e.*, s.330-331; Öngül, *Selçuklular Tarihi 2*, s.215-216; Bingöl, *a.g. t.* s.72-73; Durmuşoğlu, *a.g. m.*, s. 234-235. Sümer, olayların tarihini 1274-1275(673) olarak kaydetmiştir.

görevlendirildiğini kaydetmiştir. Hazırlıklar tamamlandıktan sonra Sultan III. Gıyaseddin Keyhüsrev, Pervâne Muînüddin, vezir Sahip Ata, beylerbeyi Seyfeddin Toruntay ve Atabeg Mecdeddin Muhammed Selçukî Hatunyola çıkmışlar ve Kayseri'ye varmışlardır. Daha sonra Sivas'a geçen Pervâne Muînüddin ve Sahip Ata uzunca müddet burada konaklamışlardır. Bunun sebebi olarak Pervâne Muînüddin'in Abaka Han'dan çekinmesi olarak görülmektedir. Üstelik kendisinin Anadolu'dan ayrılması ile bazı olayların yaşanmasından korktuğu anlaşılmaktadır. İbni Bibi ve Yazıcızade Ali'nin eserinde, Pervâne Muînüddin'in gizli olarak Emir Sinaneddin'e

“Ben Hatiroğullarının tutumlarında, davranışlarında ve sözlerinde şimdiye kadar hiç iyilik ve hayır görmedim. Şüphemiz olmasın onlardan büyük bir bela ve elim bir fitne çıkacak. O karışıklıkta büyükler yorulacak ve ar tozları her yeri kaplayacak. Eğer burada kalmış olsaydım, her ne kadar benim yetiştirdiğim kimseler olsalar da bunların pasını varlık aynasının üzerinden silerdim. Yine de siz ikiniz gece gündüz birlikte durmayı yapılması gereken işlerden sayın. Fırsat düşünce savunmaya geçmeden onları yere serin. O iki kardeşin kanlarını dökmede acele edin, o konuda hızlı davranmayı ihmal etmeyin”

Diyerek uyarıda bulunduğunu kaydetmiştir. Abaka Han'dan çekinerek göreceği davranışlardan endişe duyan Pervâne Muînüddin, Sivas'ta bu uzun süre kalışını ise Selçukî Hatun'un çeyiz meselesiyle ilgiliymiş gibi göstermiştir. Ancak netice de Pervâne Muînüddin, Abaka Han'ın yarlığına daha fazla karşı gelemeyeceğinin bilincinde olarak Sivas'tan ayrılarak yola çıkmıştır. Bu sıralarda Diyarbakır valisi Hüsameddin Baycâr'ın Abaka Han'ın yanına gitme bahanesi ile bir yıllık vergileri toplayarak Suriye'ye gittiğini öğrenen Pervâne Muînüddin, Abaka Han'ın bu olay sebebiyle de kendisinden şüpheleneceğini düşünmüştür. Ancak en nihayetinde Tebriz (Azerbaycan)'e vararak Selçukî Hatun'u saraya teslim etmiştir.¹⁰³

¹⁰³ Bibi, *El Evamirü'l-Ala'îye*, s.179-180; Bibi, *Selçukname*, s.233; Yazıcızade, *a.g.e.*, s.648-649-650-653; Turan, *Selçuklular Zamanı Türkiye*, s.554-555; Sümer, *a.g.e.*, s.40; Müneccimbaşı, *a.g.e.*, s.114; Yinanç, *a.g.e.* s.279-280-282-283; Öngül, *Selçuklular Tarihi 2*, s.216. Öngül, Selçukî Hatun'un Tebriz'e teslim edilme tarihini 27 Mayıs 1276 olarak kaydetmiştir. Ayrıca belirtmeliyiz ki Yinanç'ın eserinde bu konu hakkında bazı farklılıklar göze çarpmaktadır. İlk olarak Abaka Han'ın oğlu Argun Han ile Selçukî Hatun'un evlendirilmek istenmesinin Anadolu Selçuklu Devleti tarafında örf ve adet olarak uygun karşılanmadığından bahsetmiştir. Müslüman olan Selçukî Hatun'un Gayri Müslim birisiyle evliliği Selçuklu Hanedanlığı tarafından utanç kaynağı olarak görüldüğünden bahsetmiştir. Hatta bu durumdan Pervâne Muînüddin'in dahi hoşlanmadığından, evlilik bahsinin uzun uzadıya emirler ve beylerce tartışıldığını yazmıştır. Hatta bu konudan sonra da Pervâne Muînüddin'in Sultan Baybars'a mektup yazarak Moğollara karşı yardım istediğinden bahsetmiştir. Sultan Baybars'ın ancak

Daha sonra Abaka Han'ın huzuruna çıkan Pervâne Muînüddin, Hatiroğulları'nın bir isyana meyilli olduklarından bu isyanın desteğini ise Mısır Sultanı Baybars'dan sağlayacaklarını dile getirmiş, Sultan Gıyaseddin ve Selçuki Hatun'un Sultan Baybars'ın hedefinde olduğundan bahsetmiştir. Böylece kendi üzerindeki şüpheleri ortadan kaldırmak isteyen Pervâne Muînüddin, tam olarak başarılı olamasa da o anı kurtarabilmiştir. Abaka Han tam olarak Pervâne Muînüddin 'in sadakatinden emin olmasa da Acay'ı Anadolu üzerinden yeniden geri çekerek yerine ise Toku Noyan'ı görevlendirmiştir. Tüm Selçukluların da Toku Noyan'ın yönetimi altında olduğunu duyurmuştur. Böylece Toku Noyan yönetiminde Erzincan'a dönen Selçuklu ve Moğol emirleri birtakım sıkıntılar ile karşılaşmışlardır. Erzincan'da ikamet eden Ermeni metropolit'i Bar Serkis Marhasya, Toku Noyan'a Pervâne Muînüddin hakkında bazı şikâyetlerde bulunmuştur. Erzincan'ın beylerbeyi Seyfeddin Toruntay'a ikta edilmiş (Pervâne Muînüddin tarafından) olmasından memnun olmadığını dile getirmiş, kendisine ikta edildiği takdirde Abaka Han'a her yıl 500 atlı besleyerek emrinde olacağını vaad etmiştir. Ancak Toku Noyan; "Sen; bürnüs-harmaniye- giyiyorsun ikta; bürnüs giyenlere değil serakuc giyenlere layıktır... ikta istiyorsun bürnüsü sırtından çıkar..." cevabını vermiştir. Bu durum üzerine Pervâne Muineddün ise "Bu; her yıl Rum varidatından pek çok miktarı ziya uğratmaktadır. Çiftçilerden birtakım kimselere bürnüs giydirerek bunları himaye etmektedir ki bunun himayesi altına giren bu kimseler haraç ve cizye vermemektedirler" diyerek Marhasya'yı devletin vergilerinde kaçakçılık ile suçlamıştır. Üstelik bu olaydan anladığımız üzere Abaka Han zamanında din adamlarının vergi muafiyeti olduğu görülmektedir. Neticede ise Abaka Han bundan sonra kimsenin Marhasya'nın himayesine girmemesi için emir vermiştir. Marhasya'nın öldürülmesi konusunda ise kaynaklarda bazı farklılıkların olduğu görülmektedir. Turan eserinde Marhasya'nın yapmış olduğu bu kaçakçılığa Türklerin çok öfkелendiği, bu sebeple Harput Begi Hüsameddin Baycar tarafından manastıra girmeden önce, 30 adamı ile 200 süvari tarafından öldürüldüğünü yazmaktadır. Baybars Tarihi II eserinde ise; Marhasya'nın Abaka Han tarafından takdir edilen bir kimse olduğu Marhasya'nın ise bu durumu kötüye kullanarak Abaka Han'a Müslümanlara karşı kışkırtıcı sözler söylediğinden

baharda gelebileceğini öğrendiğinde ise daha da çekinen Pervâne Muînüddin'in bu seferde Abaka Han tarafından tehdit içerikli bir mektup aldığı böylece Selçuki Hatun'u da alarak İran'a yola çıktığını yazmıştır. Sümer ise; Pervâne Muînüddin'in, Abaka Han'ın gözüne yeniden girmek için Selçuki Hatun'u, Argun'a gelin olarak bizzat götürdüğünü kaydetmektedir.

bahseder. Bu sebeple de başta Pervâne Muînüddin olmak üzere kimsenin ondan hazzetmediğini yazmıştır. Marhasya'nın ölüm emrinin Pervâne Muînüddin tarafından verildiğini yazmıştır. Sultan Baybars'ın kendisini Abaka Han'dan koruyacağına inanarak bu emri verdiğini de eklemiştir. Pervâne'nin 1275 (H.675) senesinde damadı Mecdeddin Atabeğin kardeşi Kutbeddin Mahmut'a bir mektup yazarak Marhasya'nın öldürülmesini istemiştir. Böylece Kutbeddin'in Ramazan ayının 25. gününde Marhasya ve oğlu Hans ile çocuklarından 7 kişiyi daha ayrıca adamlarından ise 32 kişiyi öldürttüğünden bahsetmiştir. Ayrıca Abû'l-Farac Tarihi II. eserinde ise Zait kalesi emiri Bişar'ın Marhasya'ya karşı kin güttüğünden bu sebeple onu öldürttükten sonra da Sultan Baybars'a sığınma kararı aldığı yazılıdır. Bu kararını gerçekleştirebilmek için adamlarıyla Erzincan'a geçen Bişar, Marhasya'nın Hosanna Bayramı için manastırda olacağını öğrenmiştir. Böylece Bişar yolda pusuya yatmıştır. Marhasya'nın oğlunun yolda bir köye uğramak için ayrıldığından bahseden kaynak, 3 Türk atlısı'nın Marhasya'yı, Moğol yarlığı okuması bahanesiyle tuzağa çektiğinden böylece 200 Türk atlısının saldırısına uğrayarak Marhasya'nın ve yanında bulunan 38 kişinin öldürüldüğü şeklinde kaydedilmiştir.¹⁰⁴

3.2.9. Birecik (Bire-Bira) Muhasarası (1275)

Pervâne Muînüddin ve Tokı Noyan, Abaka Han'ın huzurundan ayrılıp Anadolu'ya döndüklerinde Abaka Han'ın başka bir emri ile karşılaşmışlardır. Abaka Han daha önce gerçekleşmiş olan Birecik kuşatmasının tekrar gerçekleştirilmesini emrederek, Pervâne Muînüddin'inde bu kuşatmada görev almasını istemiştir. Böylece Atabay Noyan ve Tabişi kumandasında 15.000 kişilik Moğol ordusuna destek için Pervâne Muînüddin de 15.000 kişilik Selçuklu ordusunun kumandasını üstlenerek yola koyulmuştur. Toplamda 30.000 kişilik bir orduyla 1275 senesinin Ekim ayında (H.674 Cemaziye'l-ahire) Birecik'i kuşatmışlardır. Sadece bu kadarla da kalmayan kuşatma birliğinde, Mardin ve Meyyafarikin askerlerinin komutanı Abdullah al Lavi ve Musul, Şehri Zur ve Irak askerleri de kuşatmaya destek vermişlerdir. 23 mancınık ile kale duvarına saldırı başlatmış, bu saldırının başlangıcı sırasında ise Pervâne

¹⁰⁴ Turan, *Selçuklular Zamanı Türkiye*, s.555-556; İbn Şeddad, *a.g.e.*, s.58-84; Bar Hebraeus, *a.g.e.*, s.596-597.

Muînüddin Şam bölgesi etrafından yağma yapmayı bahane olarak göstererek 400 kişilik bir birlik görevlendirmiştir. Bu birliğin asıl görevinin ise Sultan Baybars ile iletişim kurmak olduğu anlaşılmaktadır. Pervâne Muînüddin mektubun da Sultan Baybars'ın Birecik kuşatmasını fırsat bilerek buraya gelmesini, daha önceki mektuplaşmalarında da anlaştıkları üzere Tatarları ortadan kaldırmak için kendisine yardım edeceğini bildirmiştir. Ancak Pervâne ve Sultan Baybars'ın bu mektuplaşması gizli kalmamış, Sultan Baybars'ın, Pervâne Muînüddin'e yazmış olduğu cevap mektubu dönüş yolunda Atabay Noyan'ın adamlarının eline geçmiştir. Sultan Baybars'ın mektubunda; “Biz senin bize yazmış olduğun mektupların muhtevalarına vakıf olduk. Senin bu bapta göndermiş olduğun elçilerinin peşlerinde biz de hemen oradayız. Düşmanı tepelemek hususundaki ittifakımızı meydana çıkarabilmek için hazırlıklarda bulun! ...” sözlerini okuyan Atabay Noyan fazlasıyla öfkelenmiş ve tüm Müslümanları öldürmek istemiştir. Ancak Samkan, bu duruma karşı gelerek şu an da kalede bulunan Müslümanların onlara engel olabileceğinden, birleşerek tekrar kendilerine saldırılabileceğinden çekinerek Atabay Noyan'ı ikna etmiştir. Şimdilik bu infazdan kaçınan Atabay Noyan, yakalanan postacıları Pervâne Muînüddin'e teslim etmiştir. Bu durum karşısında direk inkâra başlayan Pervâne Muînüddin ise kendisine Sis kralı tarafından komplo kurulduğunu bu durumun örneklerini daha önce de yaşadığını belirterek kendisini savunmuştur. Bu savunmaya inanmış gibi davranan Atabay Noyan, mektupları gizlice Abaka Han'a postalamıştır. Pervâne Muînüddin ise kendisine teslim edilen postacıları öldürtmüş, kellelerini ise ibreti âlem için askerler içerisinde gezdirmiştir. Bu sırada devam eden Birecik kuşatması ise sonuçsuz kalmıştır. Moğol askerleri kale içerisindeki direnişe şaşırmış üstelik erzak sıkıntısı yaşar duruma gelmiştir. Durum böyle olunca Atabay Noyan her ne kadar Abaka Han'ın tepkisinden çekinse de Sultan Baybars'ın da Birecik'e doğru yolda olması ihtimaline karşılık kuşatmayı sonlandırmış, kurdukları mancınıkları da tahrip ederek geri çekilmişlerdir.¹⁰⁵

¹⁰⁵ Baybars el-Mansuri, *a.g.e.*, s.73; İbn Şeddad, *a.g.e.*, s.58-60; Yinanç, *a.g.e.* s.281-282; Bar Hebraeus, *a.g.e.*, s.596; Sümer, *a.g.e.*, s.41; İbn Kesir, *a.g.e.*, s.460-461; Yiğit, *a.g.e.*, s.52. Yinanç'ın eserinde Sultan Baybars'ın ilk cevap mektubunda hava şartları sebebiyle şu anda harekete geçemeyeceği cevabını verdiği, bunun üzerine Pervâne Muînüddin'in tekrar sultana mektup yazdığı kaydedilmiştir. Bir de Selçuklu askerlerinin Birecik kuşatmasına zorunlu olarak katıldıklarını, istekli olarak savaşmadıklarından ve Müslümanlara karşı yapılmakta olan bu kuşatmadan huzursuz oldukları belirtilmiştir. Abû'l-Farac Tarihi II eserinde ise durum daha farklı olarak alınmıştır. İlk olarak Birecik kalesini kuşatan Moğol askerlerinin sayısı 70.000 olarak, olayın yaşandığı tarih ise 1276 senesi olarak geçmektedir. Moğol askerlerinin kuşatmayı sonlandırarak geri çekilmeleri ise soğuk kış

şartları sebebiyle gösterilmiş, Atabay Noyan'ın da soğuktan hastalandığı ve tüm askerlerin atsız kaldığı bu sebeple de yaya olarak döndükleri belirtilmiştir. Moğolların bu geri çekilişi ile Türkmenlerin saldırıya geçtiği, daha sonra ise Mısır birliklerinden olan 1000 kişilik bir birlik ile birleştikleri neticede ise Maraş bölgesinden Kilikya bölgesine yönelmeleri ile Kral Leon'un, bu olanlara karşılık amcası Baron Sinbat'ın komutasında bir ordu topladığı kaydedilmiştir. Bu ordunun Maraş çevresinde Türkmenler ile savaştığı sonuç olarak Baron Sinbat'ın, 13 önemli kişinin ve 300 atının da öldürülmesiyle yenilgi elde ettikleri, ancak Türkmenlerin de birçok kayıp vererek şehre giremedikleri belirtilmiştir. Sümer ise eserinde; Birecik kuşatması hakkında pek fazla bilgi kaydetmemekle birlikte yalnızca Atabay (kaynakta Abatay olarak geçmektedir.) Noyan'ın, Pervâne Muînüddin'in Sultan Baybars ile iletişime geçtiği mektupları yakalamasından, Pervâne Muînüddin'in ise Ermeni kralı tarafından iftiraya uğradığını söyleyerek kendisini savunduğundan bahsetmiştir. Kuşatmanın başarısız olduğunu da eklemiştir.

4. PERVÂNE MUÎNÜDDİN'İN MOĞOLLAR NEZDİNDE İTİBAR KAYBETMESİ

4.1. Hatiroğlu Hareketi

Öncelikle belirtmeliyiz ki dönemin beylerbeyi görevinde bulunan Hatiroğlu Şerefeddin Mesut ve kardeşi Emir Ziyaeddin Mahmut, Pervâne Muînüddin ve Moğol beylerinin Anadolu'da olmamasından yararlanarak birtakım planlar kurmuştur. Bu isyana Hatiroğlu İsyanı denmesindeki neden de iki kardeşin isyana öncülük eden isimler olmasından kaynaklanmıştır. Hatiroğlu Şerefeddin, ilk olarak Moğollara karşı kendisine askeri yardım sağlayabilmek için, kardeşi Ziyaeddin'i ve Emir Seyfeddin Toruntay oğlu Sinaneddin'i Sultan Baybars'a elçi olarak göndermiştir. Hatiroğlu Şerefeddin mektubunda, Pervâne Muînüddin ve Moğol beylerinin Abaka Han'ı ziyaret etmek için gittiklerinden bu nedenle Sultan Baybars'ın Anadolu'ya gelmesi için en uygun zaman olduğunu belirterek Anadolu'ya davet etmişlerdir. Üstelik daha sonra Kayseri'ye geçerek Selçuklu beyleri ile konuşacağından ve Sultan Gıyaseddin'i de alarak huzuruna geleceklerini yazmıştır. Gerçekten Sultan Baybars'a yazılmış olan mektupta da belirtildiği gibi Hatiroğlu, Haziran 1276 (675) senesinde Kayseri'ye geçerek Sultan Gıyaseddin'i alıkoymuş, Pervâne Muînüddin'in her türlü sorun için güvenerek arkasında bıraktığı Danişment ili Subaşı Taceddin Giv'i de öldürtmüştür. İbni Bibi, El Evamiü'l-Ala'îye ve Selçukname eserinde Taceddin Giv'in öldürülmesi üzerine ayrıntılı bilgi denilebilecek şekilde olay anını dahi anlatmıştır. Taceddin Giv'in Hatiroğullarına karşı birtakım planları olduğu yönünde haber alan Hatiroğlu Ziyaeddin'in hemen kardeşine haber göndermiş olduğu, kendisinin de tetikte olarak askerlerine; "Silah kuşanın, uyanık olun, tetikte durun. Yarın gündüz ben Taceddin Giv'i kucakladığım ve Gurbin gibi savaş kılıcımı çektiğim zaman acımasız kılıcınızı onun vücuduna saplayın ve kötü varlığını yeryüzünden kaldırın" sözlerini söylediği geçmektedir. Daha sonra Taceddin Giv ve Arslandoğmuş'un oğlu Sinaneddin'in, Hatiroğullarını büyük bir kalabalık ile karşıladığı, ölümünün de bu karşılaşmada olduğu yazılmıştır. Hatiroğlu Ziyaeddin'in, Taceddin Giv'i kucaklamak için bir hamle yaptığı, bu sırada ise bir eli ile hançerine uzandığı ve Giv'i sağ elinden yaraladığı, bu yara üzerine ise Taceddin Giv'in kılıcı ile saldırıya geçtiği ama bir müddet sonra almış olduğu yara sebebiyle yüz üstü yere

düştüğü anlatılmıştır. Böylece Hatiroğullarının, Taceddin Giv'in kellesini keserek atın eğerine bağladıkları, Arslandoğmuş'un oğlu Sinaneddin'i de orada şehit ettikleri de yazılı bilgiler arasındadır.¹⁰⁶

Hatiroğlu Şerefeddin Kayseri'ye geçmeden önce birtakım hazırlıklar da yapmıştır. Böyle bir harekete fiilen kalkışmadan önce her anlamda desteğe ihtiyacı olduğunu bilen Hatiroğlu Şerefeddin, Sultan Baybars'dan istemiş olduğu yardımı Memluk emiri Bedreddin Beg-tut'un Elbistan bölgesine gelmesiyle bir miktar sağlamıştır. Memluk emirinin Anadolu'daki diğer Selçuklu beylerine mektuplar yazarak kendi taraflarında yer almalarını istemesi büyük ölçekte bu harekete destek sağlamıştır. Mehmet Bey de mektup gönderilmiş olan isimler arasında olmuştur. Ulak aracılığı ile Mehmet Bey ve askerleri Niğde'ye davet edilmiştir. Üstelik bu davetler sürerken Baybars'ın Anadolu'ya geleceği haberi etrafa yayılmaya çalışılarak isyan hareketinin diri tutulmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır. Bibi eserinde; "Fındıkdar (Sultan Baybars) fulan gün asakir-i kesife ile Anadolu'ya geliyor, geldi" gibi söylemlerin telaffuz edildiğini belirtmiştir. Hatiroğlu Şerefeddin kardeşi Ziyaeddin'i Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev'i alması için görevlendirmiştir.

Taceddin Giv'in öldürülmesiyle durumun ciddiyetinin farkına varan emirler, kendilerini Hatiroğlu Şerefeddin etrafında toplanma zorunluluğunda hissetmişlerdir. Atabeg Meceddin Muhammed, beylerbeyi Seyfeddin Toruntay, müstevfi Sadr Celaledin Mahmud ve Nureddin Caca'nın oğulları gibi isimler Moğollara karşı Hatır oğlu'nun yanında olmaya zorlanmışlardır. Neticede ise Sultan Gıyaseddin'i Hatır oğlu Ziyaeddin'e teslim etmişlerdir. Böylece Meşhed (Kayseri'de bulunan bir alan) ovasından Niğde'ye doğru yola çıkmışlardır. Bir tek Pervâne Muînüddin'in oğlu Mühezzibüddin Ali bu gruptan sıyrılarak babasının ikta bölgesi olan Tokat'a

¹⁰⁶ Yazıcızade, *a.g.e.*, s. 651-652; Bibi, *El Evamirü'l-Ala'iy*e, s.180-181; Bibi, *Selçukname*, s.234-235. Yinanç, *a.g.e.* s.284-285; Sümer, *a.g.e.*, s.42; Öngül, *Selçuklular Tarihi 2*, s.216; Uzluk, *a.g.e.*, s.37. Uzluk eserinde Taceddin Giv'in öldürülmesini farklı bir şekilde kaydetmiştir. Hatiroğulları'nın Moğollara saldırma kararı alarak ansızın baskın planladığını, bu baskının ise Taceddin Giv ve Sinaneddin tarafından Moğollara haber edildiğini kaydetmiştir. Taceddin Giv ve Sinaneddin'in ihanet etmesiyle infazı'nın kararlaştırıldığını belirten Uzluk, Hatır oğlu Ziyaeddin'in Şam'a Sultan Baybars'a elçi olarak gönderildiğini de belirtmiştir. Turan ise eserinde Taceddin Giv'in öldürülmüş olduğundan Aslan-doğmuş oğlu Sinaneddin'in ise Sultan Baybars'a elçi olarak gönderildiğini kaydetmiştir. Turan'ın Sinaneddin derken Emir Seyfeddin Toruntay'ın oğlu Sinaneddin'den bahsettiğini, farklılığın sebebinin bu olduğunu düşünmekteyiz.

kaçmıştır. Ancak şunu da belirtmeliyiz ki Hatiroğlu isyanını zorla benimseyen emirler gibi bu harekete inanarak istekli olarak bu yoldan ilerleyen kimseler de olmuştur. Bu duruma en iyi örneklerden biri şüphesiz ki Taceddin Mu'tez'in mutlak naibi görevinde bulunan Şemseddin Genceî'dir. Hatiroğulları'nın Moğollara karşı cihat girişimine inanmış ve Hatiroğulları'nın danışmanlığı görevini üstlenmiştir.¹⁰⁷

Hatiroğlu Şerefeddin'in, bahsedilen emirler ile kendi ikta bölgesi olan Niğde'ye varmasıyla, eş zamanlı olarak Memluk Devletinden 6000 kişilik birliğin Elbistan'a gelmesi durumu yaşanmıştır. Bu olay, Sultan Baybars'ın Anadolu'ya geleceği fikrini destekler nitelikte yorumlanmıştır. Selçuklu Devleti tarafında tüm bunlar yaşanırken Moğolların Anadolu'daki varlığından memnun olmayan Mehmed Bey, Hatiroğlu İsyanına destek vermiştir. Yukarıda bahsetmiş olduğumuz üzere Karamanoğlu Mehmed Bey'e mektup gönderilmiş ve Niğde'ye davet edilmişti. Mehmed Bey'in bu harekete olumlu yönde bakması çok da şaşırtıcı olmamıştır. Daha önce bahsettiğimiz üzere Mehmet Bey, Pervâne Muînüddin 'in Moğollar karşısındaki tutumunu uygun bulmamış, Moğolların oluşturmuş olduğu baskıya karşı gelmek istemiş ve Selçuklu Devletinin Moğollar tahakkümü altında yaşamasını sindirememiştir. Mehmet Bey, Türkmenler ve kardeşleriyle birlik oluşturarak Tatarların sahil bölgelerine saldırmıştır. Böylece Moğollara karşı saldırılar büyümüş, Halk çevrede bulunan Moğolların öldürülmesini desteklemiştir. Bu duruma, Lü'lü'a (Ulukışla yakınlarında) gümüş madeninde görevli olan 200 Moğol askerinin yakalanıp Niğde'ye götürüldüğü, burada başlarının kesilerek çevgen oynandığı örnek olarak gösterilebilir.¹⁰⁸

İsyana destek amacıyla Türkmen ve Selçuklu beylerine mektuplar yazmakla kalmayan Hatiroğlu Şerefeddin, vilayetlere zaferlerini bildirmek için fetihnameler göndermiştir. Bu fetihnamelerden Aksaray'a gönderilmiş olan fetihname'nin aslı

¹⁰⁷ Aksarayı, a.g.e. s. 78; Turan, *Selçuklular Zamanı Türkiye*, s.556; Anonim *Selçukname*, s.47-48; İbn Şeddad, a.g.e., s.76-78; Kaymaz, a.g.e., s.64-65; Müneccimbaşı, a.g.e., s.114-115; Yazıcızade, a.g.e., s.6651-652. Yazıcızade Ali eserinde Şemseddin Genceî'den bahsetmemektedir.

¹⁰⁸ Kaymaz, a.g.e., s.65; Turan, *Selçuklular Zamanı Türkiye*, s.557. Ancak Turan bu konu hakkında eserinde, reisleri Urla ile 200 Moğol askerinin öldürüldüğü ve başlarının kesildikten sonra Niğde'ye gönderildiği şeklinde yazılmıştır.

günümüze ulaşamamış olsa da bir kopyası Aksarayı'nın eserinde mevcuttur. Fetihname;

“Bismillahirrahmanirrahim

Kadılar, imamlar, naibler, görevliler ve Aksaray halkı ve yüksek saltanatımızdan sual edenler bilsinler ki peş peşe gelen elçiler ve habercilerin bildirdiklerine göre, doğunun ve batının sultanı, iki kıblenin yöneticisi, dünyanın ve dinin direği el-Melikü'z-Zahir sayısız muzaffer askerle hareket etti. İslam askerlerinin öncü birliği, korunmuş ülkemize çıktılar. Saltanatımızın kutlu alayı İslam padişahını karşılamak için Niğde mahrusesinden ayrıldı. Karahisar-ı Yavaş (Afyonkarahisar) nahiyelerine varınca haberciler, “Devletimizin muhalifleri toplanmışlar., lanetli askerleriyle, Müslümanlığa ve Müslümanlara kastetmek için harekete geçmişlerdir.” Haberini getirdiler. İlâhi korumanın güzelliği ve Rabbini lütfun desteği bizim kefilimiz ve yardımcımız olunca “Allah katında din, şüphesiz ki İslamîyettir.” ayetine uygun olarak fetih ve zafer yardımları görüldü. “Allah, bu din için her asrın başında bir zafer ihsan eder.” Şeklindeki Peygamber'in (A.S.) sözü gereğince İslam askerleri Elbistan mevkiinde kâfir melunlarla karşı karşıya geldiler. Doğruluk ayağını “Ama bizim uğrumuzda cihad edenleri elbette yollarımıza erİştireceğiz” vadisine koydular. Toprağa yakışan o rezil ve melunların çoğunu keskin kılıca yem yaptılar. Geride İkalı bazıları da hezimete uğrayıp kaçtılar. Fesat çıkaran Pervâne, Sahib ve hain Mu'tez, rezillik bağına ve esaret hüsrânına tutuldular. Saltanatımızın alayı İslam padişahını karşılamak için acele etmektedir. Şanı yüce Rabbani fazlın feyzine tam olarak güvenmekteyiz ki gündün güne İslam'ın bayrakları yükselmekte dinin temelleri sağlamlaşmakta, kâfirliğin ve sapkınlığın direkleri sarsılmaktadır. Melun kâfirlerin yaktıkları ateş tamamen sönsün. İslamiyet'in başlarında bağışlanmış olan bu büyük bağış ve önemli yardımın müjdeyi ve desteği arttıracaklarını umuyor, bu müjdenin şehirde ve vilayette tellal çağırma larını buyuruyoruz ki İnşallah-ı te'ala halkın tamamı gönlü rahat olarak işiyle gücüyle meşgul olsun ve duasını arttırsın!”¹⁰⁹

Fetihnameden de anlaşılacağı üzere Hatiroğlu bu hareketi temel olarak Sultan Baybars'ın Anadolu'ya gelmesi üzerine kurmuştur. Halkın İslami değerlerini göz önünde bulundurarak yazılmış olan bu fetihname bir propaganda olarak yorumlanmıştır. Öyle ki vilayetlere fetihnameler gönderildikten sonra da Hatiroğlu, Sultan Baybars'a bir heyet göndererek resmi olarak Anadolu'ya davet etmiş, bir an önce Anadolu'ya gelmesi gerektiğini bildirmiştir. Bu heyette; Hatiroğlu Ziyaeddin

¹⁰⁹ Aksarayı, a.g.e., s. 81.

Mesut, Toruntay'ın oğlu Sinaneddin, Atabek Mecdüddin'in kardeşi Nizameddin, Müstevfi Celaledin'in kardeşi Elhac görevlendirilmiştir. Sultan Baybars ile Humus (Hums)'da görüşmeyi başaran heyet, görevini yerine getirmiş olsa da durum istedikleri şekilde sonuçlanmamıştır. Sultan Baybars;

“Siz; Tatarlardan ayrılmakta acele ettiniz!... Muînüddin Pervâne, orduya gitmeden evvel kendisiyle kararlaştırmış idik. Ben; askerlerimle bu yılın sonunda Rum'a geleceğim. Şimdi askerlerim Mısır'dadırlar. Yanımdaki az ve zayıf asker ile benim oraya girmem mümkün değildir. Mühezzibüddin; Tokat'a gitmiş olmakla doğru bir iş yapmıştır. Çünkü atasıyla benim aramda olan karar ve ittifaktan onun haberi vardır.”

Cevabını vermiştir. Birkaç gün Humus'ta dinlenen Hatiroğlu Ziyaeddin, özel olarak tekrar Sultan Baybars ile konuşma talebinde bulunarak, Sultan'a;

“Eğer padişah Baybars hemen Rum beldelerini almaya gitmezse kardeşim ve onunla beraber olup sözleşmiş bulunan emirlerin hayatları tehlikeye düşer. Eğer padişah Baybars her halde teahhur edecek ise kardeşim ve Sultan Gıyaseddin tehlikeden kurtulmak için memleketten çıkmalarını temin edecek kadar olsun şimdilik ufak bir askeri kuvvet gönderilsin! ...”

Diyerek taleplerini dile getirmiştir. Sultan Baybars cevap olarak; “Bence siz; memleketinize döner ve kalelerinizi sağlamla ve bu suretle kendinizi korursunuz. Ben de Mısır'a döner; hayvanları tavlar ve kış geldiği vakit hareket ederim. Bu mevsimde Şam'ın kuyularının suları azalmış ve dibe gitmiştir” sözlerini sarf etmiştir.¹¹⁰

Böylece heyet Anadolu'ya geri dönüş yoluna koyulmuştur. Sultan Baybars, Hatiroğullarını ve söz edilen beylerin korunması için yanlarına emir Seyfeddin Belban (Balaban) komutasında bir askeri kuvvet tesis etmiştir. Emir Belban, Bolu Göynük'e vardığında Pervâne Muînüddin, Sahip Fahreddin Ali, Eminateddin Mikail, Taceddin Mu'tez ile Kongurtay'ın Toku, Mengü Timur ve Tetavun (Tudavun) Noyanlar önderliğinde 30.000 süvari ile (1276 -675- senesinde) Anadolu'ya dönmüş oldukları haberini almıştır. Bu durum da Emir Belban, derhal durumu Sultan

¹¹⁰ İbn Şeddad, a.g.e., s.78.

Baybars'a bildirmiştir. Bunun sebebi olarak yanında az miktarda asker'e sahip olduğunu öğrenen Moğolların saldırıya geçmelerinden korkması gösterilmiştir. Moğolların Anadolu'ya dönüşleri, planları değiştirmiş ve Emir Belban Anadolu'ya gitmeyerek geri dönmüştür.¹¹¹

4.1.1.Hatiroğulları'nın Yakalanışı Olayın Moğollar Tarafından Bastırılışı

Pervâne Muînüddin ile Sahip Ata Hatiroğlu Hareketi'ni Erzurum vilayetine geldiklerinde öğrenmiş, geri dönerek durumu Abaka Han'a bildirmişlerdir. Abaka Han ise olayı bastırmak için Kongurtay, Tudavun Bahadır ve Tuku Noyan'ı görevlendirerek bir miktar kuvvet ile Anadolu'ya göndermiştir. Abaka Han'ın emriyle Moğolların Anadolu'ya gelmekte olduğunu önceden haber alan Hatiroğlu Şerefeddin Mesut ise emirlere; “Ben yanlış davranışlarımın ve kötü işlerimin tedbiri olarak zor günler için yaptırdığım kalelerin kapısına sığınmaktan başka tedbir, çare ve çıkış yolu göremiyorum. Siz de saltanat alayıyla birlikte Pervâne'nin yanına gidiniz.” sözlerini söyleyerek askerleriyle birlikte Luluva¹¹² (Ulukışla) kalesine kaçmıştır. Kale'ye varınca kölesi ile içeri giren Hatiroğlu kalenin valisi tarafından yakalanmıştır. Bu sırada ise saltanat erkânı, Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev'i Pervâne Muînüddin'in yanına götürmüştür. Moğollara karşı, Sultan Gıyaseddin'in suçsuzluğunu kanıtlamayı başaran Pervâne Muînüddin, ertesi sabah kale valisinin Hatiroğlu'nu yakaladığını haber almıştır. Hatiroğlu Şerefeddin'i teslim alması ve kale valisini ödüllendirmesi için ise emir Seyfeddin Çalış b. İshak görevlendirilerek bir grup askerle yola çıkarılmıştır.¹¹³

¹¹¹ Turan, *Selçuklular Zamanı Türkiye*, s.558; İbn Şeddad, *a.g.e.*, s.78-79; Öngül, *Selçuklular Tarihi 2*, s.217.

¹¹²Uzluk, *a.g.e.*, s.37; Yinanç, *a.g.e.* s.287; *Anonim Selçukname*, s.48. Anonim Selçukname ve Uzluk eserlerinde Hatiroğlu'nun Niğde kalesine kaçtığı belirtilmiştir. Yinanç ise eserinde önce Niğde'ye daha sonra ise Develü bölgesine geçtiğini, oradan ise Mısır'a kaçmak istediğini ancak Moğolların Elbistan yolu'nu kontrol altına almasıyla bu isteğini yerine getiremediği kaydedilmiştir. Üstelik Uzluk eserinde Hatiroğlu Şerefeddin'i ele veren kölesinin adını “Nekide Kütüval-ı” olarak kaydetmiştir.

¹¹³ Yazıcızade, *a.g.e.*, s.653-655; Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ıye*, s.183-184; İbn Şeddad, *a.g.e.*, s.79; Kaymaz, *a.g.e.*, s.66; Aksarayı, *a.g.e.* s.82; *Anonim Selçukname*, s.48; Bar Hebraeus, *a.g.e.*, s. 598. Bu konu hakkında, Baybars Tarihi II eserinde bazı farklılıklar göze çarpmaktadır. İlk olarak, Moğol askerlerinin Anadolu'ya geri geldiğini haber alan Hatiroğlu'nun hemen kaçma girişiminde bulunmadığını, 4.000 kişilik askeriyle 30.000 kişilik Moğol ordusuna karşı gelmek istediğini, ancak yanındakilerin onu uyarmasıyla Hatiroğlu'nun umudunu yitirerek kaçtığından bahsetmiştir. İkinci olarak göze çarpan farklılık ise Hatiroğlu'nun Luluva kalesine birlikte girdiği emiri âlem'in

Kongurtay ve Tudavun Bahadır, Sultan Baybars'ın saldırıya geçebilme ihtimaline karşı önlem olarak Elbistan bölgesinde Ordu'yu hazırlamışlardır. Daha sonra Moğol Birlikleri'nin göndermiş olduğu grup, bölgeye gelmiş olan 6000 Memluk askerinin sadece keşif birliği olduğu 'nu fark ederek, ciddi bir saldırının mümkün olmadığını anlamıştır. Böylece Elbistan bölgesinden Kayseri'ye geçen Kongurtay, Tuku ve Tudavun Bahadır, Moğol birlikleriyle daha sonra Delice¹¹⁴ (Kırıkkale) Kışlağına yerleşmiştir. Yakalanan Hatiroğlu Şerefeddin Mesut'ta burada tüm Selçuklu ahalisi ile birkaç gün sorguya çekilmiştir. Sorguda Sultan Gıyaseddin'e neden bu işe kalkıştığı sorulduğunda "Ben sabiyim, henüz doğruyu bilmek ve bulmak derecesinde değilim. Hükümetimin ulularının hareketlerine muhalefetten korktum" cevabını vererek kendisini savunmuş, Pervâne Muînüddin'in de desteği ile Moğolların sorgusun da kendisini aklamıştır. Aynı soru Seyfeddin Toruntay, Atabeg Mecdeddin Muhammed ve Müstevfi Celaledin Mahmut'a da sorulmuş onlar ise sonlarının Taceddin Giv gibi olmasından korktuklarını, Hatiroğluna karşı gelemediklerini söyleyerek kendilerini savunmuşlardır. Hatiroğlu ise bu harekete kalkışmasının sebebi olarak Pervâne Muînüddin'i göstermiştir. Pervâne'nin Sultan Baybars ile mektuplaştığını, iki tarafında doğru vakit'i beklediğini, Pervâne'nin Sultan Baybars'a sığınmak isteğinde olduğunu neticede ise müttefik olduklarını söylemiştir. Bu itirafa sinirlenen Tudavun Bahadır, Hatiroğlu'nu kırbaç cezasına çarptırmıştır. Hatir oğlunun tüm söylediklerini yalanlayan Pervâne Muînüddin, bu itirafın kendisini idam

(kölesinin) aslında Hatiroğlu'na 16 yıllık bir kin beslediğini ve kale valisini "Moğolların gözüne girmek" gibi sözlerle etkilemesiyle neticede Hatiroğlu Şerefeddin Mesut'un yakalanmasına sebep olduğundan bahsetmiştir. Kaymaz ise eserinde Luluva kalesinden hiç bahsetmeyerek, Hatiroğlu'nun kısıvrak yakalanarak Moğol yargucuları'na teslim edildiğinden bahsetmiştir. Aksarayı ise, Luluva kalesi sahibinin adını "Sabıku'd-din" olarak belirtmiş, Hatiroğlu'nun bu kale yapımında çokça temel ihtiyacı karşılaması sebebiyle Sabıku'd-din ile anlaştığını ancak bu kimsenin anlaşmaya sadık kalmayarak Hatiroğlunu yakalattığını kaydetmiştir. Anonim Selçukname ise kale sahibini "Kutvali" olarak belirtmiştir. Abû'l-Farac Tarihi II eserinde ise Hatiroğlu'nun bu hareketi, Pervâne Muînüddin'in Selçukî Hatun'u Abaka Han'a teslim etlim etmesinden sonra kayda geçmiştir. Pervâne Muînüddin'in; "Mısırlılar'ın gelip bu kızı ele geçirmek istediklerini haber aldım. Onun için acele ederek onu buraya getirdim" diyerek Hatiroğulları'nın isyana meylettiklerini ve Mısır'a kaçmak istediğini söyleyerek Abaka Han'dan bir ordu talebinde bulunduğu kaydedilmiştir. Böylece 1276 senesinde Pervâne Muînüddin'in Kongurtay ile harekete geçtiği, Sultan Gıyaseddin ile Hatiroğlu'nu Filistin Ovası'ndan Suriye'ye kaçmak üzereyken yakalandığı ve Hatiroğlunun Kongurtay tarafından öldürüldüğü sultanın ise Pervâne Muînüddin'e teslim edildiği kayıtlara geçmiştir.

¹¹⁴ Aksarayı ve Yınanç eserlerinde Hatiroğlu'nun Delice Kışlağına getirilerek sorgulandığından bahsetmektedir. Ancak Anonim Selçukname eserinde sorgunun Gedük'te yapıldığı kaydedilmiş, Turan ise eserinde Gedük'te veya Karahis-i Yavaş (Afyonkarahisar)'da yapıldığını kaydetmiştir. İbni Bibi ise "Noyan'ın yanına götürdükleri Hatiroğlu" olarak belirtmiş, herhangi bir şehir ismi vermemiştir.

sehпасına götüreceğinin farkında olduğundan işin içinden sıyrılmak için Hatiroğlu Şerefeddin'i ikna etme yoluna gitmiştir. Hatiroğlu'na;

“Beni öldürdükten sonra bunlar; seni sağ bırakmazlar. Sen hem kendini ve hem beni kurtarmak için ikinci defa ihzar olunup kırbaçlanarak tekrar sorguya çekildiğin vakit dediklerinden dön! Eski söylediklerini kırbacın acısıyla söylemiş olduğunu ve benim el Melik az-Zahir ile mektuplaşmamış olduğumu bildir.”

şeklinde haber göndermiştir. Bu sözlere inanan Hatiroğlu, Pervâne Muînüddin 'in söylediklerine uyarak ikinci sorgusunda, daha önce söylediklerini yalanlamıştır. Sonuçta ise Hatiroğlu'nun ifadeleri Abaka Han'a bildirilmiştir. Hatır oğlu Şerefeddin'e, Abaka Han'dan gelecek cevap beklenirken her gün 100 kırbaç olacak şekilde ceza verilmiştir. Abaka Han'ın çıkardığı yarlğ ile Hatır oğlu Şerefeddin idam cezasına çarptırılmıştır. İdam edildikten sonra bedeni parçalara ayrılmış, başı Konya'ya bir eli Ankara'ya diğer eli Erzincan'a ve diğer uzuvları da farklı Anadolu şehirlerine yollanmıştır. Bu harekette parmağı olduğu belirlenen Seyfeddin ibni Kılavun, Alemeddin Sancar, Nureddin ibni Cica ve birçok Türkmen öldürülmüştür. Seyfeddin Toruntay'ın ise hapis cezasından (oğlu Sinaneddin'in Hatiroğlu Ziyaeddin ile Sultan Baybars'a elçi olarak gitmesi nedeniyle) Abaka Han'a 400.000 dirhem para, 200 at, 1000 Tatar askerinin ihtiyaçlarını karşılamak ve Moğol beylerine hediyeler verme karşılığında kurtulmuştur.¹¹⁵

4.2. Türkmenlerin Moğollara Karşı Ayaklanması

İsyân Moğollar tarafından bu şekilde bastırılmış olsa da Anadolu'daki vaziyet sakinleşmemiştir. Bu isyanla birlikte Anadolu'daki Moğol baskısı daha da artmıştır. Abaka Han'ın Anadolu halkının ilk fırsatta Moğollara karşı mukavemet gösterebilecekleri endişesi böylece netlik kazanmıştır. Öyle ki Anadolu da bulunan Moğol Noyanları 1276 -1277 kışı boyunca Selçuklu devlet adamlarının bir açığını

¹¹⁵ İbn Şeddad, *a.g.e.*, s.79-81; Turan, *Selçuklular Zamanı Türkiye*, s.558-559; Aksarayi, *a.g.e.* s.83-84; Yinanç, *a.g.e.* s.288-289; Bibi, *El Evamirü'l-Ala'iy*e, s. 185; Müneccimbaşı, *a.g.e.*, s.115; Yıldız, *a.g.e.*, s.331-332; Anonim *Selçukname*, s.48; Öngül, *Selçuklular Tarihi 2*, s.217-218; Kesik, *a.g.e.*, s.143; Peker, *a.g.t.*, s.22-23. Anonim *Selçukname* ve *Uzluk* eserinde olayın tarihini 15 Safer 675(29 Temmuz 1276) olarak kaydedilmiştir.

gözlemişlerdir. Selçuklu ve Moğol devlet adamları arasında daha önce de mevcut olan geçimsizlik meselesi Hatıroğlu hareketiyle daha da alevlenmiştir. Öyle ki Hüsameddin Biçer Bey, Seyfeddin Candar Bey, Seyfeddin Kara Sunkur, Emir-i Şikar Mübarizüddin, Biçer Bey'in oğlu Bahadır ve Anadolu ümerasından 12 kişi daha Moğolların zorbalıklarından çekinerek Suriye'ye göç etmişler, oradan da Sultan Baybars'ın topraklarına geçmişlerdir. Öteki taraftan Hatıroğlu'nun başlatmış olduğu ayaklanma ile harekete geçen Türkmenler, Moğollara karşı başkaldırı göstermeye devam etmişlerdir. Başlıca bölgeler olarak; İçil, Ermenek ve Larende çevrelerinde söz sahibi olan Karamanoğulları ve Uç Türkmenleri vaat etmiş oldukları vergileri ve harçları yollamamışlardır. Bu sebeple Ermenek vilayeti komutanı Bedreddin Hotenî, Tuku ve Tudavun Noyan'dan izin alarak Karaman Türklerinin ayaklanmasını bastırmak için harekete geçmiştir. 1000 kişilik Moğol ordusu ve Tacik askerleriyle yola çıkan Hotenî, Larende (Karaman)'ye ulaştığında Karaman Türklerinin ulakları tarafından karşılanmıştır. Karaman oğulları, ulaklar aracılığıyla Hotenî'ye anlaşma yolu teklif etmişlerdir. Anlaşma gereğince sultanın hazinesine 100.000 dinar vermeyi ve ser-leşkerlik aidatını ödemeyi teklif etmiştir. Ancak Hotenî bu anlaşma şartlarını ve Karamanoğulları'nın geri çekilme isteğini kabul etmemiş, askerlerinin çoğunluğuna güvenerek saldırıya geçerek vilayete zorla girmeye çalışmıştır. Neticede ise Hotenî'nin saldırısı boşa çıkmış, hatta saldıran taraf kendisi olmasına rağmen geri çekilen tarafta kendisi olmuştur. Ermenek Kalesi'ne sığınarak kendisini korumaya çalışan Hotenî, kalede Türkmenler tarafından kuşatılmıştır. Türkmenlerin bu başarısı onları daha da hırslandırarak ilerlemelerine sebep olmuştur. Hotenî'nin durumundan haberdar olan Moğol Noyanları, Saltanat Naibi Emineddin Mikail'i, Hotenî'yi sığındığı kaleden kurtarması ve durumu kontrol altına alması için görevlendirmişlerdir. Delice kışlağı bölgesinden Larende'ye geçerek Hotenî'yi kurtarmayı başaran Emineddin Mikail, birçok yolu denese de Türkmenleri durdurma konusunda başarılı olamamıştır.

Karaman Türkmenlerinin çıkarmış olduğu karışıklık kontrol altına alınmadan Uç Türklerinden başka bir topluluk daha ayaklanmıştır. Bu Türkmenler de Frenk kafilesini basmış, yağma yoluyla karışıklık çıkarmıştır. Karamanoğulları'nı tertibe getirmek için harekete geçmiş olan diğer bir isim de Antalya ve sahiller emiri

(Pervâne Muînüddin ‘in Dayısı) Hoca Yunus’tur¹¹⁶. Frenklerin yağmalanan mallarını geri almak için harekete geçen Hoca Yunus, tıpkı Hoteni gibi barış yolunu kabul etmeyerek Türkmenler ile çarpışmış ve büyük bir yenilgiye uğramıştır. Hoca Yunus’un her şeyini Türkmenlere kaptırmasıyla daha da güçlenen Türkmenler, akınlar düzenlemeye devam etmişlerdir. Moğol ümerası olanları öğrendiğinde kışın soğuşunu bekleyerek baharda Ermenek bölgesine harekete geçerek Türkmenlerin yarattığı sorunları sonlandırmaya karar vermişlerdir. Ancak bu plan uygulamaya geçememiş, Abaka Han’ın yarlığı ile İran’a geri dönen Kongurtay, geri kalan iki kumandan’ın da Anadolu’da kalarak düzeni sağlamalarını istemiştir.¹¹⁷

4.3. Sultan Baybars’ın Anadolu’ya Gelişi

Moğollar Anadolu’da bu gibi sıkıntılar ile ilgilenirken, Mısır Sultanı Baybars, 1277 (676) senesi bahar mevsiminde (Nisan) büyük bir ordu ile daha önce hava şartları sebebiyle ertelemiş olduğu Anadolu Seferi için harekete geçmiştir. Sultan Baybars’ın bu sefere çıkma sebebi sadece daha önce vermiş olduğu söz nedeniyle olduğu söylenemez. Anadolu’da Uç Türkmenlerinin Moğollara karşı başkaldırıları ve kendisine sığınmış olan Selçuklu devlet adamlarının da bu sefere çıkmasında etkisi büyüktür. Üstelik daha önce de bahsetmiş olduğumuz üzere Sultan Baybars, İslam dünyası nazarında bir kurtarıcı olarak kabul edilmiştir. Hatıroğlu hareketine destek sağlayamamış olması ise insanların var olan ümitlerinin kırılmasına sebep olmuştur. Bu sebeptendir ki Anadolu seferi artık ertelenemeyecek bir noktaya ulaşmıştır. Şubat 1277 (Ramazan 675) senesinde Kahire (Mısır’ın başkenti)’den yola çıkmıştır. Halep’te ordusunu düzene sokan Sultan Baybars, Demeşk (Şam)’e hareket ederek Halep üzerinden yoluna devam etmiştir. Halep’ e vardığında bölgenin valisi Emir Nureddin Ali ibni Mücelli’yi görevlendirerek Şam’a gelecek Moğolları engellemesini istemiştir. Bu durumun haberini alan Irak’taki Moğollar baskın yapmayı amaçlamış ancak başarılı olamayarak Memlukler ile girdikleri mücadeleyi kaybetmişlerdir. Memluklar ise 1200 adet Moğol devesini yağma olarak ganimete

¹¹⁶ *Anonim Selçukname*, s.50; Sultan’ın dayısı olduğunu kaydetmiştir.

¹¹⁷ Aksarayî, *a.g.e.* s. 85-87; Yinanç, *a.g.e.* s.289-290; Müneccimbaşı, *a.g.e.* s.115-116; Yinanç eserinde Hoteni’nin, Göksu Boğazı’nda Türkmenler tarafından bozguna uğradığını belirtmiş, bu yaşananlarında 1276 (675) senesinde gerçekleştiğini belirtmiştir.

eklemişlerdir. Sultan Baybars, Nisan 1277 (H.Zilkade 675) senesinde Halep'in Heylan köyünden ayrılmış ve Ayintap (Ayntab)'a varmıştır. Ayintap'dan hareket ederek sırayla Delük, Mercaddibac (Vadi) ve Göynük'e (Hades ül-Hamrâ) ilerlemiştir. Göynük'ten ise Göksu'ya (Nehr ül-Azrâk) daha sonra ise Akça Derbend üzerinden Elbistan'a geçmeyi amaçlamıştır.¹¹⁸

Bu sırada ise Mısır Sultanı Baybars'ın büyük bir ordu ile Anadolu'ya doğru gitmekte olduğu haberi Sis-Kozan kralı¹¹⁹ tarafından; Muînüddin Pervâne ve bu sırada Kırşehir kışlağında bulunan Tudavun ve Toku Noyan'a bildirilmiştir. Bu haber üzerine tüm Anadolu'da silah ve asker toplanması konusunda ferman verilmiştir. Pervâne Muînüddin, Moğol ordusuyla birlikte sefere katılma kararı almıştır. Pervâne Muînüddin 'in bu hamlesinin sebebi olarak, Moğolların nazarında Sultan Baybars ile müttefik olduğu konusundaki şüpheleri ortadan kaldırmak olduğu düşünülmektedir. Bu durum da Pervâne Muînüddin 'in hala daha ikili olarak bir strateji yürüttüğünü göstermektedir. Pervâne Muînüddin önderliğindeki Selçuklu ordusu ve Moğol ordusu Kayseri'de birleşerek yola çıkmışlardır. Yalnızca Toku ve Tudavun Noyan önderliğinde bulunan Moğol ordusu'nun 30.000¹²⁰ kişi olduğu kaydedilmiştir. Ancak belirtmeliyiz ki Pervâne Muînüddin, her ne kadar bu savaşa Moğollar tarafında olduğunu ispatlamak isteyerek katılsa da bu konudaki şüpheleri ortadan kaldıramadığı söylenebilir. Bu fikri destekler nitelikte görülmektedir ki Moğol

¹¹⁸ İbn Şeddad, *a.g.e.*, s.84-85; Turan, *Selçuklular Zamanı Türkiye*, s.560-562; Sümer, *a.g.e.*, s.42; Baybars el-Mansuri, *a.g.e.*, s.74. Baybars el-Mansuri eserinde; Sultan Baybars'ın, el-Melik es-Said'in evliliği sonrası Şam'a geçtiği ve Süvarileri ile ed-; Derb (Kahire)'e gittiği, daha sonra ise Göksu Nehri'ni aştığı belirtilmiştir.

¹¹⁹ Bar Hebraeus, *a.g.e.*, s. 598-599. Bar Hebraeus, eserinde Kilikya Kralı Leon'un Moğol (Tatar) kumandanlarına haber gönderdiğini kaydetmiştir. Üstelik farklı bir bilgi olarak, Pervâne Muînüddin'in Kral Leon'un söylediklerini yalanladığından, bu nedenle Kral Leon'un Dababa kalesinde bulunan Moğollara yakın bir yere gelerek elçi aracılığıyla bir mektup ulaştırdığını belirtmiştir. Mektupta ise; "Dikkat edin ve uykudan uyanın, çünkü Mısırlılar büyük bir ordu ile yaklaştılar" sözleriyle Moğolları uyarmak istediği, ancak Pervâne'nin ise Moğolları vermiş olduğu ziyafetler ile 16 Nisan 1277 tarihine kadar oyaladığını yazmıştır. Üstelik Moğolların, 16 Nisan 1277'de Mısırlılardan ani bir baskın yediğini kaydetmiş, Moğolların yemekten şişmiş ve içkiden sızmış şekilde olduklarından atlarına bile doğru şekilde binemediğini belirtmiştir. Moğolların yasaları gereğince kaçmadan savaştıklarını, savaş neticesinde ise Pehlivan Tudan ve Doğu adında iki önemli Moğol şefini kaybettiklerini yazmıştır. Yazıcızade, *a.g.e.*, s.656. Yazıcızade Ali, Sultan Baybars'ın Anadolu'ya gelişi hakkında ayrıntılı bilgi vermemektedir. Sis tarafından çokça Memluk askeri geldiği haberini alan Moğol Noyanları ve Pervâne Muinddün'in Kayseri'den Elbistan bölgesine geçtiği böylece iki tarafın Elbistan Ovasında karşılaştığı kaydedilmiştir. Devamı ise uzunca beyitler ile tasvir edilmiştir.

¹²⁰ Bibi, *El Evamirü'l-Ala'iy*, s.187. Bibi eserinde "Suriye ordusunun sayılamaz kadar çok olmasına rağmen Moğol ordusunun sayısı üç binden azdı" şeklinde kaydı mevzu bahistir. Ancak diğer kaynaklarda görüldü üzere öldürülen Moğol askerlerinin bile 6000, 7000 gibi rakamlarla zikredilmesi bu sayının doğruluğunu yalanlar niteliktedir.

ordusu Selçuklu ordusuyla birleşmemiş ayrıca, Sultan Baybars ile karşılaştığı sırada Selçuklu birliklerini geride tutarak Gürcü ve Ermeni birliklerini ileri sürmüşlerdir.

Bu sırada Sultan Baybars, Akça-derbend'e vardığında öncü birlik olarak Emir Şemseddin'i görevlendirmiştir. Bu öncü birlik ilerlerken Giray komutasındaki 3000 kişilik Moğol birliği ile karşılaşmış ve Moğolları mağlup ederek bir kısmını esir almıştır. Sultan Baybars ise Pervâne Muînüddin ve Moğol ordusunun Ceyhan Nehri bölgesinde olduğu haberini almış, Elbistan bölgesinde bulunan Moğol ordularını gözlemleyebilecek stratejik üstünlük elde etmeyi amaçlayarak bir miktar asker ile dağlara (Horon¹²¹) çıkmıştır. Sultan Baybars, Moğol ordusunun 1000'er 11 taburdan¹²² oluştuğunu görmüştür. İki tarafın da Elbistan Ovası'nda (Yinanç eserinde "Hunu" bugünkü adıyla Arıtaş'da karşılaştıklarını kaydetmiştir) 15 Nisan 1277 (H.Zilkade ayının 10. Cuma günü) senesinde karşılaşması sonucunda Moğollar, Sultan Baybars'ın sancaktarlarını sıkıştırarak sağa doğru hareket etmelerini sağlamışlardır. Yükseklikten durumu gören Sultan Baybars, harekete geçerek askerleriyle arka taraftan saldırıya geçmiştir. Böylece saldırının hala devam ettiğini gören Moğollar atlarından da inerek karşı koymaya devam etmişlerdir. Ancak bu durum uzun sürmemiş, Moğol ordusu büyük bir yenilgiyle dağılmıştır. Kaçan Moğol askerleri dahi yakalanarak öldürülmüştür. Öldürülen Moğol askerlerinin sayısı hakkında 6700, 7700 veya Abû'l-Farac Tarihi II eserine göre 5000 olacak şekilde farklılık olduğu görülmektedir. Ancak büyük ölçekte olduğu ortak bir kanaattir.

Savaşa katılmayarak Sultan Baybars tarafına geçen Selçuklu devlet adamları; Mühezzibüddin Ali (Pervâne Muînüddin 'in oğlu), Erzincan valisi Emir Kudbeddin Mahmud (Atabeg Mecdeddin Muhammed'in kardeşi), Sivas subaşı Emir Seyfeddin sungurca (Hoca Yunus'un oğlu), Sivas ve Sinop valisi Emir Nusretüddin Behmen ve Mikail (Malatya sahibi Reşideddin'in oğulları), Emir-i dad Seyfeddin Çalış, Emir Kemaleddin, Türkmen Ali-şir (el-Türkmani) Seyfeddin, Zahireddin Mütevvec, Evhadüddin (Hatiroğlu Şerefeddin'in oğlu), Nureddin Manciniki (Taceddin Giv'in kardeşi) göstermektedir ki Sultan Baybars'a büyük ölçüde bir katılım mevzu bahistir.

¹²¹ Bibi, *El Evamirü 'l-Ala' iye*, s.187. Bibi eserinde Horon (Binboğa) dağları olarak söz etmiştir.

¹²² Baybars Tarihi II. eseri 11 taburdan, Yinanç ise eserinde 12 tabur olduğunu belirtmiştir.

Yaşanmış olan ilk muharebe sırasında Moğol ordusu savaşı kaybettiği gibi Tudavun Noyan (Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ie* eserinde Tuku Noyan'ında bu savaşta hayatını kaybettiğini kaydetmiştir) gibi önemli bir komutanı da kaybetmiştir. Memluk Devleti muharebeyi kazanan taraf olsa da Emir Şerefeddin Kayran al-Allani (Seyfeddin Kazan el-Alayi) ve Emir İzzeddin (Emir Cemaleddin al Muhammed'in kardeşi) savaşta şehit olan isimler arasında olmuştur. Üstelik kardeşinin intikamını almak isteyen Hatiroğlu Ziyaeddin Mahmud da muharebede şehit olmuştur.¹²³

Muharebeyi Sultan Baybars'ın kazanmış olduğunu gören Pervâne Muînüddin ise savaşı kaybeden Moğolların Türklerden intikam almak isteyebileceği ihtimali nedeniyle 12 Temmuz 1277 (12 Zilhicce 675) senesinde Pazar sabahı Kayseri'ye varmıştır. Pervâne Muînüddin 'in, Sultan Baybars'tan korkması nedeniyle Kayseri'ye kaçtığı da düşünülebilir. Neticede Hatiroğlu hareketi sonucu Sultan Baybars'a sığınan Anadolu ümerasından kimseler, Pervâne Muînüddin'i, Sultan Baybars'a karşı doldurmuştu. İsyanda Moğollar 'ın tarafında saf tutmuş olan Pervâne Muînüddin 'in, Sultan Baybars tarafınca gizli müttefiklik durumu sekteye uğramış, Hatiroğlu Şerefeddin'in idam edilmesi de direk kendisini zan altında bırakmıştı. Bu düşünceler ışığında Pervâne, Kayseri'ye varır varmaz Sultan Gıyaseddin'i ve vezir Fahreddin Ali (Sahip Ata)'yi ikna ederek Tokat'a götürmüştür.¹²⁴

¹²³ Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ie*, s. 188; İbn Şeddad, *a.g.e.*, s.85-86; Turan, *Selçuklular Zamanı Türkiye*, s.562-563; Yinanç, *a.g.e.* s.290-292; Uzluk, *a.g.e.*, s.37-38. Baybars Tarihi II. eserinde Sultan Baybars'a katılan Selçuklu devlet adamları'nın zikredildiği bölüm "Rum büyüklerinden alınan esirler" olarak adlandırılmıştır. Üstelik Ali Şîr el-Türkmani'nin oğlu Emir Şihabeddin Gazi ve Emir Nusreddin Behmen, Taceddin Giv'in kardeşi olarak geçmektedir. Uzluk eserinde; Hatiroğlu Ziyaeddin'in kardeşinin öldürülmesiyle Sultan Baybars'dan yardım istediği böylece Sultan Baybars'ın Anadolu'ya gelişi mevcuttur. Ancak Sultan Baybars'ın Anadolu'ya gelmesiyle birlikte Moğollar ile Abilistan'da karşılaşmalarını ve savaşı Sultan Baybars'ın kazandığını kaydetmiştir. Bu bilgiler bizlere, Elbistan bölgesindeki mücadeleyi hatırlatmıştır. Kronolojik bir hata sonucu Elbistan savaşının burada kaydedildiğini düşünmekteyiz. Diğer izah etmemiz gereken konu ise Hatiroğlu Ziyaeddin'in ölümü konusunda enteresan bir hikâye mevcut olmasıdır. Ziyaeddin'in, Sultan Baybars'ı Pervâne Muînüddin konusunda uyardığını daha sonra birlikte savaş meydanına gittiklerini orada bir yaralının (Moğol askeri) okuyla Hatiroğlu Ziyaeddin'i gözünden yaralayarak 10 Zilhicce 675 senesinde ölümüne sebep olduğu kaydedilmiştir. Ziyaeddin'in ölürken Sultan Baybars'a; "Benim işim tamam oldu, ben senin hizmetinde bulunmak, Moğol'un ayağını Anadolu içerisinden kesmek istedim. Fakat takdir; benim tedbirimin aksini zuhur ettirdi" sözlerini söylediğini belirtmiştir.

¹²⁴ Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ie*, s.191; İbn Şeddad, *a.g.e.*, s.86-87; Aksarayi, *a.g.e.* s.88; Yinanç, *a.g.e.* s.293; Turan, *Selçuklular Zamanı Türkiye*, s.563; Bar Hebraeus, *a.g.e.*, s. 599; Yıldız, *a.g.e.*, s. 332-333; Öngül, *Selçuklular Tarihi 2*, s.218-220. Baybars Tarihi II ve Turan ise eserinde Sultan Gıyaseddin, vezir Fahreddin Ali, Atabeg Mecdeddin Muhammed (Pervâne'nin damadı), Müstevfi

4.3.1. Sultan Baybars'ın Kayseri'ye Geçişi

Sultan Baybars ise kazanmış olduğu zaferden sonra Emir Şemseddin Sungur (Sunkur) al-Aşkar'ı kaçan Moğol askerlerini yakalaması için görevlendirmiştir. Kendisi de bir miktar asker ile Kayseri'ye doğru yola çıkmıştır. Yolda Ehl al-Kehf (Tarsus-Üfsus) köyüne daha sonra ise Semendo kalesine uğramıştır. Bu bölgeler Sultan Baybars'a itaatlerini bildirmişlerdir. Yolculuk boyunca da Develi (Kayseri) ve Darende (Malatya) gibi bölgelerin emirleri itaatlerini bildirmeye devam etmiştir. Turan, Selçuklular Zamanı Türkiye eserinde, Sultan Baybars'ın yolculuk sırasında "Karatay" hanına da uğradığından, bu uğrayış sebebiyle Karatay Hanı'nın çok ayrıntılı olarak anlatıldığından bahsetmiştir.

Kayseri halkının Sultan Baybars'ı büyük bir sevinç ile Keykûbâdiye köşkünün bahçesinde çadırlar kurarak bekledikleri, bir bayram sevinci gibi heyecanlı olduklarını birçok kaynak kaydetmiştir. Sultan Baybars, Keykûbâdiye köşküne giriş yaptığında halkın zafer çığlıkları ile karşılaşmış, atından indiğinde ise Selçuklu nevbeti (mehter-hane) çalınmıştır. Sultan'ın atından inmesiyle halk otağa yaklaşarak kutlamalarına devam etmiştir. Resmi olarak Cuma günü¹²⁵ şehre giriş yapan Sultan Baybars, Selçuklu tahtına oturmuştur. Selçuklu ümerasından; Kadılar, fakihler, sofiler ve beyler sultanın huzuruna çıkarak tebriklerini sunmuşlardır. Sultan Baybars herkesi sözlerini dinlemiş, daha sonra Farsça şiirler dinlenmiş ve sultan adına verilen ziyafette herkes yemek yemiştir. Neticesinde ise namaz hazırlıkları yapılmış ve Cuma namazı kılınmıştır. Sultan adına sikkeler basılmış, Pervâne Muînüddin'in, Kayseri'den kaçarken geride bıraktığı hazine malları da sultana takdim edilmiştir. Daha sonra Sultan Baybars; Anadolu ümerasına, Uç Türkmenlerine ve özellikle Karamanoğullarına haber göndererek huzuruna çağırmıştır. Karaman Bey'in oğlu olan Ali Bey'i ise Kayseri'de bulunduğu hapisneden çıkartmıştır. Sultan Baybars,

Celaledin Mahmud, naib Eminateddin Mikail (yeğeni) ve karısı ile kızını (400 cariyesi ile birlikte) ve devlet adamlarını da Tokat'a götürdüğü kaydedilmiştir. Bibi, El Evamirü'l-Ala'ye eserinde ise Pervâne Muînüddin'in vezir ve Sultan Gıyaseddin'e; "Bizim Tokat'a gitmemiz gerekir. Orada bu işten daha rahat kurtuluruz" diyerek Kayseri'den Tokat'a gittikleri kaydedilmiştir. Bir de belirtmemiz gerekir ki Abû'l-Farac Tarihi II eserinde Pervâne Muînüddin'in Sultan Gıyaseddin'i alarak Dukia kalesine kaçtığı kaydedilmiştir.

¹²⁵ Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ye*, s.192; Sultan Baybars'ın Kayseri'ye girişini 25 Nisan 1277 (20 Zilkade 675) senesi olarak kaydetmiştir. İbn Şeddad, *a.g.e.*, s.87; ise Zilkade ayının 17. Cuma günü olarak kaydetmiştir.

Kayseri de tahta oturduğu vakit Uç Türkmenlerini ve diğer kimseleri huzuruna çağırdığı gibi kendi ülkesi olan Şam'a da Anadolu'nun fetih müjdesinin haberini vermek için Fetihname yazmış, "Mel'un Moğol ordusunu kırdık, Rum diyarını bir günde ele geçirdik." Sözleriyle zaferini ilan etmiştir.

Daha sonra Pervâne Muînüddin'in Kayseri'den kaçmış olduğunu fark eden Sultan Baybars, Pervâne Muînüddin'e bir mektup yazmış, mektubunda ise Anadolu'ya onun daveti üzerine geldiğini, Anadolu'daki kâfirlerin kendisi tarafından durdurulduğunu ve bir daha Moğolların baskısı altında kalmamalarını temenni ederek kendisini huzuruna çağırmıştır. Ancak Pervâne Muînüddin, Sultan Baybars'ın mektubuna tebriklerini ileten bir mektup ile karşılık vermiş, birtakım bahaneler ileri sürerek huzuruna çıkamayacağını belirtmiştir. Pervâne Muînüddin'in cevap mektubunu alan Sultan Baybars ise şüpheyne düşmüş ve neticede ise Moğolların tuzakları sebebiyle Anadolu'ya çekildiği fikrine kapılmıştır.¹²⁶

Bibi'nin El Evamirü'l-Ala'ye eserinde ise Pervâne Muînüddin'in Kayseri'den kaçması üzerine;

"Kötü Tabiatlı Pervane, birkaç yıldır beni aldatıp yalan söyledi. Onunla kavlimiz böyle değildi. Onunla birbirimize yazdığımız çok mektup var. Birkaç yıldır, ünlü ülkeme gönderdiği mektuplarda verdiği sözleri ezbere biliyorum. O sözlerle göre, ben buraya gelince benim tarafımda olacak, kalbinden aldatma ve kusuru uzaklaştıracaktı. Onun dediği yere geldim. Böyle bir azamet ve böyle bir orduyla geldim. Yoksa benim hazinem, padişahlık mülküm, Mısır'daki saltanatım küçümsenecek gibi değildi. O hain ve yalancının sözüyle onca hazinemi ve malımı kaybettim. Eğer ben onun kellesini Cihan Padişahı İlhan'ın (Hülagu) vasıtasıyla hançerin ucunda pazara çıkarılmasını sağlamazsam, Allah'ın kulu olmayayım."

¹²⁶ Aksarayî, a.g.e. s.88; Yinanç, a.g.e., s.293.; Turan, *Selçuklular Zamanı Türkiye*, s.563-565; Sümer, a.g.e, s. 43; Yiğit, a.g.e., s.53; İbn Şeddad, a.g.e., s.87-88. Ancak belirtmemiz gerekir ki; Baybars Tarihi II serinde, Sultan Baybars'ın Kayseri'ye girdiği vakit, Pervâne Muînüddin tarafından tebrik edildiği ve tahta geçişini kutladığı kaydedilmiş, bunun üzerine Sultan Baybars'ın. Pervâne Muînüddin'i makamına geçmesi için geri çağırdığı ancak Pervâne'nin Sultan Baybars'dan 15 gün mühlet istediği belirtilmiştir. Pervâne Muînüddin'in, bu 15 gün mühleti ise Abaka Han'a giderek Sultan Baybars'a karşı kıskırtmak için talep ettiğini kaydetmiştir. Sultan Baybars'ın bu sebeple Kayseri'de uzun kalamadığını da eklemiştir.

Sözlerini söyleyerek Kayseri şehrine girdiği kaydedilmiştir.¹²⁷

Sultan Baybars'ın Kayseri yakınlarındayken, askerlerini güzel giyinmeleri konusunda uyarması ise dikkate değer bir bilgi olarak karşımıza çıkmaktadır. Öyle ki tüm ordusunun erzak ihtiyacını Anadolu pazarlarından, kendi hazinesinden karşılamış, Moğol baskısı ile zulüm görmüş Anadolu halkına ekonomik olarak destek sağlamaya çalışmıştır. Öyle ki Abû'l-Farac Tarihi II eserinde; "Ben memleketi yağmaya değil sahibini (Selçuklu sultanını) Tatarların esaretinden kurtarmaya geldim" dediği belirtilmiştir¹²⁸. Ancak Sultan Baybars'ın bu adaletli ve hoşgörülü davranışları yanı sıra Pervâne Muînüddin'in hala da net bir şekilde yanında olmaması ve İlhanlılara (Moğollara) karşı tarafını belli etmemesi, aynı şekilde Selçuklu devlet adamları tarafından da cesarete dair bir hareket görememesi Anadolu'da kalış süresini kısa tutmasına sebep olmuştur. Üstelik bu devlet meseleleri yanı sıra Memluk ordusu'nu sıkıntıya düşüren iâşe sorunu mevzu bahis olmuştur. Memluk ordusunun Kayseri'ye girmesiyle tahıl ürünlerinin fiyatları yükseliş göstermiş, askerlerin ve hayvanların gıda ihtiyacını karşılamakta güçlük yaşanmıştır. Aksaray'ın eserinde belirttiği üzere Sultan Baybars'ın, Mud (72.5-135 litre arası hacim ölçüsü) tahılı 40.000 dirhem'e dahi satın almakta güçlük çektiği ve hayvanlara tahıl bulamadığı için ise men (833 gr ağırlık ölçüsü) kuru üzümü 10 dirhem'e satın alarak yem ihtiyacını karşılanmaya çalışmıştır. Ancak Aksaray'ı; bu sorunlara rağmen Sultan Baybars'ın, Kayseri halkının bir torba yemine bile zorla el koydurtmadığını eklemiştir. Sultan Baybars'ın bu temel ihtiyaçları bile karşılayamaması ve saydığımız diğer sebepler sebebiyle kendi ülkesine dönüşü hızlanmıştır. Böylece Seyfeddin Çalış'ı Kayseri naibi ilan etmiş olan Sultan Baybars, kendi ülkesine dönmek için hazırlıklara başlamıştır. Sultan'ın Kayseri'den dönüşü konusunda kaynaklarda farklı tarihler olduğu gözükmektedir. Turan'a ve İbni Şeddad'ın eserine göre; Sultan Baybars'ın Kayseri'den ayrılacağını haber alan Pervâne Muînüddin, bir elçi göndererek duruma mâni olmaya çalışmış, Anadolu'da bir müddet daha kalmasını istemiştir. Ancak elçiyi azarlayan Sultan Baybars;

¹²⁷ Bibi, *El Evamirü 'l-Ala' iye*, s.192.

¹²⁸ Bar Hebraeus, *a.g.e.*, s.599.

“Gerek Pervâne ve gerek kendilerinden mektup almış olduğum başka kimseler şartlarına riayet etmediler. Ben; Rum’u ve Rum’un yollarını öğrendim. Tahta oturuşumuz ona bir ehemmiyet vermiş olduğumuzdan dolayı değil idi. Yalnız; tanrının inayetiyle istemiş olduğumuzu yapmaktan bizi hiçbir şeyin alıkoyamayacağını göstermek ve bunu öğretmek istedik... Oradan onun anasını ve oğlunu ve kızının oğlunu almamız ve tanrının yardımına mazhar olmamız kâfidir...”¹²⁹

Sözlerini söyleyerek savaşta kendisine katılmış olan Selçuklu devlet adamları da yanına alarak yola çıkmıştır. Kayseri-Sivas yolu üzerinden Sultan Hanı’nda (Alaaddin Kervansarayı) konaklamış, daha sonra ise Elbistan’a varmıştır. İbni Şeddad,’ın eserine göre; savaş meydanında sadece Moğolların ölü sayısı 6770 idi. Halep’in bir ilçesi olan Harim’de, Şemseddin Muhammed İbni Karaman’ın (Karamanoğlu Mehmed Bey) elçileri ile görüşmüş ve Kurban Bayramı vaktini geçirmiştir. Birçok Türkmen Beyi’nin kendisini ziyaret etmesinden sonra Harim’den ayrılmış, 10 Haziran 1277 (7 Muharrem 676) senesinde Dimaşk (Şam)’e varmıştır.¹³⁰

4.4. Abaka Han’ın Anadolu’ya Seferi

Sultan Baybars’ın Şam’a dönmesiyle harekete geçmek zorunda kalan Pervâne Muînüddin, daha fazla beklemenin tehlikeli olabileceğinden endişelenerek, İran’da bulunan Abaka Han’a olanları anlatması için Seyfeddin Erbegi’yi elçi olarak göndermiştir. Abaka Han; Moğolların, Sultan Baybars’a karşı yenildiğini ve böylece Sultan’ın Kayseri’ye gelişini öğrendiğinde öfkelenmiş, hazırda bulunan büyük ordusu ile Anadolu’ya sefere çıkma kararı almış ve böylece 1277 senesinin temmuz ayında (Safer 676)¹³¹ Tebriz’den Anadolu’ya doğru yola çıkmıştır. Abaka Han’ın

¹²⁹ Turan, *Selçuklular Zamanı Türkiye*, s.565; İbn Şeddad, *a.g.e.*, s.89.

¹³⁰ Bar Hebraeus, *a.g.e.*, s. 599; İbn Şeddad, *a.g.e.*, s.88-90; Yinanç, *a.g.e.*, s.294. Turan, *Selçuklular Zamanı Türkiye*, s.565; Yıldız, *a.g.e.*, s.333-334; Bibi, *El Evamirü’l-Ala’iye*, s.195; Öngül, *Selçuklular Tarihi 2*, s.220-222; Uzluk, *a.g.e.*, s.38; Kesik, *a.g.e.*, s.143. Bibi ve İbni Şeddad’ın eserinde; Sultan Baybars’ın 10 Haziran 1277 (7 Muharrem 676) ‘de Cumartesi günü Şam (Demeşk)’a vardığını belirtmiş, Yinanç eserinde bir haftadan daha fazla kalamadığını açıklamıştır. Aksarayi ise 10 gün Kayseri’de kaldığını belirtmiştir. Abû’l-Farac ise tamamen farklı olarak Sultan Baybars’ın Kayseri’de 15 gün kaldığını kaydetmiştir. Uzluk eserinde Sultan Baybars’ın Anadolu’dan ayrılış sebebini güvendiği Hatiroğlu Ziyaeddin’in ölmesi ve Cuma namazında secdede “Anadolu’dan çık, çünkü senin yerin değildir” diye bir ses duyduğunu, böylece Sultan Baybars’ın Anadolu’dan Şam’a gitmek için ayrıldığını kaydetmiştir.

¹³¹ Fazlullah, *a.g.e.*, s.112; Tüm olanları Abaka Han’a Tudavun’un hizmetinde bulunan “Bugaday” adında bir hizmetlinin bildirdiğini kaydetmektedir.

Erzincan ve Divriği hattı üzerinden Elbistan'a vardığını öğrenen Pervâne Muînüddin, Sultan Gıyaseddin ve Sahip Ata'yı da alarak Tokat'tan hareket ederek Elbistan'a varmış ve Abaka Han'a katılmıştır. Abaka Han, Elbistan'a vardıktan sonra Moğollar ve Memluk Devletinin karşılaştığı meydan muharebesinin bölgesini bizzat ziyaret etmiştir. Elbistan'a gittiğinde ise Moğolların başlarında bulunan Tudavun ve Toku Noyan olmak üzere çok sayıda Moğol askerinin öldürüldüğünü görmüştür. Hatta öyle ki savaş meydanında sadece Moğol askerlerinin olduğunu, Selçuklu askerlerinden hiçbir kaybın olmadığını fark etmiştir. Kaynaklardan aktarılanlara göre bu görmüş olduğu manzara karşında çok üzülen Abaka Han ağlamış ve öfkelenmiştir. Üstelik hiçbir Selçuklu askerinin savaş meydanında ölmediğini gördüğünde Pervâne Muînüddin ve Selçuklu devlet adamlarının kendisine ihanet ederek, Sultan Baybars'a karşı muharebede yer almayarak kaçtıklarını anlamıştır. Abaka Han'ın son yaşanan olaylardan sonra zaten kendisi hakkında şüpheleri olduğunun bilincinde olan Pervâne Muînüddin, kendisini savunmak adına, Sultan Baybars'ın Anadolu seferinden haberi olmadığını ve Memluk Devleti'nin ani bir baskın ile geldiğini söyleyerek başarısızlığına bahaneler sunmuştur. Ancak Abaka Han "Mısır hükümdarı ile iç yüzden senin birlik olduğunu söyleyenlerin sözleri doğru imiş! ..." diyerek Pervâne Muînüddin'e inanmadığını belirtmiştir. Üstelik Sultan Baybars ile anlaşamayarak Abaka Han'a sığınan İzzeddin Aybek aş-Şeyhi'nin¹³² "Muînüddin Pervâne Sultan Baybars'a daima elçiler ve mektuplar gönderip onu Anadolu seferine teşvik ediyordu" sözleri Pervâne Muînüddin 'in ihanetine bir başka delil olarak kabul edilmiştir.¹³³

Baybars Tarihi II eserine göre; Abaka Han, İzzeddin Aybek ile muharebe bölgesini incelemiş, sağ, sol kanat ve ana bölgelerini belirleyerek buralara birer kargı

¹³² Uzluğ, *a.g.e.*, s. 38; *Anonim Selçukname*, s.49; Aybeki'nin Sultan Baybars'dan kaçarak ilk olarak Pervâne Muînüddin'e geldiğini ve seninle dostluk kurmaya geldim. Ömür boyu senin hizmetinde olmak istiyorum" diyerek Pervâne Muînüddin'i kandırdığını daha sonra ise Tokat'a kaçarak Abaka Han ile görüşmüş ve yanında getirmiş olduğu Pervâne Muînüddin ve Sultan Baybars'ın mektuplarını delil olarak sunmuştur. Aybek'in, Sultan Baybars'dan dayak yediği için kaçtığı kaynaklarda kaydedildiği gibi, Pervâne'nin açmış olduğu Mevlevi tekkesi ile bir mücadele yaşadığı bu sebeple de Pervâne'den hoşlanmadığı kaydedilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz; A. Yaşar Ocak, *Osmanlı İmparatorluğunda Marjinal Sûfilik: Kalenderiler XIV-XVII. Yüzyıllar*, TTK Yayınları, Ankara 1999, 63-64.

¹³³ Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ıye*, s. 196-197; *Anonim Selçukname*, s. Turan, *Selçuklular Zamanı Türkiye*, s.566-567; Sümer, *a.g.e.*, s.43; Yinanç, *a.g.e.*, s.295; Aksaraylı, *a.g.e.* s.89; Uzluğ, *a.g.e.*, s.38. Uzluğ, Aybek'inin sunduğu mektuplar ile Abaka Han'ın öfkelenerek Pervâne'yi savaşta ölmüş askerlerin akrabalarına teslim ettiği böylece 1277 yılında Pervâne Muînüddin'in öldürüldüğü kaydedilmiştir.

dikilmesini emretmiştir. Böylece kargıların arasını doldurabilecek asker sayısını belirlemeye çalışmış, bu askerlere karşılık gelebilecek askerler ile ordudaki asker sayısının yeterliliğini ölçmüştür. Neticede ise yanındaki 30.000 asker sayısının yetersiz olduğu kanaatine varmıştır. Bu sebeple Göynük'te bulunan askerleri yanına çağırmıştır. Bu sırada Abaka Han, Şam'da bulunan Sultan Baybars'ın savaş için hazırlıkta olduğu haberini almış ve Kayseri'ye hareket etmiştir. Sultan Baybars'ın Kayseri'de bulunduğu süre boyunca yaptıklarını, Kayseri'den ise 25 gün önce ayrıldığını öğrenen Abaka Han, öfkelenerek askerlerine şehrin yağmalanması ve halkın katledilmesi emrini vermiştir.¹³⁴

Kayseri şehrinin yağmalandığı, incelemiş olduğumuz tüm kaynaklar tarafından kesinlik kazanmıştır. Ancak öldürülen kişi sayılarında farklıklar mevcuttur. Şehrin yağmalanma emri üzerine Kayseri'de bulunan âlimler ve fakihler duruma engel olmaya çalışmışlardır. Abaka Han ile görüşerek, halkın aciz durumda olduğunu ve yönetime gelen kimselere karşı kendilerini savunamayacaklarını belirtmişlerdir. Böylece bir nebze de olsa sakinleşen Abaka Han, halkın toplu olarak katledilmesinden vazgeçmiş olsa da halktan birçok kimse yağma sırasında öldürülmüştür. Öldürülen önemli kimseler arasında; Sivas kadısı İzzeddin Umreni, Kayseri kadısı Celaleddin Habib-i Kayseri, Fahreddin Göçki, Nureddin Karaca (Karacaoğlu) ve Zeyneddin Nesîre-i Hod sayılmaktadır.¹³⁵

Abaka Han çok öfkelenmiş olsa da Sultan Baybars'a karşı bir sefere kalkışmamıştır. Havaların ısınmış olması Şam'a karşı yapılacak bir seferi zorlaştırmıştır. Üstelik daha önce Elbistan'daki yapılmış olan savaşı tatbik eden Abaka Han, Memluk Devletine

¹³⁴ Yıldız, *a.g.e.*, s.334; İbn Şeddad, *a.g.e.*, s.91-92; Bar Hebraeus, *a.g.e.*, s.600. Abu'l-Farac Tarihi II eserinde; bu konu hakkında farklılıklar mevcuttur. Belki de bu farklılığın en büyüğü İzzeddin Aybeki'den hiç bahsetmemiş olmasıdır. Pervâne Muînüddin'in, Abaka Han'ın huzuruna çıktığında iyi şekilde karşılandığını daha sonra ise Sultan Baybars ile olası bir savaş için istişare ettiğinden bahsetmiştir. Kurulacak ordunun sayısı, komutan seçimi gibi konuların üzerinde birlikte durduklarını kaydetmiş, bu durumun Abaka Han'ın bir oyunu olduğunu da eklemiştir. Daha sonra ise Abaka Han'ın Aladağ'a geçtiği ve burada Pervâne Muînüddin adına düzenlemiş olduğu ziyafette onu öldürttüğü şeklinde kitabına devam etmiştir.

¹³⁵ Yazıcızade, *a.g.e.*, s.671-672. Baybars Tarihi II eserine göre; Kayseri Kadısı Celaleddin Habib-i Kayseri'nin öldürüldüğü kaydedilmiştir. Diğer kaynaklar da Kayseri kadısı Celaleddin'in öldürüldüğü belirtse de Bibi, El Evamirü'l-Ala'îye, eserinde yukarıda belirttiğimiz tüm isimlerin öldürüldüğünü aktarmıştır.

karşı yapılacak bir seferin tehlikeli olabileceğini öngörmüştür. Ancak buna rağmen üstünlüğünü göstermek isteyen Abaka Han, Sultan Baybars’a elçiyle;

“Sizler birdenbire hırsızlar gibi bizim karavullarımıza ve yolu koruyanlara saldırıyor ve birkaç kişiyi öldürüyorsunuz. Haberi bize ulaştığında sizi defetmek için biniyoruz. Hırsız gibi kaçıyorsunuz. Eğer düşmanlık düşünceniz varsa mertçe meydana çıkın ve verdiğiniz kararda durun. Mademki sen savaşa gelmiyorsun, bizim ordunun sizinle savaşmak için niyeti kesindir. Muhakkak bizim öfkemizin ateşi Şam diyarına ulaştığında yaş ve kuru hepsi yanacaktır. Çünkü kadim olan Allah, dünya memleketlerini Cengiz Han’a ve onun uruğuna bağışlamış, boyun çevirenlerin önde gelenlerini bizim itaat halkımıza sokmuştur. Her kim talih erbabına karşı gelirse bu onun talihsizliğine işarettir.”

Tehdit içerikli bu mektubu göndermiştir. Ancak Abaka Han’ın Mektubunda yapmayı planladığı Şam’a seferi gerçekleşmemiş, çok geçmeden Sultan Baybars’ın ölüm haberi cihanda duyulmuştur.¹³⁶

4.4.1. Abaka Han’ın Erzurum’u Yağmalatması

Anadolu’nun yönetimini Kongurtay Noyan’a bırakan Abaka Han, Pervâne Muînüddin ve Sahip Atayla birlikte Azerbaycan’a dönmüştür. Kayseri’den Erzurum’a geçerken ise Moğol askerlerine yağma ve halkın kılıçtan geçirilmesi emrini vermiştir. Öyle ki emri gayretle yerine getiren Moğol askerleri, mahalle ve köy sakinlerini öldürerek mallarına el koymuş ve birçoğunu ise esir etmişlerdir. Neticede ise halk bu kıyımdan kurtulmanın yolunu dağa kaçmakta bulmuştur. Köyler

¹³⁶ Yazıcızade, a.g.e., s.672; Öngül, *Selçuklular Tarihi 2*, s.222-223; Fazlullah, a.g.e., s.113-114. Reşidüddin Fazlullah, Sultan Baybars’ın ölmeden önce bir rüya gördüğünü kaydetmiştir. Tıpkı sultan olmadan önce olduğu gibi tekrar Peygamberin rüyasına geldiğini ancak bu sefer emaneti geri istediğini bu sebeple Sultan Baybars’ın kılıcı peygambere verdiği, peygamberin ise aldığı kılıcı Melik Mansur Seyfeddin Kalavun’a verdiğini görmüştür. Böylece uyanan Sultan Baybars’ın Melik Mansur ile görüşerek ona “Sultan olduğun zaman benim çocuklarıma iyi davran.” dediğini aktarmıştır. Daha sonra ise Nisan 1278 (Zilhicce 676) tarihinde Şam (Dimaşk) da ölmüştür. Ölümü üzerine Baybars el-Mansuri önemli bilgiler kaydetmiştir. Sultan Baybars’ın Eyyubi oğullarından birine bir suikast düzenlemek isterken kaza sonucu öldüğünü, görevlinin (sâki) dibinde zehir kalan kâseye kımız koyarak Sultan Baybars’a ikram ettiğini böylece zehirlenen Sultan Baybars’ın ateşlenerek birkaç gün içerisinde öldüğünden bahsetmiştir. Ancak Sultan Baybars’ın ölüm tarihi ile ilgili farklılıklar olduğunu belirtmeliyiz. Ayaz eserinde Sultan Baybars’ın Dimaşk’ta 1 Temmuz 1277(28 Muharrem 676) olarak kaydetmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz; Fatih Y. Ayaz, *Memlûkler*, TDV, Ankara, 2020, s. 35; Baybars el-Mansuri, a.g.e., s. 76-77.

harap hale düşmüş, öldürülen Türkmenlerin cesetleri yığınlar oluşturmuştur. Abaka Han'ın veziri Şemseddin Mehmed-i Cüveyni, ise bu katliamlar konusunda hanı durdurmaya çalışan tek isim olarak karşımıza çıkmıştır. Sivas'ın yarısını ve diğer bazı bölgeleri Abaka Han'dan satın alarak ve önemli devlet adamlarından 104 kişinin hayatını kurtardığı, “Adil hanımız seçkinlerin suçunu halktan çıkarmamalıdır” diyerek olacılara engel olmaya çalışmıştır. Ancak neticede görülmektedir ki tam manada başarılı olamamıştır. Öldürülen ve esir alınan insanların sayılarının 200.000 ile 600.000 arasında değişiklik göstermektedir.¹³⁷

Turan ve Yinanç eserlerinde; Abaka Han'ın şehirdeki Müslüman halkın ve Türkmenlerin öldürülmesi yanı sıra Hristiyanların öldürülmemesi için yarlıg çıkardığını kaydetmişlerdir. Ebu'l-Farac Tarihi II eserinde; Tatarların (Moğollar) acımasız bir topluluk olduğu bu sebeptendir ki birçok Hristiyan'ı öldürerek esir aldıkları ve yağmaladıkları kaydedilmiştir. Askerlerin, Abaka Han'ın emrine itaat etkilenedikleri ve Hristiyanların (Mısırlılardan kaçan Tatarlara yardım etmelerine rağmen) öldürüldüklerini aktarmıştır. Bu yaşananlar karşısında Abaka Han'ın bir yarlıg çıkartarak yaşlı bir rahibe verdiği ve böylece esir alınan Hristiyanların kurtarılması ve bundan sonra da Hristiyanlara yapılacak zulmün engellenmesi garantilenmiştir.¹³⁸

4.5. Karamanoğlu Mehmed Bey ve Cimri Münasebeti

Karamanoğulları'nın Hattiroğlu hareketi ve Sultan Baybars ile olan temaslarından sonra Moğollara karşı olan davranışlarını devam ettiren Mehmed Bey, Anadolu ahalisinin, yaşamış oldukları zulümden dolayı Moğollara biat etmek istemediklerinin bilincinde olduğundan, başkaldırısında Anadolu halkından destek alabileceğini biliyordu. Mehmed Bey, payitaht'ın (Konya) ve Selçuklu devlet adamlarının, Moğollara karşı bu acizlikleri dolayısıyla, ilk olarak Türkmenleri toplayarak

¹³⁷ Fazlullah, *a.g.e.*, s.113; Turan, *Selçuklular Zamanı Türkiye*, s.568; Sümer, *a.g.e.*, s.43; Yinanç, *a.g.e.*, s.296; Yiğit, *a.g.e.*, s.54; Osman Turan eserinde öldürülen kimselerin sayısının 200.000 ile 600.000 arası, esir alınanların da sayılara yakın olduğunu belirtmiştir. Yinanç ise 600.000 kişiden fazlasının öldürüldüğünü ve yarım milyon kadarının ise esir alındığını belirtmiştir.

¹³⁸ Turan, *Selçuklular Zamanı Türkiye*, s.568; Yinanç, *a.g.e.*, s.296; Bar Hebraeus, *a.g.e.*, s.600.

Konya'yı ele geçirmeyi planlamıştır. Fakat Konya'yı ele geçirebilmek için ise Selçuklu şehzadelerinden birinin varlığına ihtiyaç duymuştur. Ancak bu sayede Anadolu halkını ardından hareket etmeye ikna edebileceğini bilen Mehmed Bey'in, bu şehzade sayesinde Anadolu'da kabul görerek Moğollara karşı bir Türkmen ordusu toplamayı hedeflediği düşünülmüştür. Bu sırada ise Cimri lakaplı bir zatın Türkmen boyları içerisinde, kendini Kırım'da bulunan Sultan İzzeddin Keykavus'un¹³⁹ oğlu olarak tanıttığı haberini alan Mehmed Bey, ihtiyacı olan şehzadeyi sonunda bulduğunu düşünmüştür. Takiyyüddin Sivasi, Sultan İzzeddin Keykavus ile İstanbul'a daha sonra da Kırım'a gitmiş olan bir kimse olarak Cimri'nin gerçekte Sultan Keykavus'un oğlu olduğunu ve Sudak'ta Sultan'dan yazı yazmayı öğrendiğini tasdiklemiştir. Bu durumu kendi planları için uygun gören Mehmed Bey, Cimri'ye biat etmiş ve sultan ilan ederek diğer Türkmenlerinde biat etmesini sağlamıştır. Daha sonra toplamış olduğu Türkmen birlikleri ile Konya'yı ele geçirmeye karar vermiştir. Bu hareket için tüm Türkmenleri davet eden Mehmed Bey, büyük bir kalabalık ile Konya'ya gelmiş ve şehrin saltanat naibi Eminateddin Mikail'e elçi göndererek;

“Sultan İzzeddin Keykavus'un oğlu bizim yanımızdadır. Onun nesebinin sahilliği konusunda güvenilir kişiler şahitlik etmektedirler. En kısa zamanda gelip ona bağlılık bildirilmeli ve el öpme şerefi kazanılmalıdır. Eğer sizin bu konuda şek ve şüpheniz varsa bu kutlu hanedanın güvendiği kimseler ve saray hocalarından gönderin. Onlar bu Melik'in durumunu basiret terazisinde tartıp onun hakkında gerekli inceleme ve araştırmayı büyük bir titizlikle yapsınlar. O zaman eğer onun nesebi sahil çıkarsa, bizim ve sizin ona uyup bağlanmaktan başka yapacak bir şeyimiz kalmaz. Yok, eğer o yalancıysa, onu yanımızdan uzaklaştırma ve sözlerimizi geri alma konusunda hiçbir tereddüt göstermeyiz.”

Sözlerini iletmişlerdir. Ancak Mehmed Bey, saltanat naibi'nin biat etmeyeceğini anlayınca şiddetli bir saldırı ile şehrin surlarına dayanmış, hendek kenarlarına gelince de şehrin kapılarını ateşe vererek 12 Mayıs 1277 (7 Zilhicce 675)¹⁴⁰ tarihinde

¹³⁹ Aksarayî, *a.g.e.* s.96. eserinde bu ismi Gıyaseddin Keyhüsrev olarak vermiştir. Bibi, *El Evamirü'l-Ala'îye*, s.204; Bibi eserinde Takiyyüddin Sivasi olarak bahsetmiş olduğumuz kişiyi “Taki” lakaplı Sivaslı bir kişi olarak kaydetmiş, bu kişinin; “Bu melik, Sultan İzzeddin'in oğludur. Adı ve sanı Gıyaseddin Siyavuş'tur. O, orada bana yazı öğretti” diyerek Cimri'nin ismini ve gerçek bir şehzade olduğuna dair şahitlik ettiğinden bahsetmiştir.

¹⁴⁰ *Anonim Selçukname*, s.50; 8 Zilhicce 677 (22 Nisan 1279) olarak kaydetmiş; İbn Şeddad, *a.g.e.*, s.90; 9 Zilhicce olarak kaydetmiş; Turan ise Baybars Tarihi eserindeki tarihi baz almış Miladi karşılığını ise 15 Mayıs 1277 olarak vermiştir; Ancak *Anonim Selçukname*, s.120 de Miladi

Perşembe günü şehre girmeyi başarmışlardır. Türkmenlerin şehre girdiğini öğrenen naib ise kaçmıştır.¹⁴¹

4.5.1. Cimri'nin Konya'da Saltanatı

Konya şehrine girmeyi başaran Türkmenler; arkadaşının evine sığınan Naib Eminateddin'i Tokat'a kaçmaya çalışırken yalanmış ve Mehmed Bey'e götürmüşlerdir. Daha sonra ise mallarına el koymuş ve kendisi de öldürülmüştür. Aynı şekilde Melikü's-sevahil Bahaeddin Muhammed de öldürülen bir diğer isim olmuştur. Selçuklu devlet adamlarının evleri, hanları ve kervansarayları yağmalanmış, biat edilmesi konusunda baskı uygulanmıştır. Daha sonra sadakat için yemin eden Cimri'ye şehir gezdirilmiştir. Divan kurularak Anadolu'ya fermanlar yazılmış ve cülus ilan edilmiştir. Yazılmış olan fermanlar ile Moğolları kovmak için cihat ilan etmişler, herkesi de bu harekete davet etmişlerdir. Ayrıca Divan'da; “Bugünden sonra hiç kimse divan'da, dergâhta, bargâhta, mecliste ve meydanda Türkçeden başka dil konuşmayacak” diyerek karar vermişlerdir. Mehmed Bey vezir olarak görevlendirilmiş, 13 Mayıs 1277 (10 Zilhicce 675) tarihinde cuma günü ise Cimri'yi saltanat tahtına oturtmuşlardır. Gelenek olarak kadılar, fakihler ve âlimler ile ziyafet verilmiş öğle vakti Cuma namazı kılınmış, hutbe de Cimri adına okutulmuş ve sikke (para) kesilmiştir. Cimri'nin cülusu büyük bir yankı uyandırmış, yeni sultan bir kurtarıcı olarak görülmüştür. Bu sırada Sahip Ata'nın oğulları Taceddin Hüseyin ve Nusretüddin Hasan; Konya'nın zabt edildiğini, Naib Mikail ve Bahaeddin'in öldürüldüğünü öğrenince derhal Türkmenleri toplamışlar ve Germiyan Türklerine de 50.000 dirhem ödeyerek kendi yanlarına çekmişlerdir. Afyonkarahisar'dan hareket ederek Değirmençay'ı bölgesine ulaşan ordu, Cimri ve Mehmed Bey'in Akşehir (Konya)'de olduklarını öğrenince Değirmençay bölgesinden ayrılarak Akşehir'e ulaşmışlardır. İki tarafta Akşehir'e bağlı bir köy olan Altuntaş'ta¹⁴² karşılaşmıştır. İki taraf arasında bulunan çayı gören Mehmed Bey bir müddet olanları gözlemlemiş,

karşılığının 14 Mayıs olduğunu belirtmiştir; Kaymaz, *a.g.e.*, s.74; 7 Zilhicce 675 (12 Mayıs 1277) olarak kaydetmiştir.

¹⁴¹ Bibi, *El Evamirü'l-Ala'iy*e, s.204-206; Aksarayı, *a.g.e.* s.96; Yinanç, *a.g.e.*, s.298-299; Ali Sevim, *Cimri Olayı Hakkında Birkaç Not*, TTK, Ankara, 1961, s. 65-66.

¹⁴² Yinanç, *a.g.e.*, s.257; Sivrihisar'a bağlı bir bölge olan Kozağacı köyünde karşılaştıklarını kaydetmiştir.

daha sonra ise Emir Taceddin Hüseyin'in saldırısına karşılık vermiştir. Mücadeleyi Mehmed Bey kazanmış, Taceddin Hüseyin savaş meydanında öldürülmüştür.¹⁴³ Bu durumda ordu dağılmış Germiyan Türkleri ise hiçbir şey yapmayarak geri çekilmişlerdir. Hoca Yunus'unda bu savaşta mağlup olarak Sivrihisar'a kaçmış ancak yakalanarak Cimri ve Mehmed Bey tarafından öldürülmüştür. Mehmed Bey kazanmış oldukları bu galibiyetinde etkisiyle, Karahisar-ı Devle (Afyonkarahisar) bölgesini kuşatmış ancak başarılı olamayarak Konya'ya geri dönmüşlerdir.¹⁴⁴

4.5.2. Moğol Birlikleri'nin Mehmed Bey'e Müdahalesi

Yukarı 'da bahsetmiş olduğumuz üzere Abaka Han, Anadolu'ya geldiği vakit Kayseri ve Erzurum Bölgeleri'nin zapt edilmesi ve yağmalanması yanı sıra Konya'da bahsetmiş olduğumuz hadiseleri de öğrenmiş ve Cimri ve Mehmed Bey'i durdurması için Kongurtay Noyan ve Sahip Divan (vezir-i azam) Şemseddin Muhammed Cüveyni'yi görevlendirmiştir. Selçuklu devlet adamlarından olan Sahip Ata ve Sultan Gıyaseddin'de Moğol birlikleri ile yola çıkmışlardır. Ancak Kongurtay, Mehmed Bey ve Cimri meselesi ile ilgilenmeden önce Aksaray'a giderek Kızıl Hamid'i öldürmüştür.¹⁴⁵

¹⁴³ Anonim *Selçukname*, s.50; Bu olayı 23 Zilhicce 677(7 Mayıs 1279) Cuma günü olarak kaydetmiştir. Buradaki 677 senesinin yanlış olduğu, aslının ise 675 biçiminde olması gerektiği İbni Bibi'nin Cimri'nin tahta oturuşunu 10 Zilhicce 675 olarak vermesinden de anlaşılmaktadır. Üstelik 23 Zilhicce'de 21 Zilhicce (26 Mayıs) olarak düzeltilmiştir.

¹⁴⁴ Bibi, *El Evamirü'l-Ala'iy*e, s 209-211; Yinanç, *a.g.e.*, s.299-300; Yıldız, *a.g.e.*, s.337; Sevim, *Belleten XXV*. Notlar, s.67; Aksarayı, *a.g.e.* s.97; eserindeki üslup ve bazı farklılıklar dikkat çekmektedir. Yinanç'ın eserinde; Cimri'nin Anadolu'da memnuniyetle karşılanmasından bahsederken, Aksarayı bu olayı tam bir felaket olarak nitelendirmiş ve büyük bir talan ve yağma yapıldığından bahsetmiştir.

¹⁴⁵ Aksarayı, *a.g.e.* s. 97-100; Aksarayı, eserinde Kızıl Hamid meselesini ayrıntılı olarak işlemiştir. İktâ sahiplerinden biri olduğunu belirttiği Kızıl Hamid'in Aksaray'ın yönetiminden sorumlu bir kimse olmakla birlikte 4.000 kişilik Türklerden ve Araplardan oluşan süvarilerle Aksaray'ı 3 gün boyunca yağmaladığı ve halka zulmettiğini kaydetmiştir. Bu sıralarda ise Hoca Mesut Kervansaray'ı çevresinde bulunan Eyübhisar bölgesinde Moğol birliklerinin olduğunu haber alan Kızıl Hamid'in, hizmetkârı Şengit-i Aksarayı'nın; "Dünyada Moğol'dan ne eser ne haber var. O topluluk Emir Garsüddin'in toplamış olduğu sipahilerdir. Onlar, Kızıl Hamid'i ortadan kaldırmak için Moğol kisvesi ve maskesi altında Eyübhisar ve Salime'den gelmişlerdir" demesi üzerine, gelen habercilerin sözlerine inanmadığı ve öfkelenerek hassa kuvvetleriyle Aksaray'ın Dü-bûte yolundan çıkarak, tekrar halkı yağmaladığını kaydetmiştir. Kızıl Hamid'in yağma işleriyle meşgul olduğu sırada Kongurtay Noyan'ın, Eyübhisar'a vardığı ve Pervâne ribatı bölgesinde konakladığı kaydedilmiştir. Kongurtay Noyan, Kızıl Hamid'i, Cimri ve Mehmed Bey'in askerlerinden sanarak bir gün boyunca beklediği, Abaka Han'dan haber gelmesi üzerine ise ikinci namazı sırasında saldırıya geçtiğini belirtmiştir. Kızıl Hamid'in çevresinin dört bir taraftan sarıldığı ve öldürüldüğünü kaydetmiş, böylece Sahip Ata'nın

Cihad ilan etmiş ve asker toplamakta olan Cimri ve yandaşları, Moğol ordusunun hızla Konya'ya gelmekte olduğu haberini almış bu sebeple birçok bölgeden toplamış olduğu askerleri Kılabad Ovası'nda (ordu karargâhı) toplamıştır. Daha sonra da hazırlanan ordu ile yola çıkmış ve Larende (Karaman)'ye varmıştır. Bu sırada ise Kongurtay, Moğol ordusu ile Konya (payitaht) şehrine gelmiş, Cimri taraftarlarını öldürmüştür. Konya'ya bağlı ilçeler olan Akşehir ve Ilgın'ın subaşıları Moğol askerleri tarafından öldürmüştür. Çok sayıda insan öldürülerek yağma yapılmıştır. Daha sonra Cimri'ye tabiiyetini bildirmiş olan tüm vilayetlere asker gönderip ele geçirdi. Nihayetinde Konya'da durmayan Kongurtay ve Moğol ordusu, Cimri ve Mehmed Beyi yakalamak için Larende bölgesine daha sonra Karamanoğullarının merkezi olan Ermenek'e hareket etmişlerdir. Ermenek'te büyük bir yıkım gerçekleştirmiş, Cimri ve Mehmed Bey'i arayan Moğol askerleri, Akdeniz çevresine kadar dağılmış bu sırada ise önlerine çıkan tüm bölgelerde terör estirmişlerdir.

Tüm bu olanlar yaşanırken ise Mehmed Bey ve Cimri dağlara sığınarak Moğollardan saklanmayı tercih etmişlerdir. Bu sırada kış aylarının gelmesiyle kar yağışı başlamış ve Moğol askerlerinin Cimri ve Mehmed Bey'i takip etmeleri güçleşmiştir. Bu sebeple Kongurtay Noyan, Moğol kumandanı Güherka Noyan (Bibi, El Evamirü'l-Ala'ye eserinde "Göhürge Ağa" olarak bahsetmektedir) ve Şemseddin Cüveyni'yi de yanına alarak Kazova kışlağına, Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev ve Sahip Ata'da Konya'ya dönmüşlerdir.

Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev ve Sahip Ata Konya'ya dönüşünde Cimri ve Mehmed Bey ile mücadele etmek için hazırlıklara başlamış, paralı askerlerden oluşan bir ordu toplanmıştır. Daha sonra Güherka Noyan ve Şemseddin Cüveyni ile birleşerek harekete geçen ordu, Mut Ovasına varmış, 50 Müslüman 50 de Moğol askerlerinden oluşan bir öncü birlik (Karavul) çıkarmışlardır. Bu sırada Moğol Noyanlarının kışlağa döndükleri ve Sahip Ata ile Sultan Gıyaseddin'in Konya'ya doğru hareket ettikleri haberini alan Mehmed Bey, gizlendikleri dağlardan inerek Cimri'yi vilayete

Aksaray sarayına gittiği ve Şengit-i Aksarayı'yi istediği ancak Şengit'in kaçmayı başardığı, aktarılmıştır. Neticede ise Aksaray'ın bu sefer de Moğollar tarafından yağmalandığını ve Müderris Burhaneddin, Nasıreddin Abdü'l-Cabbar gibi önemli kimselerin esir edildiğini, sonraki araştırmaların da 6.000 kişinin ya öldürüldüğünü ya da esir alındığını kaydetmiştir.

yollamıştır. Kendisi ise öncü birlikler ile karşılaşmış ve savaş sırasında ok yağmuruna yakalanarak hayatını kaybetmiştir. Öncü birlikler, Mehmed Bey ve akrabalarının kellelerini Sahip Ata'ya ikinci vaktinde çoktan götürmüşlerdir. Mehmed Bey ve akrabalarının kelleleri ibreti âlem için gezdirilmiş, ayaklanmaya katılanların durdurulması için kullanılmıştır. Özellikle sahillere kadar gidilmiş ve Mehmed Bey'in öldürüldüğü ilan edilerek herkes kılıçtan geçirilmiştir. Daha sonra ordu Kazova kışlağına doğru harekete geçmiş, Sultan Gıyaseddin ile Sahip Ata ise Konya'ya dönmüş, kışı da burada geçirmişlerdir. Bu sırada Kazova kışlağında bulunan Şemseddin Cüveyni ise başlıca Kastamonu, Simre ve Sinop gibi vilayetlere mektuplar (istimaletnameler) yazmış ve herkesi yeniden Moğol tabiiyetine davet etmiştir. Böylece tüm vilayetler yeniden Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev'e tabii olmuşlardır. Ayrıca Mehmed Bey ve Cimri'nin koymuş oldukları vergiler yeniden düzenlendi ve kararlar da feshedildi. Öyle ki Cüveyni'nin yeniden vergi düzeni oluştururken çokça adaletli olduğu, herkesin elinde olduğu üzerinden vergi vermesini sağladığı ve özellikle müsadere (zoralm) yolunu tamamen ortadan kaldırdığı böylece halkın huzura kavuştuğu görülmüştür.¹⁴⁶

4.5.3. Gıyaseddin Keyhüsrev'in, Cimri'yi Durdurması

Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev ve Sahip Ata, Cimri meselesini bizzat çözeceklerini söyleyerek Kongurtay Noyan ve Şemseddin Cüveyni'yi ikna etmişler, böylece Cüveyni ve Kongurtay Noyan, Abaka Han ile İran'a dönme kararı almışlardı. Bu sözün gereği olarak harekete geçen Sultan Gıyaseddin ve Sahip Ata fermanlar yazarak dört bir yana göndermiş ordu için asker toplamıştır. Bu sırada Cimri'de Mehmed Bey'in ölümünün haberini almış, kendi akıbetinin de böyle sonuçlanmaması için harekete geçmiş ve Mehmed Bey'inde ölümünden faydalanarak Uç bölgesindeki Türkleri toplamış ve karşılaşma için hazırlanmıştır. Nihai olarak hazırlıklarını tamamlayan Selçuklu ordusu, Uç bölgelerine doğru harekete geçmiş,

¹⁴⁶ Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ıye*, s. 211-217; Yinanç, *a.g.e.*, s.300-303; Aksarayı, *a.g.e.* s.102-104; *Anonim Selçukname*, s.51. Aksarayı'nın eserinde; Sahip Ata'nın, Kongurtay Noyan'ı Cimri üzerine gitmekten alıkoyduğu, Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev ile kendisinin Cimri üzerine giderek şehri korumaya çalıştığından bahsetmektedir. Özellikle Cimri'nin yakalanışından ve derisi'nin yüzülerek öldürüldüğünü kaydetmiştir. Bibi eserinde Mehmed Bey'in Mut Ovası'nda öldürüldüğünü ancak Anonim Selçukname eserinde ise Kurbağa Hisarı denilen bir yerde akrabalarıyla öldürüldüğünü kaydedilmiştir.

Sakarya köprüsünü geçer geçmez ise Cimri ile 9 Haziran 1277 (Muharrem'in yedinci Perşembe günü 676) karşılaşmışlardır. Netice de ise Cimri'nin ordusu dağılmış böylece zafer Selçuklu ordusunun olmuştur. Cimri esir alınmış ve Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev'in huzuruna çıkarılmıştır. Sultan Gıyaseddin'in fermanı ile derisi yüzülerek öldürülmüştür. Böylece Anadolu'daki Türkmen isyanları bastırılmış, Türkmenler yeniden Selçuklu devletine bağlılıklarını bildirmişlerdir.¹⁴⁷

4.6. Pervâne Muînüddin'in Öldürülmesi (2 Ağustos 1277)

Abaka Han Anadolu'da kontrolü sağladıktan sonra İran'a dönme kararı almıştır. Şemseddin Cüveyni, Kongurtay ile yola çıkan Abaka Han'ı, Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev ve Sahip Ata'yı uğurlamak için yanlarına gelmiştir. Daha sonra Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev'i, Cimri meselesini çözmesi için görevlendirerek yollayan Abaka Han, Pervâne Muînüddin'i geri göndermeyerek yanına almıştır. Anadolu'nun kontrolü için ise Güherka Noyan ve Samağar Noyan'ı görevlendirmiştir. Pervâne Muînüddin'in ihanetinden şüphe ettiği için yanında muhafaza eden Abaka Han, kesin olarak karara varabilmek niyetinde olduğu düşünülmektedir. Bu sebeple Pervâne Muînüddin'i öldürmeyi geciktirmiştir. Abaka Han, dönüş yolunda Köğonya (Şebinkarahisar-Giresun) ve Kemah (Erzincan) bölgesine geldiğinde Şebinkarahisar Kalesi'nin komutanı'nın azledilmesi ve teslim alması için Pervâne Muînüddin'i görevlendirmiştir. Böylece kale komutanı ile konuşarak, Moğollara teslim olması için konuşan Pervâne Muînüddin, kale komutanının kötü muamelesi ile karşılaşmış, bu durumu ise Abaka Han'a izah etmek zorunda kalmıştır. Bu durum karşısında Abaka Han, Pervâne Muînüddin'in yine kendisine ihanet etmeye çalıştığını düşünerek öfkelenmiş, gardiyanlar görevlendirerek Pervâne Muînüddin'i kontrol altında tutmak istemiştir. Böylece sıkı bir yönetim altında tutulan Pervâne, habersiz hiçbir şey yapamaz duruma gelmiştir. Daha sonra yola devam eden Abaka Han, Bayburt'a geldiğinde enteresan bir olayla karşılaşmıştır. Yaşlı bir kimsenin Abaka Han ile ısrarla görüşmek istediği, huzura kabul edildiğinde ise Abaka Han'a;

¹⁴⁷ Yinanç, *a.g.e.*, s.307-308; Aksarayı, *a.g.e.* s.102.; Bibi, *El Evamirü'l-Ala'îye*, s.236-238; Anonim *Selçukname*, s.51. Bibi eserinde karşılaşma tarihini 21 Haziran 1277 Perşembe günü (17 Muharrem 676) olarak kaydetmiş, Anonim *Selçukname* ise 30 Mayıs 1279 Cuma günü (17 Muharrem 678) olarak kaydetmiştir. Turan doğru tarihin Anonim *Selçukname* de verildiğini kaydetmiştir.

“Ey yeryüzünün hükümdarı! Düşmanın senin memleketine girdi; fakat tebaana dokunmadı. Sen ise düşmanına karşı harekete geçtin; ama kendi tebaanı yağma, esir ve katlettin. Acaba senden önce gelen hanlardan hangisi böyle bir yasaya sahip olmuş veya böyle bir usulü takip etmiştir.”

Diyerek Abaka Han’ olan sitemini belirtmiştir. Bu durum karşısında öfkelenen Abaka Han, bu yaşananların sorumlusu olarak kendisini değil emirlerini suçlamış, neticede ise şair, asker ve çiftçi insanlardan oluşan 400.000 kişilik esir topluluğunu Bayburt’ta serbest bırakmıştır.¹⁴⁸

Abaka Han’ın Aladağ’a¹⁴⁹ vardığında, Sultan Baybars tarafına göndermiş olduğu elçiler gelmiş ve Pervâne Muînüddin’in Baybars ile haberleşerek, Anadolu’ya çağırıldığı yönünde kesin kanıtlar sunmuşlardır. Üstelik Elbistan bölgesinde ölen Tudavun ve Tuku Noyan’ın yakınları, Abaka Han’a derin bir acıları olduğunu, ağlayarak anlatmış ve Pervâne Muînüddin’in öldürülmesini talep etmişlerdir. Bu fikirde olan birçok Moğol komutanı da Pervâne’nin öldürülmesini istemiştir. Ancak tüm bu olanlara rağmen Abaka Han’ın, Pervâne Muînüddin’in öldürülmesi konusunda hızlı bir karara varmadığı görülmüştür. Bunun sebebi olarak Pervâne Muînüddin’in bunca zamandır Moğollara yapmış olduğu hizmetleri göz önünde bulundurduğu düşünülmektedir. Netice de Abaka Han, Pervâne Muînüddin’i sorguya çekerek Sultan Baybars ile neden ittifak kurduğunu ve Elbistan muharebesinde neden kaçtığını sormuştur. Pervâne Muînüddin bu söylenenlerin bir iftira olduğunu söyleyerek her şeyi yalanlamıştır. Daha sonra Sultan Rükneddin Kılıç Arslan’ı neden öldürdüğünü sorduğunda ise Hatıroğlu Şerefeddin’i suçlayarak kendisini yine aklamaya çalışmıştır. Ancak neticede bizzat Sultan Baybars’ın yollamasıyla eline geçmiş olan mektupları Pervâne Muînüddin’e göstermiş, Pervâne ise kendisine ait mektupları gördüğünde suçunu kabul etmek zorunda kalmıştır. Böylece Pervâne Muînüddin’in ölüm yarlığı çıkmış, 1 Rebiyülevvel 676 (2 Ağustos 1277) pazartesi

¹⁴⁸ Turan, *Selçuklular Zamanı Türkiye*, s.568; Öngül, *Selçuklular Tarihi 2*, s.224; Yinanç, *a.g.e.*, s.304. Yinanç eserinde Turan’dan farklı olarak; Abaka Han’ın yaşlı ihtiyar’ın sözleri karşısında çok etkilendiğini böylece pişman olarak esir etmiş olduğu 400.000 kadar insanı serbest bırakarak Aladağ bölgesine geçtiğini belirtmiştir.

¹⁴⁹Bahsi geçen bölge; Van Gölü’nün Kuzeyinde Murat suyunun çıktığı Aladağ’dır.

günü Gökçe Bahadır tarafından Aladağ'da idam edilmiştir, nereye defnedildiği ise bilinmemektedir.¹⁵⁰

Aksarayı'nın eserinde Pervâne Muînüddin'in öldürülmesi konusunda bazı farklı bilgilerin olduğu göze çarpmaktadır. Abaka Han ile İran'a yolculuk ederken ihanete suçlaması ile karşılaştığı, inkâr etmiş olsa da işe yaramadığı ve neticede Şam ordusunun isyan etmesi ile suçlanarak, Pervâne Muînüddin'in idam edileceğini anladığından bahsetmektedir. Bunu üzerine Kemah (Erzincan) bölgesini geçerken Pervâne Muînüddin'i; "Yüce Allah'ın yardımına kesin olarak güveniyoruz ki muradına erip sağ salim ikametgâhına döneceksin" diyerek teselli ettiklerini Pervâne Muînüddin'in ise; "Bundan sonra Horasanlılar bu ülkeye gelecekler. Horasanlı var oldukça bize hayatın ne faydası olur?" diyerek cevap verdiği kaydedilmiştir. Aksarayı'nın bir diğer aktarımı ise; bazı kimselerin Pervâneye kaçmayı teklif etmesi, Moğolların onu asla bulamayacağını söylemesi üzerine Pervâne Muînüddin'in;

"Evet kaçmak kolaydır ve fırsat da vardır. Fakat bizim yüzümüzden Moğol, arkamızdan gelir, vilayetlerin çoğunu harap eder, suçsuz Müslümanlar zarara uğrar. Ben birkaç günlük hayat için kaçmam sebebiyle halkı Moğol'un düşmanlık zulüm ve eziyet darbesiyle nasıl karşı karşıya bırakmayı uygun görürüm?"

Cevabını verdiğini kaydetmiştir. Böylece kaçmayı da reddeden Pervâne Muînüddin'in 1 Rebiyülevvel 676 (2 Ağustos 1277) senesi akşam sularında öldürüldüğü belirtilmiştir. Ölümü üzerine İlhanlı devlet adamı olan Şemseddin Cüveyni'nin "Süleyman gidince şeytanlar sürü halinde zuhur etti" şeklinde bir şiirinin olduğunu kaydetmektedir. Pervâne Muînüddin'in Süleyman ismiyle, Hz.

¹⁵⁰ Bibi, *El Evamirü'l-Ala'îye*, s.198-199; Bibi, *Selçukname*, s.240-241; Yazıcızade, *a.g.e.*, s.672-674; Müneccimbaşı, *a.g.e.*, s.117; Turan, *Selçuklular Zamanı Türkiye*, s.568-569; Yıldız, *a.g.e.*, s.335; İbn Kesir, *a.g.e.*, s.467; Öngül, *Selçuklular Tarihi 2*, s.224; Kesik, *a.g.e.*, s.144; Yinanç, *a.g.e.*, s.303-305; Yinanç eserinde bu konu hakkında bazı farklılıklar vardır. İlk olarak Yinanç eserinde; Köğonya kalesi için ayrı Kemah bölgesi'nin zaptı için ayrı Pervâne Muînüddin'i görevlendirdiğinden bahsetmiştir. İki bölgede de komutanların, Pervâne Muînüddin'i dinlememesi üzerine Abaka Han'ın öfkelenerek Pervâne'nin gözlem altında tutulması için muhafızlar görevlendirdiğini belirtmiştir. Bir de Bibi, eserinde; Pervâne Muînüddin'in sorgulanması kısmını Yinanç kadar ayrıntılı işlememiş, Sultan Baybars ile iletişime geçmesini sağlayan mektupların Pervâne Muînüddin'e gösterilmesiyle suçunu kabul ettiğini böylece de idam kararıyla öldürüldüğünü kaydetmiştir.

Süleyman'ın anlatılan hükmetme gücü kıyaslanmış, Pervâne'nin ölümüyle şeytanların kötülüklerinin arttığı anlatılmaya çalışılmıştır.¹⁵¹

Abû'l-Farac Tarihi adlı eserde ise Pervâne Muînüddin'in ölümü çok daha farklı anlatılmıştır. Abaka Han'ın Pervâne Muînüddin ile çıkarları için iyiymiş gibi davrandığı, sonra ise Aladağ'a vardıklarını burada Pervâne adına bir ziyafet düzenleyerek bolca kısrak sütü içmesini sağladığını, böylece lavabo ihtiyacı için ziyafetten ayrılan Pervâne Muînüddin'in kılıklı askerler tarafından 675 senesinin ağustos ayının 2.gününde öldürülerek parçalara ayrıldığını kaydetmiştir. Bir de ölüm anından bahsederek Pervâne Muînüddin'in öldürüleceğini anladığında hiç korkmadığını ve Moğollara hitaben “Sizden göreceğim mükâfat bu mu? Sizi sevenlerin gördüğü karşılık böyle midir?” bu sözleri sarf ettiğini belirtmiştir.¹⁵²

4.7. Pervâne Muînüddin Hakkında Birtakım İzahlar

Pervâne Muînüddin'in Selçuklu Devleti'ndeki siyasi yaşantısından bahsettiğimiz gibi sosyal yaşantısı hakkında da birtakım bilgiler vermemiz gerekmektedir. Yaşantısı sırasında döneminin önemli âlimlerinden biri olan Mevlâna Celaleddin Rumi ve bir dönem Tokat'ta bulunan Fahreddin Irakî ile dostluk derecesinde ilişkileri olduğu bilinmektedir. Pervâne Muînüddin'in, Fahreddin Irakî ve Mevlana'nın müridi olduğunu, sıklıkla sohbetlere katılarak manevi ilişkiler kurduğu kaynaklarca ortadadır. Pervâne Muînüddin'in, Fahreddin Irakî için “Hânekah-i Pervâne” isimli bir zaviye inşa ettirmesi, manevi ilişkilerin yanı sıra maddi ilişkilerin de mevcut olduğunu göstermektedir. Pervâne Muînüddin'in yaptırmış olduğu tek yapıt Hânekah zaviyesi değildir. Kendi adıyla zikredilen bir hamam, Tokat'ta, zamanında Şifahane olarak görev yapmış olan ve günümüzde müze olarak işlev gören “Gökmedrese”, Kayseri'de bir medrese, Merzifon'da bir camii ve Sinop'taki “Alaaddin Camii”ni, görmüş olduğu zarardan dolayı yeniden inşa ettirdiği bilinmektedir. Bir de kervan yolu ticareti için Gökırmağın Kızılıрмаğa karıştığı (Durağan ilçe merkezi) bölgede 1265 yılında yaptırmış olduğu Durağan Han'ı yöre halkı ve yolcular için tam bir

¹⁵¹ Aksarayı, *a.g.e.* s. 89-91. Bahsetmiş olduğumuz şiir Bibi'nin de eserinde geçmektedir.

¹⁵² Bar Hebraeus, *a.g.e.*, s.600.

durak noktası olmuştur. Bu saymış olduğumuz yapıtların yanı sıra Tokat, Amasya, Kayseri gibi illerde de günümüze ulaşmamış birçok yapının varlığı kaynaklarca mevcuttur. Pervâne Muînüddin, bu yapıtların inşası ile ilgilendiği gibi, bu medreselerde dersler vermesi için önemli isimler görevlendirmiştir. Kutbeddin Şirâzî bu medreselerde dersler vermiş bir isim olarak karşımıza çıkmaktadır.

Mecdeddin İshak'ın (I.Gıyaseddin Keyhüsrev ve I. İzzeddin Keykavus'un atabegi) oğlu olan Sadreddin Konevi'de Pervâne Muînüddin'in dostları arasında yer almıştır. Pervâne'nin, Sadreddin Konevi'nin¹⁵³ sıklıkla ziyaretine gittiğini, sohbetlerini dinlediğini ve hatta onun adına ziyafetler verdiği de kaynaklarda mevcuttur. Pervâne Muînüddin'in bu saymış olduğumuz isimler yanı sıra; Konya'da Siraceddin Mahmud, Aksaray'da Emineddin Terbi, Kayseri'de Celaleddin Mahmud, Sivas'ta İzzeddin Mehmed, Tokat ve Niksar'da Sadeddin ve Bedreddin Kazvini, Karahisar'da Taceddin Huyi ve Kadı asker Hüsameddin gibi diğer önemli âlimler ile de ilişkileri olduğu bilinmektedir. Pervâne Muînüddin'in tüm bu âlimler ile münasebetleri kendisine ün kazandırmış, Moğol baskısı altında ezilmekte olan Anadolu halkını kontrol altında tutabilmesi açısından da kolaylık sağlamıştır. Kaymaz bu konu da ki amacın iyi yönde kullanılabileceğini ancak kullanılmayarak tersine halkın, “düşler kurularak uyutulduğunu” kaydetmiştir.¹⁵⁴

Tüm bu âlimler arasında bahsetmiş olduğumuz üzere Mevlâna önemli bir konumdadır. Pervâne Muînüddin'in, Mevlâna ile sürekli görüşmeleri, sohbetlerine katılarak ondan öğütler aldığı kaynaklarca bilinmektedir.

Eflaki'nin eserinden rivayet edilen bir hikâye; Mevlana'nın Pervâne Muînüddin'in evindeki sohbeti sırasında Osman Bin Affan'ın malları karşısında şikâyet etmesi üzerine bir hikâye anlatmış, daha sonra ise hikâyeyi Pervâne Muînüddin için anlattığını söyleyerek;

¹⁵³ Ayrıntılı bilgi için bkz; Ekrem Demirli, “Sadreddin Konevî”, DİA, (İstanbul, TDV Yayınları, 2008; 35), s. 420-425.

¹⁵⁴ Turan, *Selçuklular Zamanı Türkiye*, s.541-542; Kaymaz, *a.g.e.*, s.48-51.

“Zamanımızda Emir Muineddün Süleyman, Osman gibi, Yüce Tanrı’nın verdiği nimetlere tam bir ciddiyetle şükrediyor, bütün bilginleri, fakirleri, dini bütün kişileri ve arifleri besliyor. Ümmetin bütün müstahak olanlarına türlü yardımlar ediyor ve Şefkat, tanrı’nın mahlûku içindir. Sözü gereğince halkı korumayı kendine gerekli biliyor; daima gönüller kâbe’sinin etrafını dolaşıyor, velilerin makamlarının hücreleri olan bu arafat’ta güzel çabalar gösteriyor...”

şeklinde sözler ile sohbetlerinde Pervâne Muînüddin’i övdüğünü böylece Pervâne’nin bu sözler karşısında çok etkilenerек Mevlana’nın ayaklarına kapandığını kaydetmiştir.

Bir başka nakledilen hikâyede ise; Mevlana’nın cinayet işleyen bir kimse için Pervâne Muînüddin’e mektup yazarak şefaati istediğı, Pervâne’nin ise; “Bu mesele, başka meselelere benzemiyor, bu bir kan sorunudur” cevabını verdiğı, ancak Mevlana’nın; “Katile Azrail’in oğlu derler. Azrail’in oğlu kana girmesin, adam öldürmesin de ne yapsın?” diyerek cevap vermesi üzerine Pervâne Muînüddin’in katili serbest bıraktığı ve kan parasını da bizzat kendisinin ödediğini belirtmiştir.

Bir başka nakledilen hikâyeye göre; Bir kimsenin devir teslim işlemlerinde 3000 dinar zarar etmiş, yardım istemek için Mevlana’ya gitmiş ve Pervâne Muînüddin’e kendisi için şefaati olmasını istemiştir. Böylece Mevlâna borcun bir kısmını indirmesi için Pervâne’ye ricada bulunmuştur. Bunun üzerine Pervâne;” Bu işin divanla (bir daire) ilgili vardır” demiş, bunun üzerine Mevlâna ise; “Haşa! Haşa! Devler, Süleyman peygamberin egemenliğı altındadır; Süleyman devlerin egemenliğı altında değildir” diyerek cevap vermiştir. Mevlana’nın vermiş olduğı cevapta yine Hz. Süleyman’a değinerek, Pervâne Muînüddin ve Hz. Süleyman ile bir ilişki kurduğı görölmektedir. Pervâne Muînüddin ise bu cevaptan çok etkilenerек bu kimsenin borcunun bir kısmını indirmiştir. Bu iki rivayet’e göre görölmektedir ki Mevlâna ve Pervâne Muînüddin arasındaki ilişki yalnızca manevi bir boyut taşımakla kalmamıştır. Mevlana’nın maddi boyuttaki ricaları dahi Pervâne Muînüddin için etkili olmuştur.

Bir başka nakledilen hikâyede ise; Mevlana'dan öğüt vermesi için istekte bulunan Pervâne Muînüddin'in,

“Emir Muineddün, Kuran'ı ezberlediğini duydum. Mademki, Tanrı ve O'nun elçisinin sözlerini okuduğun, gerektiği gibi bahsettiğin ve bildiğin halde o sözlerden öğüt almıyorsun, hiçbir ayet ve hadisin gerektirdiği biçimde amel edemiyorsun, benim öğüdümü nasıl dinler ve ona nasıl uyarsın?”

Cevabını alması üzerine ağlayarak Mevlana'nın yanından ayrıldığı kaydedilmiştir. Mevlana'nın, Pervâne Muînüddin'i açıkça eleştirdiği ve gerekli gördüğünde reddettiği de ortadadır.

Pervâne Muînüddin ve Mevlâna arasındaki ilişkinin her zaman yukarıdaki örneklerle aktardığımız üzere, maneviyat veya güven üzerine kurulmuş olmadığı da söylenebilir. Bu kanaatimizin ürerine bir dayanak olarak Eflaki'nin eserinde yer alan ilginç bir olaydan bahsetmek isteriz. Pervâne ve Muînüddin'in ilk karşılaşmaları olarak not edilmiştir.

Nakledilen başka bir olay; Pervâne Muînüddin'in, Mevlana'yı ziyaret ettiği bir günde, Mevlana'yı denemek istediği için bir işe kalkıştığı, sofraya kurulduğunda altın bir kâseye alın dolu bir kese yerleştirilmesini ve Mevlana'nın önüne bırakılmasını istemiştir. Daha sonraki vakitlerde Mevlana'yı kâseye yönlendirmek için

“Bu yemek helal paradan yapılmıştır.” cümlesini sarf ettiği kaydedilmiştir. Bunun üzerine Mevlana'nın öfkelenerek ayağa kalktığı ve “...Tanrı'ya çok şükür olsun ki, O bize kâse ve keselerden tam bir feragat bağışlamış; bizi bu gibi şeylerden doyurmuş ve kandırmıştır” sözlerini söylediği “Tanrı hakkı için ki ne yağlıya ne tatlıya ne altın dolu keseye ne de altın kâseye meylim vardır.”

Gazelini okuduğunu nakletmiştir. Bu olanlar üzerine ise Pervâne Muînüddin'in pişman olarak Mevlana'dan af dilediği şeklinde nakledilen olay sonlandırılmıştır.

Bir başka rivayet edilen hikâye'ye göre; Pervâne Muînüddin'in diğer emirlerin Mevlana'yı ziyaret ettiği bir gün Fahreddin Sivasi, ansızın Sivas'tan gelmiş ve Mevlana'yı ziyaret etmiştir. Fahreddin Sivasi'ye dün gece nerede kaldığı soran Mevlâna, Fahreddin'den "Pervâne'nin hanında konakladım" şeklinde cevap almıştır. Bu cevap karşısında Mevlâna, "Yani Emir Pervâne'nin bu yolda hanı mı var?" şeklinde soru sorduğu ve Fahreddin'in, "Evet, onun zamanında güvenlik o derecededir ki, kervan ulaştığı her konak yeri ve sahrada endişesiz ve korkusuzca konaklayabilir" cevabını vererek her yerin han gibi güvenli olduğunu belirtmiştir. Bu cevaba karşılık Mevlana,

"Beni İsrail zamanında boynuna muska asılmış bir deve varmış. Her kim onu görürse itibar edermiş. Bahçelerden meyve verirlermiş. Bir gün biri o muskayı devenin boynundan koparmış, ondan sonra deveyi zorla yakalayıp yüklemişler. Şimdi ey fakir yaradılışlı ulu emir! Bil ki, o muska biziz ve dünya devesinin boynuna asılmışız. Bu çok aldatıcı ve atlatıcı dünyadan, iyilerin huzur ve karar evi olan ahirete göçtüğümüzde durumun nasıl olacağı belli olur" demiştir.

Mevlana'nın bu sözleri üzerine ağlayan Pervâne Muînüddin, "Tanrı Hudâvendiğâr'dan sonra bize gün göstermesin" demiştir. Bu sözler üzerine Mevlâna, "Hayır, hayır, siz az bir zaman kalacaksınız, yalnız huzur ve rahat olmayacak" diyerek Pervâne Muînüddin'in uzun bir yaşamı olmayacağını belirtmiştir.¹⁵⁵

¹⁵⁵ Eflaki, *a.g.e.*, s. 166-167-168-169,172,189-190,206,268-269. Belirtmemiz gerekir ki, 268-269 sayfalarında kaydedilmiş olan bu deve hikayesi benzer bir şekilde 135-136'da da kaydedilmiştir. Hikâyenin devamında Mevlana'nın ölümünden bir yıl bile geçmemişken sultanların, âlimlerin, devletin ileri gelenlerinin birbiri ardına öldükleri ve bu durumun sonucunda ise Anadolu'daki düzenin bozulduğu belirtilmiştir; Mevlâna Celaleddin Rumi, *Mektuplar*, (Çev. Abdülbaki Gölpınarlı), İnkılap Ve Aka Kitapevleri, İstanbul, 1963, s.43-44, 48, 49, 54-55-56, 64, 102-103, 119-120, 127-128-129, 141, 206-207 ve 246-251 sayfaları arasından Mevlâna ve Pervâne Muînüddin'in bazı mektuplaşmaları mevcuttur. Bu mektuplar, Mevlâna tarafından bazıları Pervâne'ye cevap olarak bazıları ise direkt kendisi tarafından yazılmıştır.

5. SONUÇ

Pervâne Muînüddin Süleyman, Türkiye Selçukluları Devleti'nin Moğol baskısıyla güç kaybetmeye başladığı tarihlerde ortaya çıkmış, kendi yöntemleriyle bir hâkimiyet devri ortaya koymuştur. Zaten sarsılmış olan devlet yönetiminde söz sahibi olmuş, dönemin sultanlarını dahi sönük bırakmayı başarmıştır. Öyle ki bu devir tarihte “Pervâne Devri” olarak anılmaya başlamıştır. Bu başarısını elbette ki ahlaki yollar ile yürütmediği de yapmış olduğumuz araştırmalar doğrultusunda ortadadır. Sultan II. İzzeddin Keykavus'un izlemeye çalıştığı Moğollardan bağımsız bir yönetimin peşine hiçbir zaman düşmediği ve bağımsızlık için fiili bir çaba sarf etmediği görülmektedir. Devletin Üç Kardeş ve İki Kardeş dönemlerinde yaşamış olduğu süreçlerde her zaman Sultan IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ın tarafında olmuş, böylece yönetimde tek başına söz sahibi olmayı hedeflemiştir. Yönetimde söz sahibi olabilmek için yeri geldiği zaman sultandan, yeri geldiği zaman da Moğollar'dan destek almaktan çekinmemiştir.

Özellikle Sultan IV. Rükneddin'in tek başına hüküm sürdüğü süre zarfında güçlenmiş olan Pervâne Muînüddin, babası Mühezzibüddin Ali'nin, Köseadağ Savaşı sonrasında izlemek zorunda kaldığı yoldan devam ederek Moğollara tabii bir yönetimi tercih etmiş, Hülagu Han, Abaka Han ve Mengü Han gibi dönemin Moğol hükümdarlarıyla güçlü bağlar kurmayı başarmıştır. Hülagu Han'ın, “Bundan böyle bir mesele için ondan başkası gelmesin” sözlerini söylemesi bu konuda ne kadar başarılı olduğunu göstermektedir. Zaten devlet yönetiminde bu denli söz sahibi olabilmeyi de neticede Moğollardan almayı başardığı destek sayesinde mümkün kılmıştır. Pervâne Muînüddin, 1262 senesinden 1277 senesine kadar ki bu süreçte kendisinden başka devlet yönetiminde güçlenmeye başlayan her türlü kişiyi de kendisine karşı bir tehdit olarak görmüş ve mevkiinden etmek için türlü yollara başvurmaktan çekinmemiştir. Ancak bu durum o kadar da şaşırtılması gereken bir durum olarak görülmemiş, çünkü kendisi daha da ileri giderek, Sinop'un yeniden fethinden sonraki süreçte yaşananların farkında olmasıyla rahatsızlık duyduğunu ifade eden Sultan Rükneddin'i dahi bertaraf etmeyi başarmıştır. Böylece küçük yaşta Sultan III. Gıyaseddin Keyhüsrev'in tahta geçmesiyle daha da itibar görmüş olan Pervâne

Muînüddin, fiili olarak devlet yönetimini tamamen eline almıştır. Pervâne Muînüddin, Acay ile yaşamış olduğu anlaşmazlıklar neticesinde Moğolların kendisine karşı bir tavır sergileyebileceğini anladığı ilk anda başka bir plan kurarak, Sultan Baybars ile mektuplaşmaya başlamıştır. Pervâne Muînüddin ‘in bu hamlesi bizlere göstermektedir ki Moğollar ya da bir başka devlete tabiiyet fark etmeksizin, onun için önemli olan mevkiinde yönetime devam ediyor olmasıdır. Ancak kurmuş olduğu bu alternatif plan ile kendi sonunu hazırladığının farkında olmayan Pervâne Muînüddin, ikili davranışları ile Sultan Baybars ile müttefik olabilme ihtimalini de kaybetmiştir. Kaçınılmaz bir düşünce olarak; belki de Pervâne Muînüddin’in, Sultan Baybars ile oluşan ilişkilerinde, ikircikli olmayan daha net davranışlar göstermesi, gerçekleşmiş bu sonun çok daha farklı olabileceğini akla getirmektedir.

Pervâne Muînüddin, bu ölçüde güçlenmiş olmayı elbette ki sadece Moğollardan almış olduğu güç ile mümkün kılmamıştır. Dönemin ileri gelen âlimleri ile kurmuş olduğu ilişkiler de kesinlikle söz edilmesi gereken bir diğer konudur. Pervâne Muînüddin’in Fahreddin Irakî ve Mevlâna gibi âlimler ile olan münasebetlerini, tamamen “dini vecibelerini yerine getirmek” olarak izah etmek çok da doğru bir bakış açısı olarak görülmemektedir. Neticede Pervâne Muînüddin’in bu âlimler ile olan kuvvetli ilişkileri, halk arasında saygınlık kazanmasında önemli bir araç olmuştur.

Pervâne Muînüddin’in âlimler ile olan ilişkileri yanı sıra yönetimde olduğu süre zarfında Anadolu’daki sosyal yaşantının ve ekonomik durum da bahsetmemiz gereken bir diğer konudur. Araştırmamızda yararlandığımız kaynaklar göstermektedir ki “Pervâne Devri” olarak adlandırılan bu süreçte Anadolu kültürel alanda güçlü bir dönem geçirmiştir. Güvenliğin ve sosyal yaşantının ne ölçüde olduğunu kaynaklarda geçmiş olan; “Pervâne Devrinde öyle bir devir oldu ki, kurt ile kuzu birlikte su içiyor, birlikte otliyordu” sözleriyle izah etmek mümkündür. Pervâne Muînüddin’in, Moğollara tabii bir yönetimi kabul etmesi devlet anlayışı açısından sıkıntılı bir durum teşkil etse de Anadolu halkının bir müddet de olsa sakin bir yaşantıya sahip olabilmesini sağlamıştır. Ancak neticede Sultan Baybars’ın, Pervâne Muînüddin ve diğer sebepler nedeniyle Anadolu’ya gelişi; Abaka Han’ın

öfkelenmesine, Pervâne Muînüddin'in idam edilmesine ve Anadolu'nun özellikle Kayseri ve Erzurum'un yağmalanmasına sebep olmuştur. Daha sonraki süreçte ise Moğol baskısı artmış, Anadolu daha sıkıntılı zamanlar yaşamıştır.

KAYNAKÇA

AKSARAYI, K. M., *Müsameretü'l Ahbar*, (Mürsel Öztürk Çev.), TTK, Ankara 2000.

AYAN E., Moğolların Ortadoğu'daki İlk Noyanı Cormagun, *SBAD*, 13/2, 29.11.2018, 179-196.

AYAZ F. Y., *Memlükler*, Ankara 2020, TDV.

AYÇİÇEK A., Kilikya Ermeni Baronluğunun Orta çağ Anadolu Tarihindeki Yeri Üzerine, *BÜİTBFD*, 62-78, 2018.

BİNGÖL R., İlhanlı Devletinde Abaka Han Dönemi (1265-1282), (Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Erzurum 2020.

CAHEN C., *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, (Yıldız Moran Çev.), e Yayınları, İstanbul 1979.

CÜVEYNİ A. A. M., *Tarih-i Cihan Güşa*, (Mürsel Öztürk Çev.), Ankara 2013, TTK.

DEMİRLİ E., "Sadreddin Konevi", *DİA*, (İstanbul: TDV, 2008, 35: 420-425).

DENİZ A., *Moğolların Anadolu Politikası Ve İlhanlılar Devleti Tarihi*, İstanbul 2013, Ekim Yayınları.

DURMUŞOĞLU K., Abaka Han Dönemi (1265-1282) İlhanlılar'da Dış Siyaset (Altın Orda, Çağatay Ve Memluk Örneği), *TAED*, 65, 224-227, 27.05.2019.

EFLAKİ A., *Ariflerin Menkıbeleri (Menâkıbü'l Ârifîn)*, (Tahsin Yazıcı Çev.), İstanbul 2011, Kabalcı Yayınları.

ERSAN M., *Türkiye Selçuklu Devleti'nin Dağılışı*, Ankara 2020, Altınordu Yayınları.

FAZLULLAH R., *Camiu't-Tevarih (İlhanlılar Kısmı)*, (İsmail Aka, Mehmed Ersan, Ahmad Hesamipour Khelejeni Çev.), İstanbul 2013, TTK.

GÖKHAN İ., Türkiye Selçukluları İle Kilikya Ermenileri Arasındaki İlişkiler, *NEÜSBED*, 1:2, 70-106, 21.11.2012.

GÖKSU E., Köseadağ Savaşı (1243), *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(2), 3-7, 2009.

GÜL S., Altın Orda Hanlığı'nda Batu Dönemi, (Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi, SBE, Sakarya 2019.

HEBRAEUS, *Abu'l-Farac Tarihi II*, (Ömer Rıza Doğrul Çev.), Ankara 1987, TTK Basımevi.

İbn Bibi, *El Evamirü'l-Ala'İye Fi'l-Umuri'l-Ala'İye II. (Selçukname)*, (Mürsel Öztürk Çev.), Ankara 1996, T.C. Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi.

İbn Bibi, *Selçukname*, (Mükrimin Halil Yinanç Çev.), İstanbul 2015, Kitabevi.

İbn Kesir, *Bidaye Ve'n-Nihaye (Büyük İslam Tarihi XIII)*, (Mehmed Keskin Çev.), İstanbul 2000, Çağrı Yayınları.

İbn Şeddad, *Baybars Tarihi Al-Melik-Al-Zahir (Baybars) Hakkındaki Tarihin İkinci Cildi*, (M. Şerefüddin Yaltkaya Çev.), İstanbul 1941, Maarif Matbaası: TTK Yayınları.

KAYA A., İlhanlıların Anadolu Türkmen Beylerine Karşı Politikası, *EÜSBED*, VI/2, 12-14, 2013.

KAYMAZ N., *Pervâne Süleyman 13. Yüzyıl İşbirlikçi Emiri Muînüddîn Süleyman*, İstanbul 1999, Kaynak Yayınları.

KAZVİNİ H. M., *Tarih-i Güzide (Zikr-i Padişahan-i Selçukiyan)*, Erkan Göksu (Ed.), İstanbul 2015, Bilge Kültür Sanat Yayınları.

KESİK M., “Sadeddin Köpek”, *DİA*, (İstanbul: TDV, 2008, 35: 392-393).

KESİK M., *Türkiye Selçukluları-Makaleler-*, İstanbul 2015, Kriter Yayınevi.

KOPRAMAN K. Y., “Baybars I”, *DİA*, (İstanbul: TDV, 1992, 5: 221-223).

MANSURİ B., *Et-Tuhfetu'l-Mulukiyye fi'd-Devleti't-Turkiyye Türk Devleti Konusunda Sultanlara Armağan (1252-1312)*, Hüseyin Polat Çev.), Ankara 2016, TTK.

MERÇİL E., “Sahib Ata”, *DİA*, (İstanbul: TDV, 2008, 35:515-516).

MEVLÂNA C. R., *Mektuplar (Mektubat)*, (Abdülbaki Gölpınarlı Çev.), İstanbul 1963, İnkılâp Ve Aka Kitabevi.

MÜNECCİMBAŞI A. b. L., *Camîu'd-Düvel Selçuklular Tarihi II*, (Ali Öngül Çev.), İzmir 2001, Akademi Kitabevi.

OCAK A. Y., *Babailer İsyanı Aleviliğin Tarihsel Altyapısı*, İstanbul 2011, Dergâh Yayınları.

OKTAY H., *Ermeni Kaynaklarında Türkler Ve Moğollar*, İstanbul 2007, Selenge Yayınları.

ÖNGÜL A., *Selçuklular Tarihi 2 Anadolu Selçukluları Ve Beylikler*, İstanbul 2016, Çamlıca Yayınları.

ÖNGÜL A., *Anadolu Selçukluları*, İstanbul 2018, Çamlıca Yayınları.

ÖZEN F., *Mengü Han Döneminde (1251-1259) Selçuklu-Moğol İlişkileri*, (Mastır Tezi), Ankara Üniversitesi, SBE, Ankara 2010.

ÖZGÜDENLİ O. G., “Kubilay Kağan”, *DİA*, (Ankara: TDV, 2019, Ek-2:88-89).

PEKER B., *Pervaneoğulları Beyliği*, (Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi, SBE, Sakarya 2003.

SEVİM A., *Cimri Olayı Hakkında Birkaç Not (Belleten XXV)*, Ankara 1961, TTK.

SEVİM A., MERÇİL E., *Selçuklu Devletleri Tarihi Siyaset, Teşkilat Ve Kültür*, Ankara 2020, TTK.

SEVİM A., “Keyhüsrev II”, *DİA*, (Ankara: TDV, 2022, 25:349-350).

SÜMER F., *Anadolu'da Moğollar*, Ankara 1970, TTK.

SÜMER F., “Keykavus II”, DİA, (Ankara: TDV, 2002, 25: 356).

Tarih-i Al-i Selçuk (Anonim Selçukname), (Halil İbrahim Gök- Fahrettin Coşguner Trc.), Ankara 2014, Atıf Yayınları.

TURAN O., *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar*, Ankara 1988, TTK.

TURAN O., *Selçuklular Zamanı Türkiye*, Ankara 2018, Ötüken Yayınları.

TURAN O., *Selçuklular Tarihi Ve Türk-İslam Medeniyeti*, İstanbul 2020, Ötüken Yayınları.

UYAR M. “Moğol İstilas Döneminde Selçuklular”, Refik Turan (Ed.), *Selçuklu Tarihi El Kitabı*, (s. 413-443), Grafiker Yayınları, Ankara 2018.

UZLUK F. N., *Anadolu Selçukluları Devleti Tarihi III*, Ankara 1952, İSAM Yayınları.

YAKUBOVSKY A.Y., *Altın Ordu Ve İnhitatı (Zolotaya Orda)*, (Hasan Eren Çev.), İstanbul 1955, Maarif Basımevi.

YAZICIZADE A., *Tevârih-i Al-i Selçuk*, (Abdullah Bakır Hz.), İstanbul 2017, Çamlıca Yayınları.

YILDIZ H. D., *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi (Anadolu Türk Devleti 8)* İstanbul 1992, Çağ Yayınları.

YİĞİT İ., *Memlûkler (1250-1517)*, İstanbul 2021, Kayıhan Yayınları.

YİNANÇ M. H., *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri II*, Ankara 2014, TTK.

YUVALI A., “Hülagu”, DİA, (İstanbul: TDV, 1998, 18: 473-475).

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı	İlknur ÇAKIR
Doğum Yeri	
Doğum Tarihi	

LİSANS EĞİTİM BİLGİLERİ

Üniversite	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Fakülte	Edebiyat Fakültesi
Bölüm	Tarih

YABANCI DİL BİLGİSİ

İngilizce	

İŞ DENEYİMİ

Çalıştığı Kurum	
Görevi/Pozisyonu	
Tecrübe Süresi	

KATILDIĞI

Kurslar	Hızlı Okuma Teknikleri
Projeler	

İLETİŞİM

Adres	
E-mail	